J. JANUSSON
STATISTIKA KESKBÜROO PÕLLUMAJANDUS-STATISTIK

KARJAMAJANDUS
JA
KARJASAADUSTE TURG
VÄLISMAIL JA EESTIS

ÉLEVAGE DU BÉTAIL ET MARCHÉS
DES PRODUITS ANIMAUX EN ESTONIE
ET À L'ÉTRANGER

TALLINN 1928

Riigi Statistika Keskbüroo väljaanne
Põllutööministeeriumi ja o/ü. Estonia toetusel

J. JANUSSON
STATISTIKA KESKBÜROO PÕLLUMAJANDUS-STATISTIK

KARJAMAJANDUS
JA
KARJASAADUSTE TURG
VÄLISMAIL JA EESTIS

ÉLEVAGE DU BÉTAIL ET MARCHÉS
DES PRODUITS ANIMAUX EN ESTONIE
ET À L'ÉTRANGER

26648

TALLINN 1928

Riigi Statistika Keskbüroo väljaanne
Põllutööministeeriumi ja o/ü. Estonia toetusel

2.
Bibliotheca
Universitatis
Tartuensis
(Dorpatensis)
48009

M. N. Minis'e trükk, Narvas

B 206.

SISUKORD—*TABLE DES MATIÈRES.*

Lhk.

I. ÜLDMÄRKUSI 5
II. LOOMADE ARV MAAILMAS 7
1. Veiste arv 7
2. Lammaste arv 11
3. Sigade arv 13
4. Hobuste arv 13
III. LOOMASAADUSTE TOODANG 15
1. Piimatoodang 15
2. Või- ja juustutoodang 16
3. Villatoodang 16
IV. LOOMASAADUSTE SISSEVEOTURUD . 17
1. Inglise turg 18
2. Saksa turg 21
3. Belgia turg 23
V. LOOMASAADUSTE VÄLJAVEOTURUD . 25
1. Taani 25
2. Hollandi 28
3. Helveetsia 29
4. Rootsi 30
5. Soome 31
6. N.S.V. Liit (Vene) 32
7. Austraalia ja Uus-Meremaa 34
8. Argentiina 35
9. Kaanada 36
10. Ameerika Ühisriigid 36
VI. LOOMASAADUSTE KAUBANDUS . . . 39
1 Üldläbikäik 39
2. Võikaubandus 40
3. Juustukaubandus 42
4. Lihakaubandus 44
5. Villakaubandus 46
6. Nahakaubandus 47
7. Munakaubandus 47
VII. LOOMASAADUSTE HINNAD 50
1. Põllumajandussaaduste hindade kujunemine 50
2. Loomasaaduste hindade üldine liikumine 1913—1927 51
3. Tähtsamate loomasaaduste hindade liikumine Inglise turul 53
4. Loomasaaduste hindade sesoonilised kõikumised 54
VIII. EESTI KARJAMAJANDUSE SEISUKORD NING SUHTUMINE ILMATURUGA . . . 57
1. Eesti karjamajanduse arengu üldjooni . 57
2. Loomade arvu liikumine 58
3. Territoriaalsed muutused veiste arvus 59
4. Loomasaaduste toodang 60
5. Piimasaaduste ja sealiha tootmisvaldkonnad 61
6. Loomasaaduste kaubandus 63
7. „ hinnad 66
8. Karjamajanduse tasuvus 68
9. Järeldusi 68

Page

I. OBSERVATIONS GÉNÉRALES 5
II. EFFECTIF DU BÉTAIL MONDIAL . . . 7
1. Effectif de l'espèce bovine 7
2. „ „ „ ovine 11
3. „ „ „ porcine 13
4. „ „ „ chevaline 13
III. PRODUCTION DES PRODUITS ANIMAUX 15
1. Production du lait 15
2. „ „ beurre et du fromage . 16
3. Production de la laine 16
IV. MARCHÉS D'IMPORTATION DES PRODUITS ANIMAUX 17
1. Marché d'Angleterre 18
2. „ d'Allemagne 21
3. „ de Belgique 23
V. MARCHÉS D'EXPORTATION DES PRODUITS ANIMAUX 25
1. Danemark 25
2. Pays-Bas 28
3. Suisse 29
4. Suède 30
5. Finlande 31
6. U.R.S.S. (Russie) 32
7. Australie et Nouvelle-Zélande 34
8. Argentine 35
9. Canada 36
10. États-Unis 36
VI. COMMERCE DES PRODUITS ANIMAUX 39
1. Circulation totale 39
2. Commerce du beurre 40
3. „ du fromage 42
4. „ de la viande 44
5. „ de la laine 46
6. „ des peaux et cuirs 47
7. „ des oeufs 47
VII. PRIX DES PRODUITS ANIMAUX . . . 50
1. Formation des prix des produits agricoles 50
2. Mouvement général des prix des produits animaux en 1913—1927 51
3. Mouvement des prix des principaux produits animaux au marché d'Angleterre 53
4. Fluctuations saisonnières des prix des produits animaux 54
VIII. CONDITIONS DE L'ÉLEVAGE DU BÉTAIL EN ESTONIE ET RAPPORT AU MARCHÉ MONDIAL 57
1. Développement général de l'élevage du bétail en Estonie 57
2. Mouvement de l'effectif du bétail . . . 58
3. Changements territoriaux dans le nombre d'espèce bovine 59
4. Production des produits animaux . . 60
5. Régions de production des produits laitiers et de la viande de porc 61
6. Commerce des produits animaux . . 63
7. Prix „ „ „ . . 66
8. Rentabilité de l'élevage du bétail . . . 68
9. Résultats 68

Tallinn, juuli 1928.

Käesolev uurimus oli autorilt esialgu kavatsetud mõnede üksikute artiklite kujul ja palju väiksemana. Kuid materjali kogudes selgusid ikka uued ja uued tähelpanuväärsed andmed ja asjaolud, milliseil soovitav oli peatuda ning teos suurenes.

Kirjastamisel on paljud andmed ja arvustikud välja jäetud osalt kokkuhoiu, osalt andmestiku kontsentreerimise otstarbel. Põllutööministeeriumi ja o/ü Estonia rahaline kaasabi võimaldas kõigi osade väljaandmist üheskoos.

Hr. Janussoni uurimus on üks väheseist katseist vaadelda maailma karjamajandust tervikuna, otsides turgude vastastikust seotist. Siin on autor teinud ära suure töö, kogudes sellekohase andmestiku igasuguseist algallikaist ja püüdes põimida seda üldpildiks.

Kuigi mõni üksik autori väide võib olla vaieldav, ei vähenda see uurimuse üldist tähtsust, eriti praegusel silmapilgul: meie karjamajanduse alal tegutsevad ringid saavad sellega, loodame, vajaliku üldise ülevaate üleilmlikust seisukorrast, erapooletu ja uusima arvustiku alusel.

Käsikiri oli trükivalmis jaanuaris 1928 a., ja kõik arvustik viidud kuni 1928 a. alguni. Trükitööliste streigi tõttu viibis kirjastamine üle poole aasta.

A. Pullerits
Riigi Statistika Keskbüroo direktor.

I.

Viimaseil aastakümneil ikka enam ja enam on hakatud mõõtma majanduslikke vahekordi ja ilmuvusi üleilmlikus ulatuses. Kogu maailma kui ka üksikute maade majanduselu, kaubanduslik läbikäimine, hindade kujunemine jne. sünnib ilmaturu mõjutusel, ning samuti reguleeritakse ilmaturu nõuete kohaselt tootmist ning selle organisatsiooni. Ühenduse kiirenemisel on ikka enam ja enam toodud üksteisele ligemale üksikud, varem eraldatud rahvuslikes ehk riiklikes piires asuvad turud. Ühtlasi on kasvanud vastastikune majanduslik mõjutus.

Majandusliku tootmise, kaubanduse ja tarvituse arenguga üleilmlikus ulatuses tuleb aga arvestada mitte ainult suuremail majandusüksuseil, vaid ka juba üksikuil tööstureil ja põllupidajail; teatava majandusharu areng ja seisukord Ameerikas või Austraalias kajastub tihti ka meie väikelinna tööstusasutises ja kolgataguses talus.

Majandusliku elu ühtlustustung üleilmlikus ulatuses on väga intensiivne ja loomult internatsionaalne, ning ei arvesta üksikute vähemate alade kui ka rahvaste ja riikide huvidega. Kõige enam avaldub see ainete hindade kujunemises, milles dikteeriv osa on soodsamate tootmisvõimalustega maadel, mitte enam niipalju iga maa omadel tootmiskuludel.

Vastukaaluks sellele on ehitatud võrk kunstlikke tõkkeid ja piire ilmaturul, millest kõigemõjuvamad on olnud seni tollipiirid. Tollide abil püüavad riigid kaitsta ja toetada omamaa tootmisalasid üleilmlikus võistluses. Kuid kapital on hakanud otsima teid ja ühendusi üle kunstlikult ehitatud tollimüüride. Tööstuslik kapital loob üksikute valmistusalade järele suuremaid rahvusvahelisi üksusi—truste ja kartelle, mis püüavad laiutada oma juhtivat mõju antud valmistusala kohta üleilmlikus ulatuses. Kaubanduslik rahakapital samuti organiseerub rahvusvahelises ulatuses. On tekkinud püüded laialdasi organisatsioone luua ka põllumajanduses, kuigi siin tähelepanuväärt tagajärgi seni rahvusvahelises ulatuses pole saavutatud, vaid on enam piirdutud üksikute maade põllupidajate kollektiivse esinemise organiseerimisega ilmaturul. Nii on, igatahes, ilmamajanduses tugev tung selle poole, et luua võimalikult laiaulatuslikkude alade juhtimiseks keskkohti ning seeläbi mõjutada tootmist ja hindu soovitavas sihis.

Põllumajanduse ning eriti selle haru—k a r j a m a j a n d u s e arengu käik näitab iseäranis ilmaturu seotist, sest siin on kaubanduslik läbikäimine koondunud kahte-kolme tähtsamasse tööstuslikku keskkohta. Kiire ühendus, jahutusasjanduse areng ning muud tehnilised täiendused lubavad ka kõige õrnemaid põllumajandussaadusi transporteerida pikki teid, ning see on võimaldanud tõmmata ilmaturu läbikäiku ka nende maade saadusi, millede mõjuvat esinemist varem takistas puudulik transport. Eriti viimaseil aastail seetõttu võistlus karjasaadusi valmistajate maade vahel on teravaks kujunenud; võistlejail tuleb võtta arvesse kõik omad paremused ja vastaste nõrkused, et end ilmaturult mitte eemale lasta tõugata.

Sellesse võistlusesse on tõmmatud mitte ainult suured üksused—riigid, maad, vaid ka iga valmistaja on sunnitud sellest osa võtma ning arvestama ilmaturu nõuetega ainete valmistusel. Sarnase olukorra juures kajastuvad ilmaturu konjunktuuri muutused üksikuis mais väga teravalt ning võivad tekkida isegi raskekujulised kriisid. Kuid põllumajandusainete, eriti karjasaaduste turu paremuseks, võrreldes tööstussaaduste turuga, on nende ainete valmistajate suur omatarvitus ning selle tõttu ka ühtlasem jaotus maakeral. Tööstussaaduste tootmine on kontsentreeritud kahte-kolme võrdlemisi kitsasse keskkohta: Lääne-Euroopas (Inglise, Saksa, Belgia), Põhja-Ameerika idaosas ning mõnes vähemas raioonis—neist tähtsamad Ida-Euroopas Moskva ja Poola keskkohad. Tööstussaadused lähevad kõik turule, osa vastava maa siseturule, kuid suurem osa aga tihti välisturule. Seevastu põllumajanduse territoriaalne ulatus on palju laialdasem, ning selles tegev rahvas arvurikkam. Põllumajanduse, samuti kui karjasaaduste toodangust läheb turule üsna väike osa. Neil põhjusil on ka karjasaaduste turu iseloom teistsugune, põllumajanduslikkude kriiside tekkimine ja ulatus palju hädaohutum, kui tööstuslikude kriiside tagajärjed industrialiseeritud mais.

Peab veel märkima, et põllumajandussaaduste ja tööstussaaduste turgudel valitsevad

ühed ja samad mõjurid ning et need kaks tootmisala on seotud väga ligidalt. Põllumajanduse turukaupade suuremaks tarvitajaks on tööstuslikud keskkohad, ning omakord suur osa tööstussaadusist läheb põllumajandusele. Maailmas pole enam maanurki, kus põllumajandus naturaal-majapidamisena esineb, kus põllupidaja kogu ülalpidamise nõuded oma majapidamise saadusist võib rahuldada. Põllumajandus on kõikjal välja jõudnud naturaal-majandamise vormidest. Tihedate sidemete tõttu põllumajanduse ja tööstuse vahel tuleb põllumajanduse üleilmliku seisukorra arvestusel ja arengu hindamisel pidada silmas ka tööstuse seisukorda ja arengut, sest voolud, mis tekivad tööstuses, kajastuvad ka põllumajanduses ning vastuoksa.

Neil üldiseil motiivel on vajalik, ülevaate saamiseks karjamajanduse kohta maailmas, tuua andmeid:

a) loomapidamise ulatusest, analüseerides selle arengut viimase kahekümne aasta kestel üleilmlikult ning eraldi tähtsamais loomapidajais mais;

b) loomapidamise toodangu arengust ning kohaliku tarvituse suhtumisest toodangule;

c) loomasaaduste kaubandusest, hindade liikumisest, üldisest majanduslikust seisukorrast importmais ning sellest tingitud tootmisorganisatsioonist valmistajais mais.

Neilt seisukohilt saadaval oleva andmestiku varal tehtud analüüs selgitab mitte ainult karjamajanduse üleilmlikku seisukorda, vaid lubab teha ka ennustusi karjasaaduste tootmise ja turutingimuste kohta lähemas tulevikus. Ühtlasi avaneb võimalus enam mõista neid voole, mis ilmamajanduses tekkinud ehk on tekkimas, ning see juures õieti hinnata ka Eesti seisukorda.

Andmestik majanduselu ilmuvuste kohta on üksikute maade kohta üsna rikkalik. Andmestiku täienemisele ja kättesaadavusele on eriti palju aidanud kaasa mitmesugused rahvusvahelised asutised, Rahvasteliidu asutised, eriti Tööbüroo, põllumajanduse kohta aga iseäranis Rooma Rahvusvaheline Põllumajanduse Instituut. Muidugi ei saa pidada kogu ilma kohta olevat materjali veel küllalt täiuslikuks, sest üksikuis isegi suuris mais, nagu Hiina, puuduvad veel arvestused terve riigi ulatusel. Sellegi peale vaatamata, andmestik praegusel ajal, võrreldes sõjaeelsega, on väga palju täienenud ja põllumajanduse kohta küllalt rikkalik, et võimaldada põhjalikumat uuringut karjamajanduse üldisest arenemisest ja praegusest seisukorrast maailmas.

II. LOOMADE ARV MAAILMAS.
EFFECTIF du BÉTAIL MONDIAL.

Loomapidamise arengut üleilmlikus ulatuses andmestik lubab jälgida 1910 a. alates. Siin võtame võrdluseks loomade arvu kahesuguse rühmituse järele: üleilmliku loomade arvu kolmes perioodis: enne sõda — 1910—13 a., ilmasõja lõpul 1919—20 ning viimased andmed 1925—27 a. kohta. Selle ajalise rühmituse järele on võimalik teha kokkuvõtteid üleilmlikus ulatuses veiste, lammaste, sigade ja hobuste arvu kohta. Selle rühmituse järele on võimalik jälgida loomade arvu liikumist loomasaaduste kaubanduse-väljaja sisseveo järele võetud riikide rühmades.

Teine rühmitus teistsuguste ajavahede järele on võimalik osa riikide kohta, kus andmed peaaegu iga aasta kohta olemas — mis lubab selgitada ühtlasi loomapidamise seisukorda sõjast osa võtnud ja neutraalsete riikide rühmes. Selle rühmituse järele on võimalik tuua andmeid loomade arvu kohta ajavahedel: enne sõda — 1909—13 a., sõjaajal — 1914—18 a., pärast sõda– 1919—22, ning viimaseil aastail — 1925—27 a. Siin peab aga tähendama, et mõlemas rühmituses (rohkem küll esimeses) tuleb ette riike, kus loomade arvu kohta puuduvad mõnel aastal andmed; mõnes riigis isegi arvestatakse loomi ainult iga 5 ehk enam aastate järele. Sarnaseil juhtudel on tihti loomade arv märgitud sama, mis ta oli 2—3 aastat enne ehk pärast rühmituses võetud ajavahet. Sarnased andmete puudused ei võimalda täpseid üldsummasid, kuid võttes arvesse, et sarnase puuduliku andmestikuga on üleilmlikus ulatuses võrreldud loomapidamise poolest koguni väikese tähtsusega maad ning teiseks, et loomade arvu vahekordi ajavahedel need puudused ei muuda, võime toodud üldarvusid võtta maksimaalse ligidusega tegelikele. Siin märgime seda ainult selleks, et asjasthuvitatuil väikeste labkuminekute puhul andmestikus ei tekiks eksiarvamisi. Sarnased juhud kaaluti üksikult iga riigi kohta ning võimaluse korral kontrolliti, et neid puudusi miinimumini vähendada. Vaatlusele võtame esiteks veised, kui tähtsama ja produktiivsema loomade liigi, siis sead ja lambad ning lõpuks hobused, kui põllumajanduses enam kasutatava töölooma.

1. Veiste arv. Veiste arvu liikumine peaks teataval mõõdul jälgima loomasaaduste tarvituse tõusu. Stabiilse tarvituse juures rahvastiku ja veiste arvude kasv peaks näitama teatavat rööbastikkust. Kuid veiste arvu tõus viimasel viiekümnel aastal näib olevat tunduvalt kiirem kui rahvastiku suurenemine, mis näitab, et tarvituse tõus peale rahva juurekasvu oleneb veel ka rahva toitmise paranemisest. Suuremad loomasaaduste tarvitajad on olnud seni Lääne-Euroopa riigid, kui kultuuriliselt kõrgemal järjel seisjad ning ka paremini end toitjad maad. Need riigid juba ammu ei suutnud katta oma tarvitust omamaa saagist ning olid sunnitud osa tarvitust katma sisseveost. Seejuures püüti ka omamaa toodangut tõsta, kuid sellel tõusul olid oma loomulikud piirid. Sisseveo tarvidus suurenes järjest. See andis hoogu karjakasvatuse arengule looduslikult karjakasvatuseks kohaseis mais. Seda murrangut karjakasvatuses võib panna tähele 50—60 aastais möödunud sajangul. Toome siin võrdluseks veiste arvud kolmes maas: Prantsuses, mis enam-vähem tüübiline Lääne-Euroopa karjakasvatajais mais sel ajal, ning Ühisriiges ja Uuel-Meremaal, kui suurima karjakasvatuse tõusuga mais väljaspool Euroopat.

Veiste arv 1850—1920 a. (miljoneis).

1.	Prantsuse	Ühisriigid	Uus-Meremaa
1850	12,0	17,8	...
1860	12,8	25,6	0,2
1870	...	23,8	0,4
1880	13,0	39,7	0,6
1890	13,7	57,6	0,8
1900	14,5	67,7	1,3
1910	14,5	61,8	2,0
1920	12,4	66,7	3,1

Suuremosas Euroopa riiges on veiste arvu suurenemine võrdlemisi väike (peale Taani ja Hollandi), sest soodsad eeldused kiireks karjakasvatuse suurendamiseks puuduvad ning, teiseks, noored karjakasvatajad maad võisid karjasaadusi toota odavamalt ning nende võistlus teataval mõõdul halvas Lääne-Euroopa karjanduse arengut. Loomulikult väheneb ka neis mais juurekasv otseproportsionaalselt, ning, näiteks, Ameerika-Ühisriiges veiste arv ei näita enam tõusu viimase kahekümne aasta jooksul.

Sõjaeelseid aastaid võib pidada veiste arvu suhtes juba stabiilseks ajajärguks. Karjasaaduste tootmine ja tarvitus olid enam-vähem tasakaalus ning juurekasv liikus rööbastikku tarvituse tõusuga. Sõjaajal paisati need vahe-

korrad segi, sõdijad riigid olid sunnitud jätma karjakasvatuse, nagu ka kogu majandusharud, hooletusse, suur hulk produktiivseid loomi hävines, toodang langes, kuna tarvitus jäi endiseks ehk veel suureneski. Seda puudujääki ruttasid katma riigid, kes sõjast enam - vähem kõrvale olid, nende väljaveoturg laienes määratult.

Viimaseil aastail peale suurt sõjale järgnenud ülesehituse tungi, on jälle märgata karjasaaduste tootmise vahekordade liginemist sõjaeelsele. Loomulikult sellest tekivad raskused maade-vahelises karjasaaduste kaubanduses— ühedel on vaja endisi turge tagasi saada, kuna teised jälle neid ära anda ei taha. Sarnane seisukord kujunes teravamalt just 1926 a. Kuidas nende kolme ajajärgu jooksul on veiste arv maailmas liikunud, näeme järgnevaist arvudest.

Veiste arv maailmas 1910—26 a. — *Effectif mondial du gros bétail en 1910—26.*

1.

	1910—13		1919—20		1925—26		(1910—13 = 100)	
	milj.	%	milj.	%	milj.	%	1919—20	1925—26
Euroopa (ühes Siberiga)—*Europe (avec Sibérie)* . . .	150,7	28,2	129,5	23,8	153,1	25,7	85,9	101,6
Ameerika-Põhja—*Amérique du Nord*	78,0	14,6	88,3	16,3	82,6	13,8	113,1	105,9
„ Lõuna— „ „ *Sud*	85,2	16,0	91,7	16,9	101,8	17,1	107,5	119,3
Aasia (ilma Siberita)—*Asie (sans Sibérie)*	173,7	32,6	183,9	33,8	193,8	32,5	105,9	111,6
Aafrika—*Afrique*	32,2	6,0	33,4	6,2	47,9	8,0	104,5	151,7
Okeaania—*Océanie*	13,8	2,6	16,1	3,0	17,1	2,9	116,3	123,6
Kokku—*Total*	533,6	100	542,9	100	596,3	100	101,7	111,7

Esiteks jälgime muutusi veiste arvus sõjaajal.

Üleilmlikult veiste arv on kasvanud ajavahel 1910—13 a. kuni 1919—20 a. umbes 10 miljoni võrra (1,7%). Sõjaajal oli tunduv veiste arvu vähenemine Euroopas, umbes 20 milj. võrra (14,0%); 1910—13 a. oli Euroopas ümmarguselt 150 milj. veist, 1919—20 aastaks vähenes see arv 130 miljonile. Seevastu tõusis veiste arv eriti tugevasti Põhja-Ameerikas (13,1%), Austraalias ja Uuel-Meremaal (16,3%). Tunduv tõus veiste arvus oli ka teisis mais väljaspool Euroopat. Kuid üldsummas ületas teiste maade veiste arvu juurekasv Euroopa veiste arvu vähenemise ainult 10 milj. võrra.

Nii näeme, et veisepidamise ulatus pärast sõda oli üsna ligidane sõjaeelsele. Kui veel arvesse võtame veisepidamise iseloomu Indias, kus veiste arv võrdne Euroopa veiste arvule, mis on siiski karjasaaduste ilmaturu seisukohalt absoluutselt passiivne maa ja kus veiste arv sõjaajal üle 10 milj. kasvas, võime tõendada, et ilmaturu seisukohalt tähtis veiste arv pärast sõda oli peaaegu võrdne sõjaeelsele. Veiste loomuliku juurekasvu, mis oleks võinud olla 1914 kuni 1918 aastani vähemalt 10% (50 milj.) veiste üldarvust, hävitas sõda.

Sõja tõttu vähenes tunduvalt Euroopa osatähtsus maailma veisepidamises. 1910—13 a. maailma veiste üldarvust omas Euroopa 28,2%, 1919—20 a. 23,8%. Ilma Veneta omas Euroopa enne sõda 19% maailma veiste üldarvust, pärast sõda 17%. Arvestades veel veiste kõrge sõjaeelse toodangu langusega, on toodangu suhtes Euroopa osatähtsuse vähenemine veelgi suurem.

Sõjale järgnevail aastail algas Euroopas veisepidamise hoogus ülesehitus ning 1926 aastaks veiste arv juba ületab veidi sõjaeelse arvu (1,6%). Ka teisis mais on olnud veiste juurekasv tunduv, eriti suhteliselt suur Aafrikas, Okeaanias ning Lõuna-Ameerikas. Vähenenud on veiste arv Põhja-Ameerikas.

Toome siin veel veiste arvu teistsuguse rühmituse järele Euroopa riikide ja teiste maade kohta, kus andmestik täielikum ja võimaldab viie aasta keskmiste võrdlust.

Veiste arv maaderühmade järele (ajajärkude keskmised miljoneis).
Effectif du bétail d'après les groupes de pays (moyennes périodiques en millions).

2.

	1909—13	1914—18	1919—22	1925—26	% (1909—13 = 100)		
					1914—18	1919—22	1925—26
Euroopa (ühes Siberiga)—*Europe (avec Sibérie)*	130,7	116,0	119,1	134,5	88,8	91,1	102,9
Sõdijad riigid—*Pays ayant participé à la guerre*	119,6	104,1	107,0	121,7	87,0	89,5	101,8
Sellest—*Dont:* Ida-Euroopa (Vene)—*Europe d'Est* . .	50,1	46,5	38,9	53,2	92,8	77,6	106,2
Kesk- „ — „ *centrale* .	42,6	32,4	43,0	45,9	76,1	100,9	107,7
Lääne- „ — „ *d'Ouest* .	26,9	25,2	25,1	22,6	93,7	93,3	84,0
Neutraalsed maad—*Pays neutres*	11,2	11,9	12,1	12,8	106,3	108,0	114,3
Maad väljaspool Euroopat—*Pays hors de l'Europe*	256,2	284,0	300,3	314,5	110,9	117,2	122,8

Veiste arv Euroopas on olnud miinimumis 1914—18 a. Võrreldes keskmisega 1909—13 a. oli ta sõjajärgus 11,2% vähem. Umbes sama vahekorra leiame sõdijate riikide veiste arvus (mis ka loomulik, sest neutraalsete maade veiste arv ei anna Euroopa üldarvust 10%-ti). Euroopa sõdijais mais langes 1914—18 a. keskm. veiste arv 13% sõjaeelsest arvust. 1919—22 a. keskmine

näitab juba väikest juurekasvu; 1925—26 a. arv ületab sõjaeelse. On tähelepanuväärt kolm tunduvalt erinevat veiste arvu liikumissuuna Euroopa osades: 1) Ida-Euroopa—Venemaa, 2) Lääne-Euroopa riigid—Prantsuse, Inglise ja Belgia, 3) Kesk-Euroopa—kõik riigid peale eelnimetute. Kõige kiiremini langes veiste arv Kesk-Euroopa riiges; 1914—18 a. keskmine veiste arv annab sõjaeelsega vähenemise 23,9%. Selles riikide rühmas on aga ka pärastsõjane karja restauratsioon olnud kiireim; juba 1919—22 a. keskmine veiste arv võrdub sõjaeelsele. Veiste arv 1925—26 a. neis riiges ületab sõjaeelse arvu 7,7% võrra.

Lääne-Euroopa rühmas (Inglise, Prantsuse ja Belgia) näitab veiste arv järjekindlat vähenemist, misjuures ta sõjaajal on vähenenud isegi vähem kui pärast sõda. 1925—26 a. on veiste arv neis riiges 16% sõjaeelsest arvust madalam.

Erirada veiste arvu liikumises on käinud Vene praegune territoorium. Sõja-aastail — 1914—18 — vähenes seal veiste arv ainult 7,2%, kuid järgneval ajajärgul — 1919—22 — on veiste arv juba 22,4% sõjaeelsest vähem.

See näitab, et Venes ilmasõjale järgnenud riigikord oli karjapidamisele palju hävitavam kui sõda välisvaenlasega. Kuid teataval mõõdul kahtlustäratav on see kiirus, millega suudeti seal karjapidamist üles ehitada. Riiklikud andmed tõendavad, et veiste arv ületas 1925—26 a. sõjaeelse arvu 6,2%. See näitab, et nelja-viie aasta jooksul on suudetud veisi kasvatada juure 37%. Ka Kesk-Euroopa riiges on ületatud sõjaeelne arv, kuid seda on suudetud kaheksa aasta jooksul. Igatahes jääb küsitavaks, kas on Venemaa kohta käivad sõjaeelsed arvud puudulikud, ehk on viimaste aastate juurekasvu ülehinnatud.

Sõjast mitte osa võtnud Euroopa riikide veiste arv on järjekindlalt kasvanud ning ületab 1925—26 a. sõjaeelse arvu 14,3%. Samuti on kasvanud veiste arv ka väljaspool Euroopat asuvais mais.

Veiste arvu sõjast tingitud muutusist maailmas viimase 15 aasta jooksul näeme, esiteks, et ilmasõda andis karjakasvatusele valusa hoobi ainult Euroopas. Vähenes väga tunduvalt veiste arv ning muidugi kannatas ka loomade toitmine ja vähenes toodang. 20%-lisele veiste arvu vähenemisele järgnes 40%-line toodangu langus; samal ajal aga kosus karjakasvatus teisis mais, täites Euroopa puudujäägi, nii et üleilmlik karjasaaduste tootmine ka sõjaajal peaaegu ei vähenenud. Teiseks võime panna tähele, et karjakasvatuse restauratsioon Euroopas sünnib väga kiirelt ning ka toodang lehma kohta on paranenud. Viimaseil aastail veiste arv Euroopas ületab juba sõjaeelse.

Vaatleme veel veiste arvu liikumist kaubanduslikust vaatekohast — karjasaaduste sisse- ja väljaveo järele. Selleks toome veiste arvu kolme rühma kohta 1) karjasaadusi (või, juust, liha) väljavedajad maad, 2) sissevedajad maad ja 3) karjasaaduste kaubanduses ilmaturul neutraalsed maad. Neutraalseiks on arvatud maad, millede sisse- ehk väljavedu ei ületa 1000 tonni võid ehk selle väärtusele vastavalt muid saadusi.

Veiste arv 1910—26 a. (miljoneis) — *Effectif du gros bétail en 1910—26 (en millions).*

4.	Väljavedajad maad *Pays d'exportation*			Sissevedajad maad *Pays d'importation*			Neutraalsed maad *Pays sans influence*		
	1910—13	1919—20	1925—26	1910—13	1919—20	1925—26	1910—13	1919—20	1925—26
Euroopa (ühes Siberiga)—*Europe (avec Sibérie)* .	81,8	67,1	85,8	48,6	43,0	47,0	20,3	19,4	20,3
Ameerika-Kesk ja Põhja—*Amériq. centr. et Nord* .	70,3	78,8	68,7	3,1	4,0	4,5	4,6	5,5	9,4
„ Lõuna—*Amérique du Sud*	34,1	35,5	45,5	—	—	—	51,2	56,2	56,3
Aasia—*Asie*	—	—	—	4,0	3,8	4,3	169,7	180,1	189,4
Aafrika—*Afrique*	—	—	—	1,7	1,6	1,7	30,5	31,8	46,2
Okeaania—*Océanie*	13,5	15,7	16,7	—	—	—	0,3	0,3	0,4
Kokku—*Total* . . .	**199,7**	**197,1**	**216,7**	**57,4**	**52,4**	**57,5**	**276,6**	**293,3**	**322,0**

Maailma üldisest veiste arvust 1925—26 a. asus väljavedajais mais 36,3%, sissevedajais mais 9,7%, neutraalseis mais 54,0%. Neist vahekorrist selgub, et ilmaturu karjasaaduste läbikäiku mõjutab ainult vähe üle kolmandiku veiste üldarvust. Üle poole kõigist veisteist asub mais, mis karjasaaduste kaubandusest ilmaturul osa ei võta. 1910—13 a. veiste arv esineb nende kolme maade rühma järele veidi teistsuguseis vahekorris: — väljavedajad maad — 37,4%, sissevedajad — 10,8, neutraalsed — 51,9. Nii näitab karjasaaduste kaubandusest osavõtjate maade veiste osatähtsus langust, kuna ta neutraalseis mais tõuseb. Veiste arv ning ka suhtumine karjasaaduste kaubandusele — sisse- ehk väljavedu — oleneb suuremal määral vastava maa elanikkude arvust. Elanikkude üldarvust asub karjasaadusi väljavedajais mais 22,1%, sissevedajais—13,7%, neutraalseis—64,2%. Veiste ja elanikkude osasuuruse vahekorrast selgub, kuivõrd väljavedajad maad on veiste arvu poolest rikkamad (üldarvust veiseid 36,3%,

elanikke 22,1%) ning, vastuoksa, sissevedajad ja neutraalsed riigid on veiste poolest kehvemad: (väljavedajais mais üldarvust — veiseid 9,7, elanikke 13,7, neutraalseis vastavalt 54,0 — 64,2%). Selgemini paistab see vahekord veiste keskarvust 100 elaniku kohta. Väljavedajais mais tuleb 100 elan. kohta 52 veist, sissevedajais — 25, neutraalseis — 26 veist.

Toome need vahekorrad tähtsamate sisse- ja väljaveomaade kohta üksikult:

100 elaniku kohta tuleb veiseid 1925—26 a.

Väljavedajad maad:		Sissevedajad maad:	
Euroopas — Taani	83	Euroopas — Inglise	18
Eesti	53	Saksa	27
Soome	53	Belgia	22
Iiri	133	Hispaania	15
Läti	51	Austria	32
Leedu	63	Prantsuse	35
Rootsi	45	Aasia — Hollandi India	8
Helveetsia	40	Aafrika — Alžer	16
Vene	38	Egiptus	5
Hollandi	28		
Ameerika — Ühisriigid	51		
Kaanada	97		
Argentiina	368		
Urugvai	503		
Okeaania — Austraalia	222		
Uus-Meremaa	244		

Neist vahekorrist on näha, kuivõrd väljaveomaad on veiste poolest rikkamad. Eriti palju on veiseid suhteliselt elanikkude arvule mais, kus lihaloomi kasvatatakse, nagu Euroopas — Iiri, Ameerikas — Kaanada, Argentiina ja Urugvai, Okeaanias — Austraalia ja Uus-Meremaa.

Teiseks tähtsamaks teguriks veisepidamise ulatuses on põllumajanduslik pindala. Ühtlasi on see ka kaudseks veisepidamise intensiivsuse näitajaks. Ka võib veel veiste ja põllumajandusliku maa suhtumisest järeldada veisepidamise laiendamise võimaluste kohta üksikuis mais praeguse seisukorra juures. Muidugi, üksikuis mais võivad veel väga laiad pindalad põllumajanduslikuks maaks saada muudetud, mis aga praegu veel tarviduse puudusel ehk muil põhjusil loetakse ebatootvate maade hulka kuuluvaiks. Euroopal pole sarnaseid maid palju tagavaras, teisis mais on neid veel palju.

Muidugi tuleb siin arvestada teatavate lahkuminekutega pindalade arvestuses ning veel enam tootmise tingimusiga, sest, näiteks, põhjapoolseis mais kestab taimekasv 4—5 kuud, lõunapoolseis mais aga tihti kogu aasta.

Nii tuleb loomade vahekordi põllumajandusliku maaga võtta ikkagi ainult kaudse võrdlusena. Siin toome võrdluse põllumajandusliku maa (põllu-aiamaa, heina- ja karjamaa) ja veiste arvu vahekorrist sisse- ja väljaveomais; neutraalsete maade kohta pole täielikke andmeid.

100 *ha* põllumajandusliku maa kohta tuleb veiseid.

Väljavedajad maad:		Sissevedajad maad:	
Euroopas (ühes Siberiga)	38,4		34,9
„ (ilma Veneta)	44,7	ilma Hispaaniata	48,1
Ameerikas — Põhja	38,2		—
„ Lõuna	24,5		—
Aafrikas	—		14,9
Uus-Meremaa	20,6		—
Keskmiselt	**34,2**		**33,4**

Täpset võrdlust antud vahekorris võimaldab Euroopa ilma Veneta, sest põllumajandusliku maa iseloom ja kasutamistingimused samuti ka põllumajanduse ajalooline areng näitab Lääne- ja Kesk-Euroopas kõigeenam ühtivaid jooni. Lääne- ja Kesk-Euroopas asuvais karjasaadusi väljavedajais mais tuleb 100 *ha* põllumajandusliku maa kohta 44,7 veist; sissevedajais mais—34,9. Erikoha nende vahekordade poolest Euroopa sisseveoriiges omab Hispaania. Võrdlemisi laialdase põllumajandusliku maa juures on seal veiste arv hoopis väike—100 *ha* põllumajandusliku maa kohta 8 veist. Kui Hispaania sisseveoriikide arvust välja jätta, siis saame sisseveoriiges keskmiselt 100 *ha* põllumajandusliku maa kohta 48,1 veist. Nii ei või panna tähele suuremaid lahkuminekuid veisekasvatuse intensiivsuses põllumajandusliku maa suhtes Euroopa sisse- ja väljaveoriiges. Euroopa (ühes Venemaaga) on veiste suhtumises põllumajanduslikule maale ühel astmel Põhja-Ameerika riikidega; seejuures on loomulikult veisepidamise arendamiseks enam võimalusi Põhja-Ameerikal, sest karjapidamiseks kõlblikkude maade tagavarad on seal suuremad, eriti Kaanadas. Lõuna-Ameerika väljaveomais on põllumajanduslik maa veisepidamise poolest nõrgalt koormatud (24,5 veist 100 *ha* põllumajandusliku maa kohta), kuigi seal veiste suhe elanikkude arvule ületab Euroopa 5—6 korda. Kõigevähem tuleb veisi 100 *ha* põllumajandusliku maa kohta Uuel-Meremaal — 20,6. Austraalia kohta ei saa tuua võrdlust, sest puuduvad andmed karjamaade suuruse kohta.

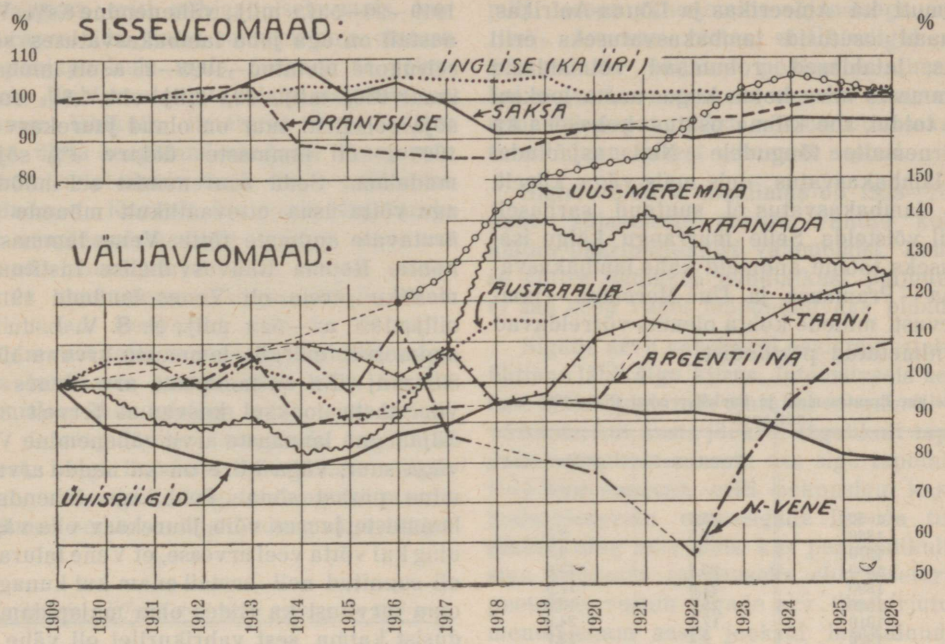
Toome veel veiste arvu 100 *ha* põllumajandusliku maa kohta tähtsamais karjakasvatajais riiges.

Väljavedajad maad:				Sissevedajad maad	
Eesti	21	Ühisriigid	41	Prantsuse	40
Uus-Meremaa	21	Rootsi	55	Inglise	42
Argentiina	22	Soome	56	Austria	49
Kaanada	26	Helveetsia	71	Saksa	60
Vene	28	Iiri	81	Belgia	95
Läti	28	Hollandi	90		
Leedu	34	Taani	98		

Veiste arvu rühmituses maade karjasaaduste kaubandusele suhtumise järele ilmaturul avalduvad sihid, mis karjasaaduste ilmaturule tulevikus võivad olla määrava tähtsusega.

Veiste arvu liikumine tähtsamais sisse- ja väljaveoriiges 1909—26 a.

Mouvement du nombre du bétail dans les principaux pays d'importation et d'exportation en 1909—26.

S i s s e v e d a j a d maad pole suutnud pärast sõda oma veiste arvu tõsta; üldiselt on neis veiste arv sõjaeelsega tasakaalus, kuid Euroopas pole suuremad sisseveoriigid suutnud veel karja arvus sõjaeelset seisukorda saavutada. See tõendab, et karjasaaduste omamaa toodang pole sisseveoriiges suurenenud. Küll on aga rahvastiku juurekasvu ja tõusva nõudmise tõttu tarvitus ning seega karjasaaduste sissevedu suurenenud.

V ä l j a v e d a j a d m a a d on suutnud sõjaajal tekkinud veiste arvu vähenemist üsna kiirelt katta, ning veiste arv 1925—26 a. ületab neis mais sõjaeelse arvu. Kõige enam kannatasid sõjaajal Euroopa väljaveoriigid (Vene ühes arvatud), kus veiste arv vähenes ligi 20%; kuid ka need riigid on suutnud kiiresti restaureerida oma karja, ning veiste arv 1925—26 a. ületab sõjaeelse arvu 5%; veiste arvu suurendamise hoog neis mais kestab veel edasi. Üldiselt on veiste arv väljavedajais mais sõjaeelsega võrreldes suurenenud 8,5%, selle peale vaatamata, et Põhja-Ameerika on oma veiste arvu vähendanud. Sõjaajal tõusis Põhja-Ameerikas veiste arv sõjaeelsega võrreldes 12%, 1925—26 a. on ta aga sõjaeelsest arvust 2,3% vähem. Vähenemine pole küll suur, kuid näitab siiski juba ilmaturul käimas oleva võistluse tulemusi. Euroopa väljaveoriigid esinevad karjasaaduste turul nii mõjuvalt, et mõlemad Põhja-Ameerika riigid — Ühisriigid ja Kaanada — on juba sunnitud oma veiste arvu vähendama. Ühisriikide loomasaaduste väljavedu on vähenenud 1926 a. eelmise aastaga võrreldes 40 milj. dollari võrra; osalt on see tingitud hindade langusest, kuid ka väljaveetud ainete hulk on vähenenud. Veiste arvu vähenemine neis riiges on sündinud küll peaasjalikult lihaloomade arvel.

Veiste arvu liikumisest võib järeldada, et karjasaaduste tootmine viimaseil aastail on eriti intensiivseks muutumas karjasaadusi välja vedavais mais. Euroopa väljaveoriigid on veisepidamises jõudnud astmele (ligikorda iga 2 *ha* põllumajandusliku maa kohta 1 veis), millelt järgnev tõus võib sündida ainult aeglaselt.

Palju lahedamad võimalused veisepidamise laiendamiseks on teisis mais. Kuigi ka sealt, näit. Austraaliast, kuuldavale tuleb hääli, et veisepidamisse mahutatud kapital end enam hästi ei tasuvat, siiski on sarnaseil tuletusil ainult relatiivne väärtus sama maa oludes. Ilmaturu seisukohalt aga tegutsevad nad tunduvalt lahedamais oludes, kui paljud Euroopa maad.

Konkreetsemaid järeldusi veisepidamise arengu käigust võib teha, kui arvesse võtta ka teiste loomapidamisharude arengut, karjasaaduste toodangut ja turu seisukorda ning maade omatarvitust.

2. Lammaste arv. Lambakasvatuse a r e n g u s tuleb märkida ära murrangut, mis sündis möödunud aastasaja viiekümnendais aastais. Selleaegse Euroopa tekstiiltööstuse villatarvituse enamjaolt kattis Euroopa villatoodang. Euroopa maist oli lambakasvatuse ja villatootmise poolest enam arenenud Prantsuse, Inglise ja Hispaania. 50-ais aastais möödu-

nud aastasajal hakati suuremal hulgal lambaid kasvatamal õunamail—Austraalias ja Uuel-Meremaal, samuti ka Ameerikas ja Lõuna-Aafrikas. Need maad osutusid lambakasvatuseks eriti soodsaiks, laialdased rohumaad võimaldasid suurt lammaste arvu hoida kogu aasta jooksul rohelisel toidul, soe kliima osutus kohaseks ka kõige õrnemaile tõugudele. Neil asjaoludel edenes lambakasvatus neis mais väga kiirelt. Euroopa lambakasvatus ei suutnud sarnaseil tingimusil võistelda. Selle murrangu käigu iseloomustuseks toome andmeid kahe lambakasvataja maa — Prantsuse ja Uue-Meremaa — lammaste arvust, millede kohta olemas võrreldavad andmed nimetatud perioodist.

Lammaste arv Prantsusmaal ja Uuel-Meremaal 1850—1925 a. (miljoneis).

5.

	Prantsuse	Uus-Meremaa
1850	33,3	...
1860	29,5	2,5
1870	...	9,5
1880	23,8	13,0
1890	21,6	17,9
1900	20,2	19,3
1910	17,1	24,2
1920	9,4	23,7
1925	10,5	24,5

Umbes samas proportsioonis tõusis lammaste arv Austraalias ning jõudis 1925 a. 104 miljonini. Enne sõda Austraalia ja Uus-Meremaa andsid ligi kolmandiku maailma villa oodangust.

Võib öelda, et villatootmine turu jaoks on kontsentreeritud üksikuisse maisse, milleist peale eeltoodute tuleks nimetada Argentiinat, Urugvaid ja Lõuna-Aafrikat. Üldiselt on lambakasvatus peaaegu kõigis mais veel üsna laialdane. Suurema osa maade omatarvitus kaetakse veel ikkagi omamaa lambakasvatusest. Paljuis mais on veel vähe vabrikuid villa riideks töötlemiseks ning suure hulga villast tarvitab kodukäsitöö; vist on see kõige laiem käsitööala, mis veel püsinud. Osalt sellest on ka tingitud, et mais, kus lambakasvatuse saadused vähesel määral turukaubana esinevad, nende pidamise tasuvus võrdlemisi madal, sellele vaatamata lambakasvatus on püsinud ning viimaseil aastail isegi laieneb.

Lammaste arv (miljoneis)— *Effectif de l'espèce ovine en millions.*

6.

	1910—13	1919—20	1925—26
Euroopa (ühes Vene ja Siberiga — *Europe (avec Russie et Sibérie)*	199,6	169,4	217,7
Euroopa (ilma Vene ja Siberita)—*Europe (sans Russie et Sibérie)*	118,7	116,9	128,0
Ameerika—*Amérique*	153,2	143,1	128,8
Sellest Põhja- ja Kesk- — *Dont du Nord et centrale*	53,8	44,4	47,6
Sellest Lõuna- — *Dont du Sud*	99,4	98,7	81,2
Aasia—*Asie*	67,1	70,7	79,4
Aafrika—*Afrique*	75,0	68,5	82,2
Austraalia ja Uus-Meremaa — *Australie et Nouvelle-Zélande*	109,3	99,5	128,5
Kokku—*Total*	**604,2**	**551,2**	**636,5**

Sõjaajal vähenes lammaste arv tunduvalt— 1910—13 a. oli lammaste arv 604,2 miljonit, 1919—20—551,2 milj., vähenemine 8,8%. Viimaseil aastail on aga juba lambakasvatuses sõjaeelne seisukord ületatud—1925—26 a. oli lambaid maailmas 636,5 milj., 32,3 milj. ehk 5,3% enam kui sõja eel. Eriti suur on olnud juurekasv 1926 a. 1925 a oli lammaste üldarv 4% sõjaeelsest madalam. Seda suurenemist sel mõõdul tuleb aga võtta üsna ettevaatlikult mõnede kahtlust äratavate andmete tõttu Vene lammaste arvu kohta. Rooma Rahvusvahelise Instituudi andmestiku järele oli Venes lambaid 1913 a. 80,9 milj., 1920 a. — 52,5 milj.; N. S. V. L.-du ametlik andmestik märgib lammaste arvuna 1926 a. — 89,7 milj. Nii on lammaste arv Venes viimase viie aasta jooksul kasvanud tervelt 37,2 milj. Sõjaaegne lammaste arvu vähenemine Venes on väga suur; väga kiire on ka nende arvu kasvamine pärast sõda. Peab aga tähendama, et lammaste juures võib juurekasv olla väga kiire ning kui võtta veel arvesse, et Vene talurahvakiht oli sunnitud neil aastail enam kui kunagi varem oma tarvitust ka riides oma majapidamise saadusist katma, sest vabrikuriiet oli vähe ja ta oli äärmiselt kallis, siis võib sarnane suur lammaste arvu juurekasv olla ka teataval mõõdul põhjendatud.

Üldiselt võib aga märkida, et lammaste arv sõjaeelsega võrreldes on ikkagi vähe suurenenud. Tähelepanu väärib asjaolu, et lammaste arv Euroopas ilma Veneta võttes pole sõjaajal kuigi palju vähenenud. Muidugi üksikuis mais, nagu Prantsuse, vähenes lammaste arv väga tunduvalt, kuid sellevastu mõnedes, nagu Hispaania, ta jälle suurenes. Tunduvalt aga vähenes lammaste arv sõjaajal Põhja-Ameerikas ja Austraalias.

Lambakasvatuse ulatuse määrab ära riide tarvitus, lambavilla väljaveomais peaasjalikult vabrikuriide nõudmine. Suuremaks vabrikuriide nõudjaks on jäänud Euroopa tööstuslikud maad. Pärast sõda oli aga nende maade laiema tarvitajaskihi ostujõud madal ja seetõttu riide nõudmine väike. Enne sõda 1909—13 a. oli villa läbikäik ilmaturul 2,7 milj. tonni, 1923 a.— 2,2 milj., 1924 a.—2,0 milj. Muidugi ei ergutanud sarnane olukord lambakasvatust eriti laiendama. Tuleb märkida, et lambakasvatus soojal maal, nagu Austraalia, Lõuna-Ameerika jmt. kus selleks kohased rohumaad olemas, oli enne sõda ja on seda ka praegu üks tasuvamaid loomapidamise alasid. Pole kahtlust, et nõudmise suurenemise puhul need maad suudavad väga kiiresti lambakasvatust veel tunduvalt laiendada ning isegi üsna suurt nõudmise tõusu rahuldada.

3. Sigade arv. Seakasvatuse toodang maailmas omab suure osatähtsuse loomapidamise kogutoodangust, eriti põhjapoolseis mais, kus tarvidus rasvatoidu järele suurem; oma ulatuse poolest põhjapoolseis mais, järgneb ta veisetoodangule. Kuid vaatamata laiale ulatusele, on seatoodangu läbikäik ilmaturul üsna väike; üldiselt ei ületa seapidamissaaduste ilmaturule (rahvusvahelisele) ilmuv hulk 2% seapidamise kogutoodangust. Kaugelt üle poole ilmaturule ilmuvast seapidamissaaduste hulgast annavad kaks maad—Ühisriigid ja Taani, teisist esinevad nende saadustega tähelepandavalt ainult kolm-neli maad. Seepärast pole ka võimalik sigade üldarvust teha sarnaseid järeldusi, nagu veiste ja lammaste juures seda võis. Sigade arvu liikumine ühes teistega aitab aga iseloomustada loomapidamise tasapinda maailmas üldse, sest, kuigi ilmaturu seisukohalt väikse tähtsusega, suhteliselt kogutoodangule maade omatarvituses omab sealiha toodang väga tähtsa koha.

Sigade arv (miljoneis)—*Effectif de l'espèce porcine (en millions).*

7.

	1910—13	1919—20	1925—26
Euroopa (ühes Vene ja Siberiga — *Europe (avec Russie et Sibérie)*	83,3	71,9	81,4
Euroopa (ilma Vene ja Siberita)—*Europe (sans Russie et Sibérie)*	63,7	57,1	65,4
Ameerika—*Amérique*	90,7	88,2	83,1
Sellest Põhja- ja Kesk- — *Dont du Nord et centrale*	65,8	66,3	61,9
Sellest Lõuna- — *Dont du Sud*	24,9	21,9	21,2
Aasia—*Asie*	53,9	55,6	61,1
Aafrika—*Afrique*	2,2	1,5	2,0
Austraalia ja Uus-Meremaa — *Australie et Nouvelle-Zélande*	1,2	1,0	1,7
Kokku—*Total*	231,3	218,2	229,2

Sigade arvu liikumine viimase viieteistkümne aasta jooksul üldjoonis näitab sama käiku mis teiste loomade arvu liikumisel avaldus.

Sigade üldarvust asub põhjapoolkera mais—Euroopas (ühes Vene ja Siberiga) ning Põhja-Ameerikas umbes 65%, Hiinas 15% ning teisis mais kokku umbes 20%.

Laiema kaubandusliku iseloomu omab seakasvatus ainult mõnes põhjapoolses Euroopa riigis ja Põhja-Ameerikas. Teisis mais seakasvatus on piiratud sisemaa tarvitusega.

Euroopas (ühes Venega) oli sigade arv 1925-26 a. vähe madalam kui enne sõda. Sõjaajal vähenes sigade arv 13,7% sõjaeelsest arvust. Viimaseil aastail oli ta aga sõjaeelsest vähem ainult 2,3%. Ilma Veneta võttes on aga sigade arv Euroopas sõjaeelsest suurem 2,7%.

Põhja-Ameerikas on sigade arv sõjaeelsega võrreldes vähenenud 4,4%, misjuures vähenenud on ta Ühisriiges, kuna Kaanada sigade arv on isegi tunduvalt tõusnud. Ühisriiges tõusis sigade arv sõja ajal 59,3 miljoni peale 58,9 miljonilt enne sõda; 1926 a. oli Ühisriiges sigu 52,5 milj., seega vähenemine sõjaeelsega võrreldes 10,9%. Arvesse võttes, et Ühisriigid seapidamissaaduste väljaveo poolest maailmas esikohal asuvad, on sarnane sigade arvu vähendamine tähelepanuväärt, mis on tunnuseks sealiha turu lõdvenemisest viimaseil aastail.

Sigade üldarv maailmas oli 1925—26 a. ligidane sõjaeelsele arvule; antud kokkuvõte näitab paarimiljonilist vähenemist, kuid arvesse võttes andmete puudulikust paljudes mais, ei saa seda vahet mõõduandvaks pidada.

Sigade arvu vahekordi osalt tumestab ka ebaühtlane läbikäigu kiirus. Intensiivseis seakasvatuse mais sigade arv teataval momendil on alati väiksem, kui aasta jooksul tegelikult tapetud sigade arv, sest suurem osa sigu tapetakse juba 6—7 kuu vanuses, eriti pekonsigu kasvatajais mais. Seevastu rasvasigade iga on tunduvalt pikem, ning neis mais, kus peaasjalikult rasvasigu koduseks tarvituseks ehk siseturu jaoks peetakse, vastab sigade arv üleskirjutuse momendil enam aasta jooksul läbikäinud sigade arvule. Üldiselt võttes aga on ikkagi ka neis mais sigade läbikäik aasta jooksul tegelikult suurem, kui seda üleskirjutus teataval momendil fikseerib.

Selle asjaoluga arvestades, tuleb pidada üleilmlikku sigade tegelikku arvu aasta jooksul tunduvalt suuremaks. Tähtsamate seakasvatusmaade läbikäigu järele otsustades üleilmlik sigade arv on, 230 miljonilise arvu juures üksikul momendil, aasta läbikäigus vähemalt 300 miljonit.

Antud sigade arvu vahekorrist võib järeldada, et seakasvatus üleilmlikult võttes viimaseil aastail on jõudnud välja sõjaeelsele seisukorrale. Seakasvatuse tagasiminek Ühisriiges omakord tõendab, et ilmaturu nõuded sealihas on rahuldatud. Sõja tõttu seakasvatuses tekkinud spekulatiivne ajajärk on lõppenud ning kaubanduslik seakasvatus võib areneda ainult selleks enamsoodustatud mais. Konkreetsemalt avalduvad need jooned turu ja hindade konjunktuuris, millel peatume üksikasjalisemalt hindade liikumist käsitavas osas.

4. Hobuste arv. Hobuseid karjamajanduse seisukohalt ei saa produktiivloomade hulka arvata. Nad moodustavad põllumajanduses vajaliku tööjõu. Üldpildi saamiseks on vajalik panna tähele ka hobuste arvu liikumist, sest hobuste arvu suurenemine teataval mõõdul kitsendab teiste loomade pidamise võimalusi, vähenemine omakord annab võimaluse varem hobustele läinud sööda arvel pidada

enam produktiivloomi. Eriti on see tähtis ülelelataval ajajärgul, millal vedu ja sõit sünnib ikka enam ja enam mehaaniliste abinõudega. Autoasjanduse areng loomulikult vähendab tunduvalt hobujõutarvitust. Üleilmlikult võttes siiski mehaaniliste veo- ja sõiduabinõude kasutamine on veel võrdlemisi väike. Näiteks suur põllumajanduslik Venemaa omab ainult 20.000 traktorit, mille töövõime summa hobutööga üsna väike. Kui iga traktor täidab ka 10 hobuse töö, siis võrduks see ainult 200.000 hobutööle, kuna hobuseid Venemaal loetakse üle 25 miljoni.

Kõige enam põllumajandus on mehaniseeritud Ameerika-Ühisriiges, kuid ka seal on mehaaniliste jõuvahendite kõrval hobusel veel tähtis osa. Viimasel viiel aastal on hobuste arv Ühisriiges palju vähenenud. Hobuste ja muude veoloomade arvu liikumisest annab kujuka pildi järgnev arvude rida:

Ühisriiges oli hobuseid ja muid veoloomi (miljoneis)

1850 . . .	4,9	1920 . . .	25,3
1860 . . .	7,4	1921 . . .	24,7
1870 . . .	8,3	1922 . . .	24,1
1880 . . .	12,2	1923 . . .	23,6
1890 . . .	17,6	1924 . . .	22,9
1900 . . .	21,6	1925 . . .	22,3
1910 . . .	24,1	1926 . . .	21,6

Kuni 1920 a. hobuste ja muude veoloomade arv Ühisriiges on järjekindlalt tõusnud. Alates 1921 a. langeb veoloomade arv Ühisriiges ning 1926 a. on neid 21,6 milj. 25,3 milj. vastu 1920 a. Nii on Ameerika-Ühisriiges viimase kuue aasta jooksul veo mehaniseerimise teel suudetud vähendada veoloomi, peaasjalikult hobuseid, 3,7 milj. Teisis mais võib samuti panna tähele hobuste arvu vähenemist, kuid neis (peale Venema), on ta enam piiratud.

Hobuste arvu üleilmlik kokkuvõte, mis tehtud Rahvusvahelise Põllumajandusliku Instituudi poolt, näitab 1925 a. hobuste arvu vähenemist maailmas 11% 1913 a. võrreldes.

Hobuste arv on vähenenud maailmas umbes 12 milj. võrra; peale selle ka vedude üldine juurekasv on asetatud mehaaniliste jõuvahenditega. Siin pole võimalik näidata, kui palju sellest põllumajanduse ning muude alade arvele panna tuleb, kuid on arusaadav, et suurem osa hobuste arvu koondumisest just põllumajanduses sünnib. 49 riigi kohta tehtud kokkuvõte näitab hobuste arvu liikumises järgmist käiku:

Hobuste arv 1913—25 a. (miljoneis).
Effectif de l'espèce chevaline en 1913—25 (en millions).

8.

	1913	1925	1913=100
Euroopa (ilma Veneta) — *Europe (sans l'U. R. S. S.)*	23,2	22,7	98
Vene (ühes Siberiga) — *l'U. R. S. S. (avec Sibérie)*	31,5	24,5	78
Aasia—*Asie*	4,6	5,3	115
Aafrika—*Afrique*	1,7	2,0	120
Põhja-Ameerika—*Amérique du Nord*	23,9	19,4	81
Kesk- „ — „ *centrale*	1,7	1,9	107
Lõuna- „ — „ *du Sud*	18,1	17,5	96
Okeaania—*Océanie*	3,0	2,6	89
Kokku—*Total*	107,7	95,9	89

Euroopas sõjaajal vähenes hobuste arv 14%, viimaseil aastail on ta uuesti tõusnud, kuid sõjaeelsest arvust on ta siiski veel 8% madalam. Väljaspool Euroopat hobuste arv tõusis sõjaajal ligi 5%; viimase viie aasta jooksul näitab ta aga suurt langust, keskmiselt 3—4% ümber aastas.

Hobuste arv (miljoneis).
Effectif de l'espèce chevaline (en millions).

9.

	1909—13	1914—18	1919—22	1925—26
Euroopa (24 maad)—*Europe (24 pays)*	51,4	46,2	44,2	47,1
Maad (25) väljaspool Euroopat—*Pays (25) hors de l'Europe*	31,5	33,0	32,3	26,8
Kokku—*Total*	82,9	79,2	76,5	73,9
	% (1909—13 = 100).			
Euroopa—*Europe*	100	89,9	86,0	91,6
Maad väljaspool Euroopat — *Pays hors de l'Europe*	100	104,8	102,5	85,1
Kokku—*Total*	100	95,5	92,3	89,1

Hobuste arvu liikumisest võib järeldada, et üldsuunaliselt hobuste arv on määratud vähenemisele. See omakord annab ruumi teiste produktiivloomade pidamisele. Üleilmlikus ulatuses on loomasööda kokkuhoid hobuste vähendamise arvel üsna tunduv—12 miljoni hobuse arvel võib pidada 15—18 miljonit veist ning nende toodang ka üleilmlikus ulatuses väärib tähelepanu.

III. LOOMASAADUSTE TOODANG.

PRODUCTION des PRODUITS ANIMAUX.

Loomadearvu liikumine viimase 15 aasta jooksul näitab, et ilmasõja tõttu loomapidamine tugevasti ulatuslikult alla läks. Mitte ainult sõjast osavõtnud mais ei kannatanud loomapidamine, vaid ka neutraalmaad kannatasid ilmaturu lagunemise tõttu. Viimaste aastate arvud aga näitavad, et produktiivloomade arvus on ületatud sõjaeelne seisukord suuremosas mais. Kuid sõjaajal langes ka loomade toodang. Toodangu seisust viimaseil aastail, on raske andmete puudusel ülevaadet saada üleilmlikult. Võimalik on tuua mõnesuguseid võrdlusi tähtsamaist karjakasvatuse maist.

1. Piimatoodang. Piimatoodang lehma kohta langes paljuis mais sõjaajal väga tunduvalt, kuni 35%. Eriti kannatasid maad, kus laiemalt kasutati sisseveetavaid jõutoite. Siin võime tuua võrdlusi Taanist ja Inglisest.

Keskmine piimatoodang lehma kohta aastas oli (kontrollkarjades) kv.

10.	Taanis	Inglises
1909—13	26,0	25,5
1917	24,1	22,5
1918	18,3	19,8
1919	16,6	...
1920	21,4	23,9
1921	25,0	25,0
1922	25,9	26,1

Nagu näha, on neis mais sõjaajal piimatoodang lehma kohta langenud ühe kolmandiku võrra, aga juba 1922 a. on sõjaeelne tasapind uuesti saavutatud.

Sama käiku võib panna tähele ka piima kogutoodangus. Kogutoodangus, loomulikult, kajastuvad lehma piimaanni kõikuvus kui ka lehmade arvu muutused. Piima kogutoodangust on võimalik tuua võrdlusi 9 tähtsamast karjakasvatajast riigist 1913, 1918 ja 1922 a. kohta.

Piima kogutoodang 1913—22 a. (milj. kvintaales).

11.	1913	1918	1922
Euroopa maad			
Taani	34,8	18,0	34,0
Inglise	56,9	43,4	59,9
Iiri	30,5	25,0	31,6
Helveetsia	27,3	19,0	23,8
Kokku	**149,5**	**105,4**	**149,3**
% (1913–100)	100	73,5	100,0
Maad väljaspool Euroopat			
Kaanada	44,5	49,8	49,8
Ühisriigid	...	398,7	465,2
Argentiina	2,6	8,3	11,2
Austraalia	26,5	25,4	34,3
Kokku	...	**482.2**	**560,5**
% (1918—100)	...	100	116,2

Tähtsamais Euroopa karjapidajais mais langes piimatoodang 26,5% 1913 a. võrreldes. 1922 a. piimatoodang oli aga 1913 a. toodangule võrdne. Need maad on suutnud tõsta lühikesel ajavahel karja seisukorda sõjaeelsele tasapinnale.

Väljaspool Euroopat võib sama nähtust konstanteerida. Neljas maas on tõusnud piimatoodang, 1918 a. võrreldes, 16,2%. Kahjuks pole võimalik tuua andmeid samade maade piimatoodangu kohta viimaseil aastail. Igatahes, arvestades arengu hooga, pidi piimatoodang ka järgnevail aastail veel tunduvalt tõusma, sest just järgnevate aastate peale langeb jõudsam karja suurenemine.

Ameerika-Ühisriiges näeme just 1923 ja 1924 a. eriti jõudsat piimatoodangu tõusu.

Ühisriiges produtseeriti piima

1918 a.	398, 7	milj. kv.
1920 „	406, 8	„ „
1921 „	448, 5	„ „
1922 „	465, 2	„ „
1923 „	497, 5	„ „
1924 „	520, 2	„ „
1925 „	528, 4	„ „

Kuigi Ühisriiges veiste üldarv, alates 1919 a., on tunduvalt langenud, piimatoodang järjest kasvab. See näilik vastolu on tingitud Ühisriikide karjakasvatuse sihi muutusest—piimakarja peale üleminekust. Kui kõrvutame aastate järele veiste ning piimalehmade üldarvud, siis selgub see asjaolu teravjooneliselt.

Veiste ja piimalehmade üldarv Ühisriiges 1917—28 a. (miljoneis)

12.	Veiste arv	Piimalehmade arv	Piimalehmade % veistest
1917	63,6	22,9	35,4
1918	67,4	23,3	34,6
1919	68,6	23,5	34,2
1920	67,1	23,7	35,3
1921	67,2	23,6	36,0
1922	66,2	24,1	36,7
1923	64,5	24,4	36,3
1924	62,1	24,7	36,9
1925	62,1	22,5	36,2
1926	58,1	22,1	38,0
1927	57,5	21,8	37,9
1928	55,7	21,9	39,3

Ühisriikide veiste arvu vähenemine pärast sõda on sündinud lihaloomade vähendamise arvel; enam on hakatud rõhutama piimakarja pidamist. Viimaseil aastail on aga karjapidamise tagasiminek ka piimalehmade arvu alla viinud.

Piimatootmise kohta maailmas üldse peab tähendama, et sõja järelaastail püsinud kõrged piimasaaduste hinnad andsid erilise hoo piimakarja pidamisele. Selle ergutuse tõttu on ka piimatoodangut suudetud tõsta sõjaeelsest tunduvalt kõrgemale.

2. Või- ja juustutoodang. Või- ja juustutoodang on enam tõusnud väljaspool Euroopat asuvais mais. Neil oli pärast sõda kari paremas seisukorras kui Euroopa mais, ning nad suutsid kiiremini kohaneda soodsale ajajärgule nende ainete turul.

Võitoodang (tuh. kv). *Production du beurre (milliers de quint.)*

13.	1913	1918	1922	1925-26
Inglise ja Iiri—*Angleterre et Irlande*	1 140,0	1 060,0	1 270,0	...
Taani—*Danemark*	1 167,9	608,0	1 150,0	...
Kaanada—*Canada*	914,0	976,0	976,0	...
Ühisriigid—*États Unis*	7 356,3	6 849,0	8 067,0	8 855,7
Argentiina—*Argentine*	102,0	244,6	327,9	344,9
Austraalia—*Australie*	901,5	909,4	1 211,4	1 242,6
Uus-Meremaa—*Nouvelle Zélande*	290,6	258,6	596,1	853,3
Kokku—*Total*	**11 872,3**	**10 905,6**	**13 598,4**	...
% (1913—100)	100	91,9	114,5	...

Juustutoodang (tuh. kv). *Production du fromage (milliers de quint.).*

14.	1913	1918	1922	1925-26
Inglise ja Iiri—*Angleterre et Irlande*	300,0	442,0	488,0	...
Hollandi—*Hollande*	1 116,2	523,9	822,0	1 224,8
Helveetsia—*Suisse*	819,0	286,0	553,5	...
Kaanada — *Canada*	834,1	793,2	616,1	803,5
Ühisriigid — *États Unis*	1 454,1	1 814,0	1 761,0	2 281,6
Argentiina — *Argentine*	56,9	204,2	237,1	151,2
Austraalia — *Australie*	89,6	124,4	148,1	130,6
Uus-Meremaa — *N.-Zélande*	240,9	535,5	566,8	729,8
Kokku—*Total*	**4 910,8**	**4 723,2**	**5 132,6**	...
% (1913—100)	100	96,2	104,5	...

Või- kui ka juustutoodangu tõus viimaseil aastail on üsna suur. Arvestades ainult siin toodud maade toodanguga, on 1922 a. võitoodang suurenenud 1913 a. võrreldes 172,6 tuh. tonni võrra, mis juba üksi annab üle poole 1922 a. ilmaturule saadetud võist.

Juustutoodangu suurenemine on suhteliselt vähem — 1913 a. võrreldes 1922 a. 4,5%. Suuremaid juustu produtseerijaid enne sõda oli Hollandi. Sõjaajal langes Hollandi juustutoodang enam kui poole võrra; ka 1922 a. pole ta jõudnud sõjaeelsele normile; 1926 a. on ta aga selle juba ületanud. Juustutoodang on tugevasti kasvanud Ühisriiges ja Kaanadas. Ühisriikide juustutarvitus tõuseb väga kiirelt, mida omatoodang kaugeltki enam ei rahulda. Kaanada juustule on seal soodus turg.

3. Villatoodang. Villa läbikäik ilmaturul väärtuse järele ületab teisi loomasaadusi. Villa puhast läbikäiku (väljavedu) ilmaturul võib hinnata 800—850 miljoni dollari väärtuses. Seejuures või läbikäik annab ainult 350—400 milj. dollarit. Suuremosa maailma villatoodangust, umbes 70,% ilmub ilmaturule. Villatoodangu kohta maailmas toome andmed „The Textile Recorder Year Book'i" järele.

Villa üleilmlik toodang (tuh. kv). *Production mondiale de la laine (milliers de quint).*

15.	1909-13	1925	% (1909-13 =100)
Eur. (il. Veneta)—*Europe (sans U.R.S.S.)*	2 586,8	2 428,1	93,9
Ameerika-Põhja—*Amérique du Nord*	1 507,0	1 450,3	96,2
Lõuna— „ „ *Sud*	2 621,3	2 024,0	77,2
Aasia—*Asie*	1 122,4	1 107,9	98,7
Aafrika—*Afrique*	996,4	1 118,4	112,2
Okeaania—*Océanie*	4 098,0	4 104,3	100,2
Kokku—*Total*	**12 931,9**	**12 233,0**	**94,6**
Vene (ühes Siberiga) *U.R.S.S. (au. Sib.)*	1 723,4	884,4	51,3
Üldse — *Grand total*	**14 655,3**	**13 117,4**	**96,3**
Tähtsamad maad:—*Pays principaux:*			
Austraalia—*Australie*	3 197,7	3333,3	104,2
Ühisriigid—*États-Unis*	1 424,5	1365,5	95,9
Uus-Meremaa—*Nouvelle-Zélande*	900,2	771,0	85,6
Briti-Lõuna-Aafrika—*Afrique du Sud de Grande-Bretagne*	752,4	839,0	111,5
Urugvay—*Uruguay*	712,0	498,9	70,1
Inglise—*Angleterre*	607,7	435,8	71,7
Hispaania—*Espagne*	326,5	369,2	113,1
Türgi—*Turquie*	408,2	272,1	66,7
Prantsuse—*France*	365,0	200,9	54,9
Itaalia—*Italie*	249,4	258,5	103,6
Hiina—*Chine*	226,8	340,1	150,0
Briti-India — *Indes de Grande-Bretagne*	272,1	272,1	100,0
Alžeer—*Algérie*	159,6	159,6	100,0
Brasiilia—*Brézil*	158,7	88,4	55,7

Selle arvestuse järele üldine villatoodang maailmas on pärast sõda veidi langenud—4%; 1926 a. näitas lammaste arv suuremat juure—kasvu, nii et 1927 aastaks võib arvata villatoodangu suuremat ülekaalu sõjaeelsest.

Ilmaturu seisukohalt tähtsamad maad villatootmises on Austraalia ühes Uue-Meremaaga ja Lõuna-Ameerika riigid, sest nad veavad oma toodangust välja kuni 90% ja enam.

Austraalia on omä villatoodangut suurendanud sõjaeelsega võrreldes 1925 a. 4,2%. Seevastu on Lõuna-Ameerikas villatoodang üle 20% sõjaeelsest mädalam.

Euroopas on suuremad villatootjad maad (peale Vene) Inglise, Prantsuse, Hispaania ja Itaalia. Neist on suutnud villatoodangut tunduvalt tõsta Hispaania ja Itaalia.

Vene villatoodangu kohta andmed on puudulikud. Toodang on arvutatud 1922 a. lammaste arvu järele. Kui võtta aluseks ametlikud andmed 1925 a. kohta, siis ei peaks villatoodang mitte niivõrd sõjaeelsest erinema.

Üldiselt võib toodud andmeid villatoodangu kohta võtta ligidastena, sest paljudes maades villatoodangu arvestus on veel puudulik.

Muudest loomasaadusist omab suurema tähtsuse veise- ja sealiha, kuid nende toodangut arvestavad ainult üksikud maad, mille tõttu üldise toodangu kohtà pole võimalik saada ülevaadet.

* * *

Loomade arvu liikumisest ning loomasaaduste toodangu arengust võib järeldada, et viimseil aastail põllumajandus üldiselt ning eriti karjamajandus on jõudnud parandada haavad, mis sünnitas sõda.

Sealjuures peab aga konstanteerima, et sõjaajal tekkinud uued voolud karjamajanduse arengus territoriaalselt ei näi olevat püsivad. Kogu arengu siht näib tüürivat sõjaeelseile kui noormaal-vahekorrile. Sõjaaegne karjapidamise tagasiminek ei puudutanud mitte ainult sõdijaid maid, vaid ka teisis mais oli karjapidamine takistatud. Pärast sõja lõppu algas aga karjamajanduse kiire ülesehitus. Sellele andus Euroopa, kuid veel enam väljaspool Euroopat asuvad karjakasvatajad maad. 5—6 aasta jooksul on ülesehituse tulemused näha. Euroopas valitseb, keskmiselt võttes, *status quo ante bellum*, kuna väljaspool Euroopat asuvad maad tunduvalt on suurendanud oma karjapidamist.

Edaspidine areng oleneb loomulikult turu ja ühtlasi hindade konjunktuurist. Kuidas kujunes pärast sõda karjasaaduste turg ning millest olid tingitud suured hindade kõikumised, selle kohta anname ülevaate järgnevais osades.

IV. LOOMASAADUSTE SISSEVEOTURUD.

MARCHÉS d'IMPORTATION des PRODUITS ANIMAUX.

Rahvusvahelises loomasaaduste kaubanduses sisseveomaadena esinevad mõjuvalt ainult Euroopa tööstus-kaubanduslikud keskkohad. Kogu maailma ümbertöötamisetööstusest on koondunud umbes 75% väiksel pinnal Loode-ja Kesk-Euroopas ning Põhja-Ameerika idapoolses osas. Põhja-Ameerika tööstuslik sentrum ei võta veel kuigi tähtsal määral osa loomasaaduste rahvusvahelises kaubanduses. Sama riigi piires—kesk ja lääneosast moodustuv laialdane ja looduslikult rikas põllumajanduslik tagamaa on suutnud seni pea täiel määral toita seda tööstuslikku raiooni. Euroopa tööstuslikud maad on aga suhteliselt enam tööstuses ja kaubanduses tegeva rahvaga küllastatud, ning olemasolev põllumajanduslik tootmine ei suuda kaugelt rahuldada kogu tarvitust. Nende tööstuslikkude keskkohtade areng, mis kestnud juba mõnisada aastat, kestab veelgi edasi ning järjest kasvab toiduainete sissevedu.

Suuremaiks loomasaaduste sisseveoturgudeks on Inglise ja Saksa. Inglise turg tarvitab ära umbes 70% kõigist rahvusvahelisele turule ilmuvaist loomasaadusist. Saksa turg mahutab umbes 15% ilmaturu loomasaaduste sisseveost. Teisist maist tähelepanuväärt hulga loomasaadusi veavad sisse Belgia (juust, liha, vill), Helveetsia (või, munad) Prantsuse (vill) ja Ühisriigid (juust). Seejuures Helveetsia ja Ühisriigid esinevad ka loomasaaduste eksportööridena, Helveetsia — juustu, Ühisriigid — sealiha väljaveos, nii et neid maid loomasaaduste rahvusvahelises kaubanduses võiks võtta enam väljaveomaadena.

Nende sisseveoturgudega ongi piiratud praegusel ajal loomasaaduste rahvusvaheline kaubandus.

Kõigist ilmajagudest kõige enam veetakse kokku loomasaadusi maa-alalt võrdlemisi kitsaisse Euroopa tööstus-kaubanduslikesse keskkohisse. Nende maade erakorraliselt suure sisseveo dikteerib suhteliselt suur tööstuses, kaubanduses ja muil aladel väljaspool põllumajandust töötavate elanikkude arv. Toome siin võrdluseks rahvastiku suhtelise koosseisu tähtsamate tegevusalade järele üksikuis mais.

Aktiivse rahva suhteline koossels.

16.	Üleskirjutuse aeg	1. Põllumajandus, metsandus, kalandus	2. Tööstus	3. Kaubandus ja transport	Kokku 2+3	100 elaniku kohta veiseid
Inglise	1921	7,8	51,5	22,2	73,7	18
Belgia	1910	16,6	50,5	17,4	68,1	22
Hollandi	1920	23,6	38,0	23,1	59,3	28
Helveetsia	1920	26,0	44,7	16,6	61,3	40
Ühisriigid	1920	26,3	34,4	26,6	61,0	51
Saksa	1907	35,2	40,0	12,4	52,4	27
Taani	1921	35,6	28,1	17,0	45,1	83
Norra	1920	36,8	29,4	19,7	49,1	43
Tsehhoslovakkia	1921	40,3	36,8	10,1	46,9	33
Prantsuse	1921	41,5	29,9	15,8	45,7	35
Rootsi	1910	46,2	25,7	10,5	36,2	45
Iiri	1911	43,0	21,9	10,8	32,7	94
Itaalia	1911	55,5	27,5	8,1	35,6	16
Austria	1910	56,9	24,3	8,8	35,6	32
Ungari	1910	64,1	16,3	7,0	23,3	22
Hispaania	1910	56,2	14,6	5,4	20,0	16
Soome	1920	70,4	13,1	6,1	19,2	53
Eesti	1922	59,2	15,1	7,1	18,6	53

Tööstuslik-kaubandusliku rahvaga küllastatud mais on loomulikult karjasaaduste tootmine

tunduvalt väiksem rahva tarvitusest, eriti kui maa on territoriaalselt kitsas. Üksikud maad nagu Taani, näitavad siiski suuremat lahkuminekut üldisist vahekorrist: seal veisepidamine, suhteliselt elanikkude arvule, on palju intensiivsem, kui teisis põllumajanduslikes mais. Siin tuleb arvesse võtta Taani karjapidamise erinevat organisatsiooni, tema tööstuslikku iseloomu; Taani karjapidamist suures osas tuleb vaadelda mitte kui põllumajandussaaduste tootjat, vaid kui sisseveetavate põllusaaduste ümbertöötajat. Üksikasjalisemalt peatume selle juures Taani turu iseloomustusel.

Vastupidist suhtumist näitavad ka puht põllupidajad teravilja kasvatajad maad, nagu Itaalia, Ungari, Hispaania. Kuid ei saa pidada rahva koosseisu erinemist ainukeseks põhjuseks karjasaaduste kaubanduse vahekordade kujunemisel. Kui võrdleme karjasaaduste-toiduainete tarvitust ühe elaniku kohta, siis näeme, et ka tarvitusnormid on väga lahkuminevad. Sarnast võrdlust võime tuua ainult või ja juustu kohta üksikuis mais, kus nende ainete omamaa tootmine täpsemalt arvestatud. Muude loomasaaduste tootmise arvestus on peaaegu kõigis mais veel puudulik.

Või ja juustu tarvitus elaniku kohta *kg*.

17.

	Enne sõda	Pärast sõda
Või.		
Inglise (ühes. Iiriga).	7,0	8,0
Saksa	6,0	...
Helveetsia	4,4	...
Taani	10,3	6,1
Hollandi	5,7	...
Kaanada	12,3	10,3
Ühisriigid	7,6	7,6
Austraalia	10,8	11,0
Uus-Meremaa	10,0	13,5
Juust		
Inglise (ühes. Iiriga).	3,2	3,8
Saksa	4,3	...
Prantsuse	5,9	...
Ühisriigid	1,7	2,2
Keskm. Inglise ja Ühisriikide kohta.	2,2	2,7
Taani	8,5	...
Hollandi	6,2	5,8
Helveetsia	13,8	9,1
Kaanada	2,1	1,9
Uus-Meremaa	6,5	...

Andmestik või- ja juustutarvituse kohta on siiski niivõrd puudulik, et ei luba teha laialatuslikumat võrdlust tarvitamise suurenemisest ehk vähenemisest. Üksikute riikide kohta on nad enam võrreldavad.

Inglismaal on või kui ka juustu tarvitus sõjaeelsega võrreldes tõusnud; või tarvituse tõus on olnud 10 a. jooksul (1913—1922) elaniku kohta 1 *kg*, juustu tarvituse tõus 0,6 *kg*. Või tarvitus on veel tunduvalt tõusnud Austraalias ja Uuel-Meremaal. Ühisriiges on või tarvitus 1925 a. sõjaeelsel tasapinnal. Tunduvalt või tarvitus on langenud Taanis—10,3 *kg*-lt 6,1 *kg*-le elaniku kohta. Taanis on eriti palju hakatud tarvitama või aseaineid — margariini ja kunstvõid; laialisele tarvitajaskonnale on ka Taanis kõrgeväärtuslik eksportvõi liiga kallis. Viie väljaveoriigi keskmine või tarvitus näitab vähenemist ainult 0,1 *kg* võrra, millest aga riikide väikese arvu juures ei või teha kindlat järeldust.

Juustutarvitus on suurenenud Inglismaal ja Ühisriiges. Keskmiselt nende kahe suure maa juustu sissevedu ja tarvitusnorm elaniku kohta oli 1913 a. — 2,2 *kg*, 1922 a. — 2,7 *kg*. Juustu väljavedajais mais on juustu sisetarvitus langenud, 1913 a. oli keskmine tarvitus Hollandis, Helveetsias ja Kaanadas 6,1 *kg* elaniku kohta, 1925 a. — 4,7.

Järgnevalt vaatleme tähtsamate loomasaaduste sisseveoturgude arenemist ja seisukorda.

1. Inglise turg. Inglise turu seisukord enne sõda oli üsna stabiilne. Karjasaaduste sissevedu üldväärtuse järele näitas ainult väikest rahvaarvu suurenemisega kaasas käivat normaalset tõusu. Alates 1915 a., ainete kvantumi vähenedes tõuseb karjasaaduste sisseveo üldväärtus, tingituna hindade tõusust sõjaajal. Inglise impordist üldse (sisemaale jäänud ainete väärtusest) andsid karjasaadused-toiduained 1913 a. — 15,0%, 1914 a. — 17,3%, 1915 a. — 17,8%, 1925 a. — 17,8%. Nii näeme, et karjasaaduste osa Briti sisseveos on viimase kümne aasta jooksul muutunud üsna vähe.

Ülevaadet karjasaaduste sisseveost Inglismaale väärtuse ja hulga järele pakub järgnev tabel, mis on seatud kokku Inglise ametliku väliskaubanduse andmestikul. Inglise turu maht muutus tunduvalt 1923 a. puht vormilikul põhjusel. 1923 a. kujundati Iiri Vabariik, mis enne kuulus territoriaalselt kui ka kaubanduslikult Inglismaa külge ning kaubavahetus Iiri ja Inglismaa vahel kuulus sisemaa kaubandusse. Nimetatud ajast aga hakati arvestama kaubanduslikku läbikäimist Iiriga, nagu iga teise dominiooniga. Seepärast avaldus ka 1923 a. Inglise suur turumahu näilik tõus. Iiri veab Inglismaale üsna suurel hulgal karjasaadusi — 1924 a. 35,3 milj. Ingl. n. eest, mis annnb 17% Inglise karjasaaduste-toiduainete kogusisseveost. Seevõrra suurenes Inglise turu maht andmete järele eelmiste aastatega võrreldes, kuid tegelikult ei tähenda see mitte suurenemist ainete tarvituses. Juhime sellele asjaolule siin tähelepanu, sest mitmed on jätnud kõrvale selle momendi Inglise turu seisukorra hindamisel. Järgnevas tabelis toodud andmeis 1923, 1924 ja 1925 a. kohta on sissevedu Iirist maha arvatud, et arvud aastate viisi oleksid võrreldavad.

Loomasaaduste sissevedu Inglismaale
(Siseturule jäänud ainete hulk. Sissevedu Iirist maha arvatud).

18.	1913	1914	1915	1916	1917	keskm. 1913-1917	1919	1920	1921	1922	1923	keskm. 1919-1923	1924	1925	1926
							Miljoneis Ingl. naelades.								
Või	23,5	23,5	26,7	18,7	18,8	22,2	19,8	24,1	40,5	33,9	39,3	31,5	43,8	46,5	42,7
Juust	6,8	7,8	10,9	12,7	19,3	11,5	15,1	20,5	17,3	12,3	15,0	16,0	13,3	14,9	13,7
Munad	9,5	8,6	6,1	4,7	5,1	6,8	8,6	11,6	11,4	11,2	11,8	10,9	11,9	13,2	12,4
Searasv	4,7	4,3	5,3	6,6	8,7	5,9	17,6	12,4	10,3	7,6	7,9	11,2	8,7	9,5	8,5
Liha	53,3	59,6	83,7	91,5	101,2	77,9	161,0	129,8	126,6	99,1	102,8	123,9	95,6	111,0	103,8
Sellest pekon	17,0	17,9	24,8	33,8	41,3	27,0	64,4	49,0	41,7	35,3	35,1	45,1	32,2	37,0	37,6
Piim	0,2	0,2	0,8	2,0	2,4	1,1	3,9	1,8	3,4	1,6	1,6	2,5	1,6	1,7	1,8
Elusloomad	0,7	0,3	0,4	0,1	2,1	0,7	—	—	2,8	1,6	1,7	2,0	2,2	2,9	2,1
Kokku	**98,7**	**104,3**	**133,9**	**136,3**	**157,6**	**126,2**	**226,0**	**200,2**	**212,3**	**167,3**	**180,1**	**197,2**	**177,1**	**199,7**	**185,0**
% (1913=100)	100,0	105,7	135,7	138,1	159,7	127,9	229,0	202,8	215,1	169,5	182,5	199,8	179,4	202,3	187,4
Lambavill	20,8	17,7	35,2	33,8	45,9	30,7	73,8	52,5	22,5	32,6	17,0	39,9	39,0	40,1	35,3
							tuh. kvint.								
Või	2 049	1 978	1 934	1 090	914	1 593	791	852	1 691	1 939	2 516	1 558	2 589	2 592	2 591
Juust	1 134	1 209	1 360	1 303	1 487	1 299	1 072	1 387	1 419	1 339	1 421	1 328	1 443	1 504	1 511
Munad (milj. „100“)	21,4	17,8	10,2	6,6	4,9	12,2	5,6	7,1	10,5	13,6	20,0	11,4	20,0	21,7	28,7
Searasv	864	809	1 032	920	737	872	1 025	695	1 121	1 145	1 208	1 039	1 237	1132	1 115
Liha	11 530	11 492	12 441	11 625	9 892	11 396	12 195	11 456	12 972	12 832	14 826	15 756	14 163	14 555	14 593
Sellest pekon	2 412	2 552	3 223	3 716	3 326	3 046	3 670	2 730	2 616	2 994	3 635	3 130	3 402	3 230	3 353
Lambavill	2 241	1 893	3 641	2 601	2 688	2 613	3 962	2 963	1 938	2 984	1 479	2 865	1 821	1 759	2150

Karjasaaduste sissevedu Inglismaale, võrreldes sõjaeelsega, on tõusnud keskmiselt kõigi ainete kohta võttes 1924—25 a. umbes 30%. Üksikute ainete järele sissevedu on suurenenud kaalu järele:

1913 a. sissevedu = 100

19.	1924 a.	1925 a.	1926 a.
Või	126,4	126,5	126,5
Juust	127,2	132,6	133,2
Searasv	143,2	131,0	129,1
Liha	122,8	126,2	126,6
Pekon	141,0	133,9	139,0

Nii on keskmine karjasaaduste sisseveo tõus Inglismaale üldiselt umbes 30%. 1927 a. sisseveo andmed pole täielikult saadaval, osa andmete järele on mõnede ainete sissevedu vähe tõusnud; tuleb arvesse võtta 1926 a. erinevat iseloomu, sest laialdase söestreigi tõttu rahva ostujõud osalt oli halvatud, ning selle tõttu annab see aasta erakorralise kõrvalekaldumise normaalsest arengust. 1927 a. oli majanduslikkude olude poolest lahedam, mille tõttu võis ka karjasaaduste tarvitus uuesti normaalset tõusu näidata.

Väärtuse järele on karjasaaduste sissevedu tõusnud enam kui kahekordseks, kuid seda on mõjutanud tarvituse tõus koos hindade tõusuga.

Võrdlus üksikute aastate järele ajavahel, mis haarab kogu sõjaaja ning ka selle eel- ja järelaastad, annab kujutuse väga suurest Inglise turu kohanemisvõimest, kuigi see on üks stabiilsem turg tarvituse ja toitmisharjumuste poolest maailmas üldse. Võitarvitus on vähenenud miinimum-aastal 30%-le normaal-tarvitusest, munade tarvitus 20%-le; enam-vähem püsivaks on jäänud liha- ja rasvatarvitus. Pärast sõda on endine tarvitusvahekord saavutatud 1923 a.; sellest aastast algab tarvituse normaalne suurenemine.

Siin toodud aastaist kahel viimasel -- 1925 ja 1926 annavad karjasaaduste sisseveos Inglismaale peaaegu võrdsed arvud. Kui arvesse võtta sissevedu Iirist, ka siis ei näita arvud neil aastail suuremaid lahkuminekuid, kuigi Iiri annab tunduva osa Inglise karjasaaduste eriti või ja liha (lihaloomade) sisseveost.

Loomasaaduste sissevedu Inglismaale ühes sisseveoga Iirist
(Siseturule jäänud ainete hulk) (tuh. kv).

20.	1922	1923	1924	1925	1926
Või	1 938,6	2 516,4	2 588,8	2 795,4	2 840,8
Juust	1 337,8	1 420,9	1 442,5	1 503,6	1 509,2
Liha	12 832,1	15 214,2	14 670,9	14 941,6	14 965,1
Sellest pekon	2 993,6	3 791,8	3 733,5	3 563,5	3 573,5
Elusloomad	25,1	627,8	931,6	659,6	722,5

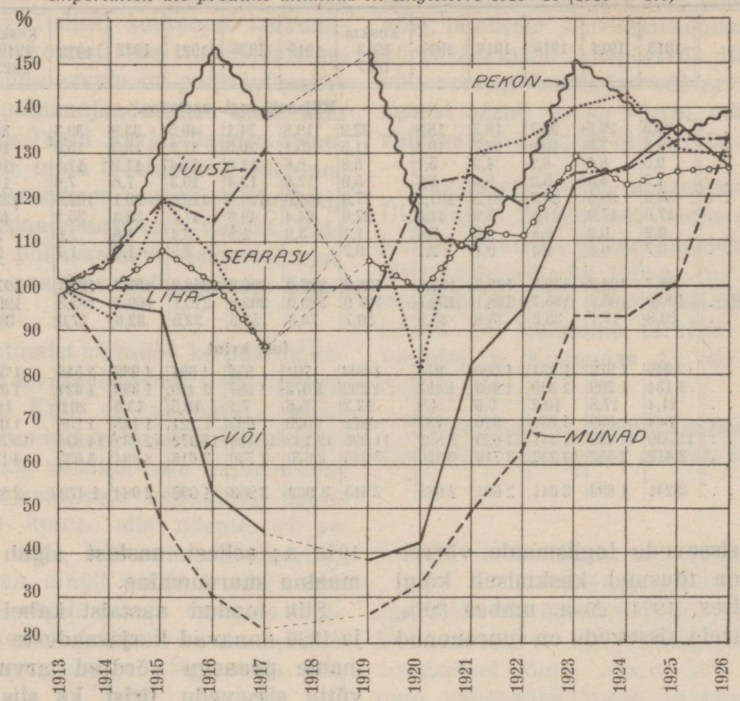
Toome veel mõningaid andmeid, mis Inglismaa karjasaaduste tarvitust iseloomustavad. Inglismaa oma karjapidamine seisab kõrgel järjel. Piimakarja arv ei vähenenud ka sõjaajal, lehmade arv alates 1913 a. on järjest kasvanud ning 1927 a. ületab sõjaeelse arvu 17,6% võrra.

Lehmade arv Inglismaal.

21.	1909—27 a. (tuh.)	%
1909—13	2 773	100
1914—18	2 926	105,5
1919—23	2 957	106,6
1924	3 111	112,2
1925	3 163	114,1
1926	3 207	115,7
1927	3 260	117,6

Toodang lehma kohta oli Inglismaal enne sõda kõrge—1909—13 a. oli keskmine piimatoodang lehma kohta 2 550 *kg* (Taanis 2 600); sõjaajal langes see norm tunduvalt (1918 a.—1 980 *kg*)

Loomasaaduste sissevedu Inglismaale 1913—26 a. (1913 a. = 100).
Importation des produits animaux en Angleterre 1913—26 (1913 = 100).

1922 a. on aga sõjaeelne norm jälle saavutatud — 2 610 *kg* (Taanis 2 590 *kg*).

Kuigi lehmade arv on üle kahe korra suurem Taani omast, Inglise omamaa võitoodang ei ole palju suurem Taani omast (1922 a.—Inglise võitoodang oli 1 270 tuh. kv., Taanis 1 150 tuh.kv.), sest suur osa lehmade toodangust läheb piimana turule. Lehmade arvu suurenemine on järjekindel, kuid eriliselt karjapidamist suurendada takistab ikkagi piiratud pindala ja seepärast erilisi üllatusi karjapidamise arengus tulla ei või. Kogu pindalast on Inglismaal põllumajanduslikku maad 80%. Produktiivseid maid peale selle on üsna vähe. Ebaproduktiivsete pindalade ülesharimine ei näi end tasuvat, sest põllumajanduslikku pindala on suurendatud ajavahel 1911—25 ainult 60 000 *ha* ehk 0,3% võrra 15 a. jooksul. Kalkulatsioonid seadusandlikul teel põllupidamise laiendamiseks Inglismaal ei näi olevat reaalseil aluseil rajatud. Teiste maadega võistelda Inglise karjapidamisel või- ja juustuvalmistuses on raske, võrratult paremini tasub värske piima müük, milles võistlejaid (peale Hollandi) pole. Ainult vast tollide kaitsel võiks põllupidamist soodustada, kuid see tekitaks konflikti dominioonidega, ning seepärast ei tule see üldse arvesse. Nii on väga nõrgad põhjused oletuseks, et Inglise omamaa karjasaaduste toodangu areng sissevedu vähendades mõjuks.

Tarvituse tõus oleneb rahvaarvu juurekasvust ja üksiku elaniku tarvituse suurenemisest. Rahvaarvu juurekasvu Inglismaal võib arvata ajavahel 1921—25 a. 1 200 tuh. peale ehk 300 tuh. võrra aastas. Suureneb tööstuses tegevate arv, kuna põllumajandusliku ja kaubandusliku rahva arv näitab tunduvat vähenemist.

Toome 1911 ja 1920 a. üleskirjutuste järele aktiivse rahva jaotuse tööalade järele Inglismaal.

Aktiivse rahva arv tööaladel (tuh.) % rahva üldarvust.

22.	1911 a.	1921 a.	(—) vähen. (+) suuren.	1911 a.	1921 a.
Põllumajandus	1 632	1 502	— 130	8,9	7,8
Tööstus	8 652	9 971	+1 319	47,2	51,5
Kaubandus ja transport	4 683	4 304	— 379	25,5	22,2
Muud alad	3 373	3 508	+ 135	18,4	18,5

Nii on tööstuses tegev rahvas 10 a. jooksul kasvanud 1 319 tuh. võrra ehk 15,2%, seal juures aga põllumajanduslik rahvas vähenenud 130 tuh. (8,0) ja kaubanduses tegev rahvas 379 tuh. võrra (8,1%). Kuigi põllumajanduses tegev rahvaarv vähenes, on põllumajanduslik kogutoodang Inglismaal siiski tähelepanuväärt tõusu näidanud. On loomulik, et sarnane vahekord lubab sise-

turule antavat põllumajandussaaduste hulka suurendada. Kuid see turusaaduste tootmise suurenemine ei kata kaugeltki rahva juurekasvust tingitud tarvituse suurenemist. Nende andmete järele võiks ligikaudselt arvata elanikkude arvu, mis iga aasta sisseveo suurendajana võib arvesse tulla, umbes 250 tuh. peale. Kui võtta aluseks 1922 a. keskmine või tarvitusnorm, siis võiks rahva juurekasvu tõttu või sisseveo suurenemist võtta ainult 20 tuh. kvintaali ulatuses. Enam kui rahvaarvu juurekasv mõjub tingimata tarvitusnormi suurenemine elaniku kohta. Kuid see võib ka üksikuil aastail tunduvalt kõikuda, suureneda ja ka väheneda, olenedes suurel määral Inglise tööstuse seisukorrast, ning selle normi liikumise ulatust võiks määrata kindlaks ainult pikema normaalse arengu kestel. Võib veel märkida, et Inglise suurlinnade arengu hoog näib tasanduvat.

Inglise üle 100 000 elan. linnade rahvaarv oli:

		% elan. üldarvust
1900	12,2 milj.	37,6
1910	14,1 „	39,1
1920	14,8 „	39,2

Neil üldiseil andmeil võib iseloomustada Inglise karjasaaduste turgu, kui võrdlemisi stabiilset nõudmise ulatuses, misjuures laieneb aeglaselt enam kõrgekvaliteediliste saaduste nõudmine. Või ja pekoni ilmaturu seisukohalt suurt nõudmise laienemise võimalusi Inglise turu seisukord ei näita.

2. Saksa turg. Saksa on palju enam põllumajanduslik maa kui Inglise. Saksas on tegevad põllumajanduses 35,2% elanikest (Inglises 7,8%). Äärmisel korral, nagu see sõjaajal tõendus, suudab Saksamaa end omamaa saagist toita. Saksa karjasaaduste sisseveoturg, võrreldes Inglise turuga, on tunduvalt noorem. Hoogus tööstuslik tõus algas Saksas möödunud aastasaja viimasel aastakümnel. Ajavahel 1900—1910 kasvas Saksa linnade elanikkude arv ligi 70%. Ühes linnade laienemisega ja elanikkude üldise arvu tõusuga suurenes ka toiduainete sissevedu.

Saksa turu praegust seisukorda sõjaeelsega võrrelda on raske, sest Saksa territoriaalsed ning ühtlasi ka majanduslikud muutused on suured; samuti pole ka kaubanduslikku tegevust iseloomustavad andmed võrreldavad.

Saksa üldine territoorium vähenes pärast sõda 70 tuh km^2 ehk 13% võrra. Elanikkude arv vähenes 7 415 tuh. ehk 11,1% võrra. Eriti andis tunda territooriumi vähenemine põllumajanduses, sest äraläinud maad olid enam kui järelejäänud — põllumajandusliku iseloomuga. Seda näeme põllumajandusliku maa ja selle kasutusalade vahekorrist Saksamaa endisis ja praegusis piires. Toome siin andmeid põllumajandusliku maa ja üksikute kasutusalade kohta ametliku andmestiku järele.

Saksa põllumajanduslik maa (tuh. *ha*) enne ja pärast sõda (ühes Saarimaaga)

23.	1913	1923	Vahe	Äraläinud %	Järelejäänud %
Põllumaa	25 523	21 589	3 934	15,4	84,6
Aiamaa	536	478	58	10,8	89,2
Heinamaa	5 992	5 359	633	10,6	89,4
Karjamaa	2 592	2 289	303	11,7	88,3
Viinamäed	119	90	29	24,0	76,0
Muu põllum. maa	52	49	3	5,7	94,3
Põllumajanduslik maa üldse	34 814	29 854	4 960	14,2	85,8

Vähenenud on enam kõige produktiivsem maa — põllumaa ja viinamäed. Põllumaa vähenemine on suhteliselt suurem kui elanikkude arvu vähenemine. Kui aga võtta veel arvesse, et rahvaarv ülejäänud territooriumil on väga kiiresti kasvanud (loomuliku juurekasvu kui ka äraläinud maist Saksa praegusisse piiresse asunute arvel) ja et juba 1926 a. Saksa elanikkude arv sõjaeelsest on ainult 4 milj. võrra vähem, siis on arusaadav, et Saksa oma põllumajandus tunduvalt vähem suudab rahuldada sisetarvitust kui enne sõda ja et Saksa karjasaaduste turg osalt ka nende asjaolude arvel on suurenenud.

Karjasaaduste tootmise poolest äraläinud mais enne sõda polnud suuremaid lahkuminekuid üldisest tasapinnast. Võrdlusmõõduks võib siin olla loomade arvu suhe elanikkude arvule.

100 elaniku kohta tuli 1913 a.

	Veiseid	Lambaid	Sigu
Äraläinud territooriumil	34	7	42
Järelejäänud „	31	8	38

Võib siiski öelda, et loomapidamise poolest äraläinud maad olid vähe intensiivsemad.

Et äraläinud maad Saksa siseturgu karjasaadustega varustasid, näitab ka karjasaaduste sissevedu neist maist viimaseil aastail. 1925 a. veeti sisse Elsas-Lothringiast karjasaadusi üle 4 milj. *Rmk* eest, enam aga Saksa endisist idapoolseist provintsest.

Saksa karjamajandus kannatas sõjaajal väga tugevasti. Omamaa tera- ja juurvilja saagist tuli anda ära maksimum inimtoiduks; loomasööda sissevedu, milline enne sõda aasta-aastalt tõusis (1913 a. veeti sisse loomasöödaaineid 850 milj. *Rmk* eest) katkes hoopis; selle tõttu tuli vähendada loomade arvu ning ka loomade söötmine halvenes. Ka omamaa põllusaak vähenes sõja ajal tunduvalt.

Saakide vähenemist on mõjutanud kasvupindade vähenemine, kuid veel enam saagi langus pinnaüksuselt.

On loomulik, et saakide suur langus ka karjamajandusele kitsendavalt mõjus.

Teravilja ja kartuli kasvupind ja saak Saksas 1913—26 a.

24.	1913	1920	1921	1925	1926
	(kasvupind tuh. *ha*)				
Rukis	5 259	4 285	4 265	4 709	4 732
Nisu	1 677	1 375	1 441	1 552	1 601
Oder	1 381	1 194	1 136	1 434	1 486
Kaer	3 925	3 213	3 162	3 452	3 476
Kartul	2 802	2 423	2 647	2 809	2 760
	Saak tuh. tonnides				
Rukis	10 132	4 934	6 799	8 063	6 406
Nisu	4 043	2 248	2 934	3 217	2 597
Oder	3 040	1 793	1 939	2 599	2 463
Kaer	8 618	4 826	5 005	5 585	6 325
Kartul	44 019	27 877	26 151	41 718	30 031

Loomade arv Saksas muude kõrvaltunnuste järele otsustades oli miinimumis 1918 a.; selle aasta loomade arvust pole täpsemaid andmeid.

Loomade arv Saksas (praegusis piires) (milj).

25.	Veised	Neist lehmi	Sead	Lambad	Hobused
1913	18,5	10,1	22,5	5,0	3,8
1920	16,8	8,8	14,2	6,1	3,6
1922	16,3	9,0	14,7	5,6	3.5
1924	17,3	9,7	16,9	5,7	3,9
1925	17,2	9,9	16,2	4,8	3,9
1926	17,1	10,0	19,4	4,1	3,9
1927	18,0	10,2	22,4	3.8	3,8

1927 a. loomade arv Saksas on jõudnud sõjaeelsele tasapinnale. Loomasaaduste toodang pole aga veel jõudnud sõjaeelse määrani. Keskmine piimasaak lehma kohta oli 1912-13 a. 2 300 *kg*, 1926 a.—1 900 *kg*, 1927—2 100 *kg*; piima kogutoodang oli 1913 a. 250 milj. kvintaali, 1926 a.—174 milj., 1927 a.—194 milj. kvintaali. Piimatoodangust piimana tarvitatav osa järjest suureneb: 1926 a.—40%, 1927 a.—45%, kuna võiks ja juustuks ümbertöötatud piimahulk viimasel kahel aastal on muutunud vähe—võiks ja juustuks on töötatud ümber 1926 a.—110,9 milj., 1927 a.—112,2 milj. kvintaali.

Karjasaaduste kogutoodang on veel tunduvalt sõjaeelsest madalam, kaudselt arvutades umbes 10% võrra. Samal territooriumil, mille kohta andmed toodud on aga elanikkude arv sõjaeelsest umbes 5% võrra suurem. Need asjaolud kõige enam mõjutavadki karjasaaduste sisseveo suurendamise vajadust.

Andmed Saksa kaubandusliku läbikäigu kohta pole territoriaalselt sõjaeelsega täielikult võrreldavad; suuremad lahkuminekud arvudes annavad aga siiski võimaluse teha mõningaid järeldusi.

Karjasaaduste sissevedu Saksamaale vähenes sõjaajal miinimumini. Ametlikud andmed üldse ei fikseeri sissevedu, kuigi sissevedu teataval mõõdul kestis edasi neutraal-maist, samuti ka sõjavägede poolt okupeeritud maist. Karjasaaduste sissevedu algas 1920 a., kuid kuni 1924 a. oli ta üsna piiratud. Inflatsiooni ajajärk takistas toiduainete sissevedu, sest inflatsiooniaegse marga pariteedi juures pidid sisseveoained äärmiselt kallilt müügile tulema. Marga stabiliseerimisega jõudsid hinnad jälle normaalsesse vahekorda välisturgudega. Viimseil aastail on karjasaaduste sissevedu Saksamaale järjest suurenenud.

Karjasaaduste sissevedu Saksamaale 1913—26 a.

26.	milj. *Rmk.*			tuh. kvint		
	1913	1925	1926	1913	1925	1926
Liha	81,4	285,0	273,8	672	2 489	2 288
Munad	188,2	276,4	234,3	1 667	1 434	1 414
Piim	39,0	61,5	17,1	773	1 078	355
Või	118,7	372,3	329,9	542	966	978
Juust	38,1	154,9	104,2	263	739	641
Elusloomad (peale hob.)	173,4	99 0	112,4	1 800	921	1 168
Kokku	638,8	1 249,1	1 071,7	—	—	—

Väärtuse järele karjasaaduste sissevedu Saksamaale on kasvanud sõjaeelsega võrreldes ligi kahekordseks. Kuid sisseveo väärtuse üldsummas sisaldub ka saaduste hindade tõus, mispärast turumahu tegelik suurenemine on vähem. Ka sisseveetud karjasaaduste kaalu summa ei näita õieti turumahu suurenemist, sest 1913 a. on veetud sisse rohkem elusloomi, kuna pärast sõda on eriti kasvanud kallimate ainete—või ja juustu—sissevedu. Või sissevedu on suurenenud üle 80%, juustu sissevedu üle 180%.

Tugevasti on kasvanud ka liha sissevedu —270%. Vähenemist näitab munade sissevedu. Üldiselt võiks võtta Saksa karjasaaduste turu mahu suurenemist umbes 100% ümber sõjaeelsest.

Kuidas Saksa karjasaaduste turg edasi areneb, selle kohta on igasugune prognoos väga raske. See oleneb Saksa põllumajanduse arengust ning veel tähtsamal määral edaspidisest tööstuse arengust. Viimaseil aastail näitas Saksa tööstus intensiivset tõusu, millele järgnes ka rahva ostujõu suurenemine. Ostujõu suurenemisest saame kujuka pildi tarvitajateühisuste liigete keskmise ostu liikumisest kooperatiives.

Saksa tarvitajateühisuste keskmine müük nädalas ühe liikme kohta. *Rmk*—des:

1923	—	II poolaasta	3,2
1924	—	I „	3,8
		II „	3,9
1925	—	I „	4,5
		II „	4,6
1926	—	I „	5,1

Ostujõu kasv 1923—26 a. on silmanähtav. Sarnase ostujõu suurenemisega loomulikult käib kaasas kallimate toiduainete—karjasaaduste tarvituse laienemine.

1927 a. Saksa tööstuse konjunktuur polnud enam nii soodus. Kolme tööstusliku riigi — Ameerika-Ühisriikide, Inglise ja Saksa võistlus ilmaturul näitas 1927 a. jälle tähelepandavat

teravnemist. Ameerika kapitali toetusel elustunud Saksa tööstus avaldas mõjuvat konkurentsi kõige enam just Ameerika tööstusele, mille tõttu Ameerika kapitali mahutamine Saksasse muutus tagasihoidlikumaks. On arusaadav, et Saksa tööstuse arengule teiste võistlejate maade vastutöötamine suuremaid takistusi sünnitab, mis ei luba loota Saksa tööstuslikus arengus sõjaeelse tempo saavutamist lähemas tulevikus.

Saksa põllumajandusel on eeldusi sõjaeelset seisukorda varsti saavutada. Eriti soodsasse seisukorda on asetatud karjamajandus üsna tugevate kaitsetollide tõttu. 1. okt. 1925 a. pandi maksma võitoll—22,5 penni *kg*-lt; 1 aug. 1926 a. kõrgendati seda 30 pennile *kg*-lt. See on üle 8% kohaliku või suurmüügi hinnast. See toll soodustab karjamajandust ka praeguse vähenenud võitoodangu juures umbes 40 milj. *Rmk* võrra, 1926 a. tollikõrgendus pole küll suutnud 1926 a. teisel poolel või sissevedu vähendada, kuid tõusu hoog näib olevat paralüseeritud.

Tugevasti on kaitstud ka lihaloomade kasvatus. Loomaliha—värske ja külmetatud—toll oli 1926 a. 45 penni *kg*-lt, elusloomadelt kuni 1 juulini 1926 a.—13 *Rmk*. pea pealt, 1 juulist 1926 a. —18 *Rmk*. Seejuures on lubatud vedada sisse 100 000 tonni külmetatud liha ilma tollita.

Sarnase kaitse juures on mõeldav, et Saksa karjamajandus varsi sõjaeelse seisukorrani jõuab.

Muidugi on väga küsitav, kuivõrd Saksa põllumajandus suudab pidada sammu tööstuse arenguga; tööstuse arengust tingitud linnade juurekasv kui ka elanikkude juurekasv üldse näib olevat siiski tunduvalt suurem, kui põllumajanduse toodangu tõstmiseks võimalusi.

Saksa rahvaarvu juurekasv sõjaeelsega võrreldes on tunduvalt langenud, kuid siiski veel küllalt suur. 1909—13 a. keskmine juurekasv oli Saksas 12,4 *pro mille*, mis andis absoluutselt aastas 835 tuh. elanikku; 1922—26 a. oli juurekasv 8,1 *pro mille* ehk 505 tuh. elanikku. Kui loomulikust juurekasvust arvame maha sisseja väljarändajate vahe, mis viie aasta jooksul näitab emigratsiooni ülekaalu 50—70 tuh. võrra, siis saame Saksa rahva tegeliku juurekasvu umbes 430—450 tuh. ümber aastas. See juurekasv tekitab loomulikult tunduva tarvituse suurenemise. Saksa praeguse võitarvituse normi järele võttes, suurendab rahva juurekasv üldist võitarvitust umbes 25 000 kvintaali võrra aastas. Viimase nelja aasta jooksul aga on tõusnud võitarvitus palju suuremal määral; sissevedu suurenes 135 tuh. kvintaali võrra aastas ning peale selle suurenes ka omamaa toodang.

Kainelt kõiki asjaolusid kaaludes, võib järeldada, et viimaseil aastail Saksa karjasaaduste turu mahu suurenemise tempo on ajutise iseloomuga; edaspidine karjasaaduste sisseveo tõus tahab olla palju aeglasem. Või sisseveo suurenemist Saksamaale praegusi olusid arvesse võttes võiks arvata 50 000 kvintaali ümber aastas. Seejuures on ikkagi määrav tähtsus tööstusliku ja kaubandusliku tegevuse arengul, millest tingitud rahva ostujõud. Nende alade hoogne areng, mida küll praegu raske oleks ennustada, loomulikult kutsuks välja suurema tarvituse tõusu; seni aga pole Saksa kaotanud sõja mõjul tarvituses oma tuntud tagasihoidlikust.

3. Belgia turg. Belgia kannatas sõjast kõige enam. Kõrgel järjel seisnud põllumajandus kaotas üle poole oma ressurssidest. Vaatamata, et ta territoriaalseid kompensatsioone sai, pole ta põllumajandus veel sõjaeelset seisukorda saavutanud. Kuid sõja tagajärjel hävines ka tööstus. Belgias oli elanikkude arv 1920 a. tunduvalt vähem kui enne sõda ning ka linnade juurekasv suhteliselt elanikkude üldarvule oli väike. Nii vähenes rööbastikku põllumajandustoodanguga ka tarvitus. Ilmaturu seisukohalt oli Belgia turg ka enne sõda väikese osatähtsusega. Üldisest või sisseveost maailmas keskm. 1909—1913 a. oli Belgia osa 2,2%, juustu sisseveost 6,4%,

Karjasaaduste sissevedu Belgiasse omas eriti tugeva hoo 1922 a., millal veeti sisse võid 189,4 tuh. kv., juustu 218,4 tuh. kv. Või sissevedu ületas sõjaeelse normi kolmekordselt. Kuid sellest aastast alates on nende ainete sissevedu Belgiasse järjest vähenenud. Juustu sissevedu langes 1926 a. sõjaeelsele tasapinnale, või sissevedu moodustab aga kõigest ühe kolmandiku sõjaeelsest—22,7 tuh. kv.; või sisseveo poolest on Belgia osatähtsus ilmaturul langenud 0,6%—le.

Belgia oma põllumajanduse toodang suureneb aasta-aastalt ning võib tulla varsi aeg, millal ta karjasaaduste sissevedajana ei esine, sest tarvituse tõus näib olevat väike, kuna tööstus oma sõjaeelsest seisukohast teiste tööstusmaade keskel palju on kaotanud.

Teisist turgudest, kuhu karjasaadusi ilmaturu seisukohalt tähelepanuväärt hulgal sisse veetakse, võiks nimetada Helveetsiat (või), Ameerika Ühisriike (juust) ja Itaaliat (veiseliha). Kuid samad riigid veavad ka suuremal hulgal karjasaadusi välja. Helveetsia veab välja juustu, Ühisriigid—liha ja rasva, ning nende karjasaaduste väljavedu ületab sisseveo, mis õigustab neid väljaveo maadena võtta, ja sellepärast on kohasem neid väljaveo turgude hulgas käsitada. Itaalia veab välja loomapidamissaadusist juustu ja villa. Üldiselt on ta osatähtsus karjasaaduste ilmaturul veel väike.

Üldiselt ei näi olevat põhjusi suuri lootusi panna karjasaaduste sisseveo võimaluste laienemisele ilma-

turul. Olemasolevad sisseveoturud on omas ostuulatuses viimaseil aastail jõudnud piirideni, mis normaalset tarvitust rahuldab. Edaspidine karjasaaduste turumahu suurenemine võib areneda vaid sammu pidades üldise majandusliku tõusuga. Sisseveoturgude üldiseks iseloomustuseks olgu tähendatud, et neid moodustavate tööstuslikkude sentrumite kasv ei näi arenevat enam selles tempos, nagu paaril aastakümnel enne sõda. Teataval mõõdul võib märgata ka tööstuse arengus enam esile tulevat detsentralisatsiooni tendentsi—asutada ettevõtteid sinna, kus tooresained ja turg lähedal. Seni on püütud selle soodustuse kasutamist mõnede riikide poolt sihilikult takistada, kuid uued voolud Briti ilmariigis lasevad oletada, et need takistavad mõjurid hakkavad nõrkema. Muidugi ei teostu sarnane detsentralisatsioon ühe ega kahe aastaga, kuid olemasolevate tööstuslikkude keskkohtade arenemise hoogu võib see asjaolu vähendada.

Ka mõjutab sarnast tööstuslikku detsentralisatsiooni internatsionaalse iseloomuga Ameerika kapital, millele üksikute maade rahvuslikud ja politilised sihid vähem mõõduandvad kui näiteks Euroopa riiges. Riikide vaheliste trustide ja kartellide süsteem tööstuses pole huvitatud tööstuse territoriaalsest sentralisatsioonist niipalju, kui neis pole ülekaalu omanud ühe riigi kapital.

Uusi suuremaid karjasaaduste sisseveoturge lähemas tulevikus tekkimas ei näi olevat. Aastate jooksul võiks piimasaaduste sisseveoturuks kujuneda Ameerika-Ühisriigid, milline muutus kõigepealt teiste Ameerika väljaveo maade kaupade liikumisele annaks uue suuna.

1927 a. on näidanud suuremat või sissevedu Prantsuse (55 tuh. kv. 7 tuh. kv. vastu 1926 a.) kuid ühe aasta andmeist on vähe, et võiks järeldada Prantsuse üleminekut suuremate või importmaade hulka.

Seni teada olevaid asjaolusid arvesse võttes ei saa näidata põhjusi, mis lähemate aastate jooksul loomasaaduste ilmaturu mahtu tunduvalt suurendaks. Mõeldav on ainult normaalne tõus, mis rahvaarvu ja elatistasapinna kasvamisega kaasas käib. Täpsemalt pole võimalik ära määrata selle tõusu ulatust; näiteks, või sisseveo võimalused võiks tõusta, sõjaeelse arenguga arvestades, umbes 3—4% aastas, misjuures üksikuil aastail see norm loomulikult väga lahkuminev võib olla, sest tarvitusmäära kujunemist mõjutavad paljud tegurid, nagu üldine majanduslik seisukord, hindade seis, omamaa toodang j. t. Saksas, näiteks, võib või sissevedu omamaa toodang tunduvalt piirata, sest üldisest tarvitusest langeb seal sisseveo arvele umbes 25%; Inglise (ühes Iiriga) sisseveonorm on kindlam, seal veetakse sisse või üldtarvitusest umbes 70%.

Karjasaaduste ilmaturu kujunemisel määrav tähtsus on loomulikult tarvituse ja valmistuse vahekorral—kuivõrd tarvituse tõus suudab ära kasutada neid võimalusi ja jõude, mida omavad karjasaaduste tootmiseks karjasaadusi välja vedajad maad.

V. LOOMASAADUSTE VÄLJAVEOTURUD.

MARCHÉS d'EXPORTATION des PRODUITS ANIMAUX.

Kuni mööduvad aastasaja viimaste aastakümneteni suutis Euroopa omamaade karjasaaduste toodangust end pea täielikult toita. Loomasaadusist ainult vill esines sisseveos suurema artiklina välismailt. Rahvusvaheline karjasaaduste turg oli praegusega võrreldes üsna kitsas. Karjasaadusi väljavedajate maadena esinesid Taani, Hollandi, Helveetsia ja Vene. 80-dais aastais hakkavad aga neile maile suuremat konkurentsi tegema ookeanitagused maad. See konkurents oli kibedasti käimas juba sõja eel, kuid erilise hooga algas ta uuesti pärast sõda. Et suuremaid võistlejaid karjasaaduste väljaveos—Vene—oli reast väljas, siis jäi karjasaaduste turul ruumi kõigil võistlejail viia oma karjasaaduste väljavedu üsna kõrgele. Kuid viimaseil aastail astus Vene jällegi väljavedajate hulka ja konkurents on kujunenud veelgi teravamaks kui enne sõda.

Ookeanitaguste maade karjasaaduste väljaveo arengut iseloomustab selgelt järgnev arvude rida.

Kolmest ookeanitagusest maast — Austraaliast, Uuelt-Meremaalt ja Argentiinast veeti välja keskmiselt aastas (tonnides):

27.

	Austraalia	U.-Meremaa	Argentiina	Kokku
		Võid:		
1900—1903 .	10 983	12 458	2 703	26 144
1904—1908 .	28 232	15 208	3 876	47 316
1909—1913 .	35 180	17 580	3 150	55 910
1914—1918 .	23 670	19 290	8 510	51 470
1919—1923 .	37 820	39 900	23 860	101 580
1924—1926 .	41 870	62 367	28 570	132 807
		Juustu:		
1904—1908 .	138	7 108	—	7 246
1909—1913 .	36	25 200	—	25 236
1914—1918 .	2 174	44 700	—	46 874
1919—1923 .	3 988	68 740	—	72 728
1924—1926 .	2 749	75 063	—	77 812

Enne sõda, aastail 1909—13 (keskmiselt) andis nende maade või väljavedu 17,2% üldisest või väljaveost maailmas, 1919—23 a. on nende maade osatähtsus maailma või väljaveost 43,3%, 1924—26 a. — 33,7%. Kuigi nende maade väljavedu ka viimaseil kolmel aastal tõusis 23% võrra, kaotasid nad oma endisest osatähtsusest ligi 10 punkti, sest üldine väljavedu tõusis samal ajal 35%. Siiski, sõjaeelsega võrreldes, nende maade osatähtsus võiturul on kasvanud kahekordseks.

Juustuturul on nende maade osatähtsus väiksem. Juustu väljavedu suuremal hulgal, eriti Uuelt-Meremaalt, algas 1908 a. Võrreldes 1909—13 a. keskmisega, Austraalia ja Uue-Meremaa juustu väljavedu on kasvanud enam kui kolmekordseks. 1909—13 a. oli nende maade osatähtsus juustuturul 13,0%, 1924—26 a. tõusis nende osatähtsus kahekordseks—26,7%-le.

Need vahekorrad näitavad, kuivõrd nimetatud ookeanitagused maad on saanud tõsiseiks võistlejaiks karjasaaduste turul vanadele Euroopa karjapidajaile maile.

Et saada selget ülevaadet karjasaaduste turul võistlejate maade karjamajanduse seisukorrast ja selle arendamise võimalusist, on vajalik nende maade oludega üksikult tutvuneda. Euroopa maist võtame vaatlusele Taani, Hollandi, Helveetsia, Rootsi, Soome ja Vene, ookeanitaguseist maist Austraalia, Uue-Meremaa, Argentiina, Kaanada ja Ühisriigid.

1. Taani. Taani on intensiivseim karjapidamisega maa maailmas. Üsna kitsal (produkt. maad 3,7 milj. *ha*) põllumajanduslikult keskmise väärtusega pinnal suudab ta pidada arvuliselt suure piimakarja, suure sigade ja sulgloomade arvu ning säavutada neist maksimaalse toodangu.

Elanikke oli Taanis 1925 a. 3 435 tuhat; neist elas linnades 1 600 tuh., aleveis 341 tuh., maal 1 494 tuh. Üldisest elanikkude arvust oli 1921 a. arvestuse järele aktiivselt tegevaid 1 331 tuh., neist põllumajanduses — 473 tuh., tööstuses — 374 tuh., kaubanduses ja transpordis — 227 tuh., muudel aladel 257 tuh.

Põllumaad oli Taanis 1926 a. 2 763 tuh. *ha*.

Põllumaast oli 1926 a.

teravilja	1 288	tuh. *ha*
seemnevilja	28	„ „
kartulit ja juurvilja . .	482	„ „
kesa	99	„ „
põlluheina ja haljassööta	866	„ „
Kokku.	2 763	tuh. *ha*

Põllu hoolsa harimise ja tugeva väetamise tõttu on suudetud saaki tõsta väga kõrgele. Põllutoodang Taanis 50 aasta jooksul on tõusnud 160%.

Kogu põllutoodang ümberarvatult teravilja toiduväärtusse (üks saagi kvintaalüksus=100 *kg* otri) annab saagi kvintaalüksusis:

		%
1875—79 a.	— 27,1 milj.	100
1910—14	— 53,3 „	197
1915—19	— 48,0 „	177
1921—25	— 60,5 „	223
1926	— 70,5 „	260

Juurvilja all oli Taanis 1926 a. 482 tuh. *ha*, sellest 77 tuh. *ha* kartuli all, 405 tuh. *ha* loomasöödajuurikate all. Juurvilja saak oli 1926 a. 23 milj. tonni, sellest söödajuurikaid 21 milj. tonni.

Ühes põllukultuuri tõusuga on käinud kaasas ka loomade arvu suurenemine.

Loomade arv (tuhandeis).

28.	Hobused	Veised	Sellest lehmad	Sead	Lambad	Sulgloomad (miljoneis)
1881	...	...	899	...	...	...
1903	487	1 840	1 089	1 457	877	11,6
1909	535	2 254	1 282	1 468	727	11,8
1914	567	2 463	1 310	2 497	515	15,1
1920	602	2 504	1 196	1 116	540	14,4
1925	536	2 758	1 391	2 517	261	20,1
1926	548	2 838	1 480	3 122	233	18,5
1927	524	2 912	1 512	3 729	...	...

Hobuste ja lammaste arv on vähenenud Taanis viimaseil aastail tunduvalt, seevastu on tõusnud produktiivsemate loomade — veiste ja sigade arv. Sõjaajal vähenes lehmade arv 16%, sigade arv 55,7%; 1926 a. on aga ületatud sõjaeelne arv — lehmade — 13%, sigade — 25%.

Suure lehmade arvu juures on suudetud järjekindla tõuparanduse ja otstarbekohase söötmise abil tõsta kõrgele lehmade toodang. 1926 a. piimatoodang ulatus 4,2 milj. tonnini.

Seakasvatus on sihitud peaasjalikult pekoni valmistamiseks. 1926 a. tapeti eksport-tapamajades 3 838 tuh. siga. Üldiselt ulatub tapetud sigade arv üle 4 milj. 1926 a. sealiha toodangut hinnati 240 tuh. tonni peale.

Juba need andmed näitavad, kuivõrd kõrgele Taani on suutnud viia oma põllumajandusliku toodangu. Kuid ei tule unustada, Taanit teiste maade kõrvale seades, et Taani karjamajandus on suuremal mõõdul kui üheski teises maas kohandatud vööraste sisseveetavate põlluproduktide ümbertöötamisele. See asjaolu annab Taani karjamajandusele teistest tunduvalt lahkumineva iseloomu. Taani põllumajandus on iseloomult sarnane suure turu ligidal organiseeritud piimafarmile, mis vähese põllumajandusliku pindala juures peab suurt karja ja sigade arvu juureostetavate söötade arvel.

Taani on kõigiti osanud kasutada neid paremusi, mis talle pakub geograafiline asend, suure karjasaaduste sisseveoturu ligidus ning mitmedki muud paremused karjapidamises, mis teisil mail puuduvad. Seejuures põllumajanduslik ja kogu rahvas on omanud suure jõukuse ja põllumajanduslik kapital suhteliselt maapinnale on suur. Kuid selle peale vaatamata Taanilgi pole enam kerge karjasaaduste turu konjunktuuri juures viimaseil aastail konkureerida maadega, millede karjamajanduslik toodang on saadud peaasjalikult omamaa põllusaaduste ümbertöötamisest.

Milliseid tulemusi Taani on saavutanud viimaseil aastail, näeme kõige paremini väliskaubanduse andmeist. Suurema osa Taani sisseveost moodustavad teravili ja loomatoit.

Teravilja ning loomatoidu sisse- ja väljavedu Taanis 1924—26 a. (tuh. tonnides).

29.	1926	1925	1924
	Sissevedu		
Teravili	828,4	1 015,1	1 126,1
Loomatoit	786,3	888,6	875,8
Kokku	**1 614,7**	**1 903,7**	**2 001,9**
	Väljavedu		
Teravili	127,3	111,2	110,1
Loomatoit	61,1	34,4	7,8
Kokku	**188,4**	**145,6**	**117,9**
Sisseveo ülekaal	1 426,3	1 758,1	1 884,0

Teravilja ja loomatoidu sisseveo ülekaal väljaveost annab Taani omamaa teravilja kogutoodangust 1926 a. 20,2%, 1925 a. 25,0% ,1924 a. 31,0%.

Võrreldes teravilja ja loomatoidu sisseveo ülekaalu söödaüksusis Taani põllusaaduste kogutoodanguga, saame järgmised vahekorrad.

30.	1926	1925	1924
Põllutoodang saagi kv.-üksusi (milj.)	70,5	70,3	61,0
Teravilja ja loomasööda sissev. kv.-üks. (milj.)	14,3	17,6	18,9
Sisseveetud teravilja ja loomasööda % põllutoodangust	20,2	25,0	31,0
Sisseveo % tarvitada olevast söödast	15,9	20,0	23,7

Neist vahekorrist võime järeldada, et üle 20% loomadest peetakse Taanis sisseveetud sööda arvel.

Kuid vaatamata suure hulga teravilja ja jõutoidu sisseveole, Taani põllumajanduse väliskaubanduse bilanss on tugevasti aktiivne.

Põllumajandussaaduste väliskaubandus Taanis 1924—26 a. (milj. *kr.*).

31.	1926	1925	1924
	Sissevedu		
Elusloomad	10,0	5,5	4,6
Loomasaadused	23,1	27,4	36,4
Teravili	148,5	270,1	302,4
Loomatoit ja seemned	132,4	232,1	262,1
Puuvili	40,6	41,9	46,5
Väetisained	52,9	74,9	67,0
Kokku	**407,5**	**651,9**	**719,0**
	Väljavedu		
Elusloomad	55,0	49,7	138,7
Loomasaadused	1 023,1	1 354,7	1 472,1
Teravili	29,0	39,9	40,3
Loomatoit ja seemned	23,1	20,9	29,7
Puuvili	2,7	3,6	6,1
Väetisained	1,5	1,0	1,9
Kokku	**1 134,4**	**1 469,8**	**1 688,8**
Väljaveo ülekaal	726,9	817,9	969,8

Nagu sisse- ja väljaveo vahekorrist näha Taani seisukord viimase kolme aasta jooksul, on palju halvenenud. Sissevedu vähenes 1926 a. võrreldes 1924 a. 43,4%. Sellele järgnes ka väljaveo vähenemine—samade aastate vahe oli väljaveos 32,8%. Kõige enam oli see tingitud loomasaaduste odavnemisest.

Põllumajandussaadused moodustavad suurema osa Taani väliskaubandusest üldse.

Põllumajandussaaduste % Taani väliskaubanduses.

32.	1926	1925	1924
Sisseveos	25,2	31,3	30,4
Väljaveos	74,8	75,0	78,4

Sarnaste vahekordade juures oli loomulik, et Taani väliskaubandus neil aastail üldiselt väga palju langes. Üldine sissevedu vähenes 31,5%, väljavedu 29,6%. 1927 a. tulemused ei tõota ka paranemist.

Taani väliskaubanduse bilanss oli neil kolmel aastal passiivne. Sarnasele depressioonile suudab Taani vastu panna veel mõne aasta; kui aga turukonjunktuur ei parane, näib, et Taani on sunnitud loobuma suureviisilisest sisseveetavate ainete tarvitusest ja hakkama produtseerima enam omamaa põllusaagi piires. Nagu näha, ongi põllumajandussaaduste sissevedu viimaseil aastail tunduvalt piiratud, mille abil väliskaubanduse bilanss ka vähe paranes.

Taani väljavedu oli sisseveost vähem 1924 a. 10%, 1926 a. — 6,8%.

Taani väliskaubandus (milj. *kr.*)

33.	Sissevedu	Väljavedu	Sisseveo ülekaal
1924 . .	2 366,3	2 154,1	212,1
1925 . .	2 081,7	1 959,3	122,4
1926 . .	1 620,2	1 516,7	103,5

Varemail aastail oli Taani põllumajandusliku kapitali tasuvus on kõrge.

34.	Puhtsaaki *ha* kohta *kr.*	Puhtsaagi % kapitalist
1922/23 . .	145	...
1923/24 . .	210	8,1
1924/25 . .	246	9,1

Tähtsamaiks Taani väljaveoaineiks on või ja pekon. Toome lühikese ülevaate nende ainete kaubanduse liikumisest Taanis.

Taani või väljavedu 1909—26 a. (tuh. kv.).

35.		% (1909—13—100)
1909–13 a.	886,9	100
1914–18	737,5	83,2
1919–23	821,3	92,6
1924 . . .	1 233,9	139,1
1925 . . .	1 227,8	138,4
1926 . . .	1 325,0	149,4
1927 . . .	1 432,1	161,5

Sõjaeelsega võrreldes, Taani või väljavedu on 1927 a. suurenenud 61,5%. Sõjaajal vähenes või väljavedu tunduvalt, miinimumis oli ta 1918 a., mil veeti välja ainult 146,5 tuh. kvintaali. Alates 1919 a. tõuseb või väljavedu Taanist väga kiiresti ning ulatub 1924 a. 1 233,9 tuh. kv. Järgmisel 1925 a. või väljaveo tõusus oli seisak—isegi vähenes 6 tuh. kv. võrra. 1926. ja 1927 a. on uus tõus umbes ligi 100 tuh. kvintaali võrra aastas, eelmise aastaga võrreldes. Inglise turul, mis võiturul üldse mõõduandev, enne sõda oli Taani võihulga kui ka hinna poolest esikohal. Hinnakõrguse on ta suutnud alal hoida ka pärast sõda ja seda suhteliselt veel tõstagi, kuid hulga poolest on ta umbes 50% oma osatähtsusest kaotanud.

Inglise turul realiseeritud võist tuli %-des:

36.	Taanist	Uuelt-Meremaalt, Austraaliast ja Argentiinast	Teisist maist
1903 . .	45	8	47
1914 . .	41	21	38
1922 . .	35	59	6
1923 . .	36	50	14
1924 . .	33	42	25
1925 . .	28	52	20
1926 . .	31	50	19

Seevastu on suurenenud Taani või sissevedu Saksamaale, kuhu läks Taani või väljaveost viimaseil aastail üle 30%. Taanil on suureks paremuseks eriti võikaubanduses turgude lähedus (Kopenhagen—Stettin 170 miili, Kopenhagen—London umbes 700 miili). Või turule saatmine on nii korraldatud, et alati Taani või turul on ning võimalikult ühesuuruses hulgas. Näiteks, 1925 a. Taani või hulk kuus Inglise turul kõikus 5,9—8,7 tuh. tonni vahel, see on umbes 33% piires, kuna samal ajal teisist maist saadetud miinimum- ja maksimumkuude vahe 0,2 tuh. kuni 10,5 tuh. tonni vahel kõikus (Uus-Meremaa). Sarnane ühtlane esinemine turul on loonud Taani võile kindla tarvitajaskonna, mis ka tunduvalt aitab kõrvaldada suuremate hinnakõikumiste hädaohtu.

Pekoni turul on Taanile suuremaks võistlejaks Ameerika Ühisriigid. Ühisriigid varustasid pekoniga Inglise turgu suuremal hulgal kui Taani kuni 1909 a. 1900 kuni 1909 a. andsid Ühisriigid üle poole Inglismaale sisse veetud pekonist, kuid kogu nimetatud ajavahel vähenes Ühisriikide pekoni sissevedu peaasjalikult Kaanada pekoni sisseveo arvel. 1910 a. aga jõudis Taani pekoni sisseveos Ühisriigest ette ja püsis esikohal kuni 1914 a. Sõjaajal vähenes Taani pekoni sissevedu ning 1918 a. Taani pekonit Inglise turul pole märgitud. Seevastu ületasid Ühisriigid sõjaeelse pekoni sisseveo Inglise turule enam kui kolmekordselt. Pärast sõda, 1920 a., algab pekoni turul uus võistlus Taani ja Ühisriikide vahel. 1922 a. on nende

maade pekoni sissevedu peaaegu võrdne ja 1923 a. algab jällegi suur Taani pekoni sisseveo ülekaal. 1925 a. andis pekoni sisseveost Inglise turule Taani 50%, Ühisriigid aga ainult 20%, kvantumilt vähem kui kõigi eelmiste 25 a. jooksul. Suuremaks võistlejaks pekoniturul on säänud viimaseil aastail veel Kaanada; Inglismaale sisse veetud pekonist andis Kaanada 1925 a. 17%, rohkem kui kunagi varem.

Taani pekoni väljavedu (tuh. kv.).

37.		% (1913—100)
1913 . .	1 264	100
1923 . .	1 711	135
1924 . .	1 955	155
1925 . .	1 890	150
1926 . .	1 874	148

Hinna poolest omab Taani pekon Inglise turul teise koha, esikohal on Iiri pekon — 3 kuni 5% Taani omast kallim. Taani pekonile järgneb Kaanada oma; Ühisriikide pekon omab neljanda koha, Iiri pekonist umbes 12—15% odavam.

Pekoniturul seni on olnud Taani seisukoht üsna kindel; kuigi üldine välja veetud pekoni hulk viimaseil aastail näitab väikest tagasiminekut, mis tingitud osalt üldisest pekonituru kitsenemisest, on Taani pekon kõige nõuetavam.

Taani on õieti tabanud karjasaaduste turu püsiva joone — kõrgemaväärtusliste produktide nõudmise kiirema suurenemise suhteliselt turu üldisele laienemisele, ning on suutnud seni oma karjasaaduste kvaliteeti esikohal hoida. Rööbastikku karjasaaduste toodangu tõstmisega on püütud tõsta ka kvaliteeti, on püütud kõigiti kohaneda turunõudeile ka peensusis. Seejuures pole ka unustatud luua püsivaid kaubanduslikke sidemeid ja kiiret informatsiooni turu seisukorrast. Kõigi sellega on loodud kindel ja teataval mõõdul eesõigustatud seisukoht karjasaaduste turul. Sellest positsioonist on Taanit väga raske võistlejail välja lüüa. Parimaks kaitseks on saaduste hinnavahe, mis pole nii suur, et sellega laialdane tarvitajaskond eriti arvestaks, aga küllaldane, et Taani saaduste kõrgemat kvaliteeti alati alla kriipsutada.

2. Hollandi. Hollandi kuulub enam tööstuslikkude kui põllumajanduslikkude maade hulka. Põllumajanduses töötavaid on aktiivsest rahvast ainult 22,8% (1920 a.), kuna tööstuses 37,7%, kaubanduses 19,6%, kokku tööstuses ja kaubanduses 57,3%, s. o. tunduvalt üle poole aktiivsest rahvast. Ka põllumajandussaaduste rahvusvahelise kaubanduse seisukohalt on Hollandi enam sisse- kui väljavedaja maa. Vedades välja suuremal hulgal loomasaadusi, samal ajal veab ta sisse veel suuremal mõõdul põllusaadusi — teravilja, loomatoitu ja muid aineid; Hollandi põllumajanduse väliskaubanduse bilanss on suurel määral passiivne, üksikuil aastail sissevedu ületab väljaveo üle 50%. Samuti on ka väliskaubanduse üldbilanss väga suures ulatuses passiivne — sisseveo ülekaal oli:

38.	Milj. *fl.*	Sisseveo % väljaveost (väljavedu—100)
1920	1 634	196
1921	871	164
1922	806	166
1923	706	154
1924	702	142

Kaubanduslik bilanss näitab küll paranemist, kuid ka kaubanduse üldläbikäik on tunduvalt vähenenud. Sarnast suurt väliskaubanduse passiviteeti rahvamajanduslikus bilansis aitab katta välismail ja koloonijais mahutatud Hollandi kapital ning võrdlemisi suur kaubalaevastik; ilma nende toetuseta poleks rahvamajandusliku tasakaalu hoidmine mõeldav.

Hollandi on vanemaid arenenud karjapidamise maid. Ka viimaseil aastail on karjapidamine veelgi edenenud, kuid mitte kaugeltki sel määral, kui seda teisis mais võib panna tähele. Hollandi karjapidamise seisukord, veiste arvu järele otsustades, ei ületa palju sõjaeelset tasapinda.

Veiste arv Hollandis (tuhandeis).

39.		Neist lehmi
1871—1880	1 438	911
1881—1890	1 485	893
1891—1900	1 575	919
1910	2 027	1 068
1918	2 048	1 130
1922	2 063	...

Veiste arvu kohta viimaseil aastail puuduvad andmed.

Veiste arvu arenemine 50 a. jooksul näitab et karjapidamise laiendamiseks vajalikud looduslikud ressurssid on juba varem suuremal määral ära kasutatud; karjapidamise edaspidine laienemine võib sündida Hollandis peaasjalikult sisseveetava sööda ja põllusaagi tõusu arvel.

Suureks paremuseks Hollandi karjapidamises on tema mitmekesisus. Kõik tootmisalad on tugevasti välja arendatud, ta suudab rahuldada siseturu suure nõude ja veel kõiki aineid kaaluval osal välja vedada. Tootmise mitmekesisus kergendab Hollandi võistlust karjasaaduste turul teiste maadega. Geograafilise asendi poolest karjasaaduste turgude suhtes on Hollandi veelgi paremas seisukorras kui Taani.

Loomasaadusist Hollandi veab välja juustu, võid, piima veise- ja sealiha ning mune, ja kõiki neid loomasaadusi tähelepanuväärsel hulgal.

Hollandi loomasaaduste väljavedu.

40.	Või	Juust	Piim	Liha	Munad
	tuh. kv.				
1913	371	659	...	...	...
1920	207	452	730	...	6
1921	202	523	991	...	68
1922	231	652	967	...	93
1923	239	620	1 177	565	151
1924	347	773	1 550	938	361
1925	397	797	...	1 070	...
1926	456	842	...	...	...
1927	480	973	...	...	...
	milj. *fl.*				
1913	...	...	...	...	...
1920	57	64	49	...	1
1921	49	68	61	...	10
1922	44	54	39	...	10
1923	41	54	48	53	14
1924	70	74	57	81	35
1925	82	82	...	107	...

Hollandi või ja juustu väljavedu on sõjaeelsega võrreldes tõusnud—või väljavedu 1926 a. 23%, juustu väljavedu 28%.

Peale nimetatud karjasaaduste valmistatakse ja veetakse Hollandist välja palju margariini ja kunstvõid, kvantumilt palju enam kui lehmavõid.

Hollandi kunstvõi ja margariini väljavedu.

41.	tuh kv.	milj. *fl.*
1922	592	36
1923	763	50
1924	947	61
1925	923	62

Hollandi või väljaveost suurem osa läheb Saksa turule, 1925 a. ligi 80%, juust—Saksamaale ja Belgiasse, piim—Saksa ja Inglise turule.

Põllumajandussaaduste osatähtsus väliskaubanduse läbikäigus on tunduvalt vähem kui Taanis ning paljudes teisis mais; loomasaadused annavad väljaveost umbes 25%.

Hollandi on suutnud hoida alal karjasaaduste ilmaturul oma sõjaeelse osatähtsuse, juusturul on ta osasuurus tähelepanuväärt tõusnud. Hollandi andis enne sõda 1909—13 a. keskmiselt ilmaturule ilmuvast võist 10,7%, juustust—23,6%; 1926 a. andis Hollandi ilmaturu võist 11,6%, juustust 28,7%.

1927 a. on Hollandi veelgi tunduvalt suurendanud või ja juustu väljavedu.

Siseturu tarvitus, niipalju kui see oleneb rahvaarvu suurenemisest, tõuseb Hollandis üsna kiiresti; 1909-13 kuni 1926 a. suurenes rahvaarv 1 203 tuh. võrra ehk 20%, mis annab aasta kohta umbes 1,5%-lise tõusu. Eriti on tõusnud tööstuses tegevate arv; 1909—1920 a. tõusis tööstuses aktiivne rahvaarv 32%, kuna põllumajanduslik rahvaarv jäi endiseks. Sisetarvituse tõus oleks ka juba viimaseil aastail või ja rasvaainete väljaveole takistavalt mõjunud, kui mitte laialdasis rahvakihtides aseainete tarvitus suurel määral poleks levinud.

3. Helveetsia. Helveetsias oli 1920 a. 25,6% aktiivsest rahvast tegev põllumajanduses, 44,7% tööstuses ning 16,6% kaubanduses ja transpordis. Helveetsias, nagu suuremas jaos mais üldse, põllumajanduses tegeva rahva suhteline osasuurus langeb. 1900 a. oli põllumajanduses tegev 31,2% aktiivsest rahvast, 1910 a.—26,7%, 1920 a.—25,6%. Absoluutselt on aga jäänud põllumajandusliku aktiivse rahva arv endiseks—473 tuh.

Helveetsia on puhtamal kujul karjakasvataja maa. Kõlblikust maast — 3 200 tuh. *ha*,—on põllumaad 506 tuh. *ha*, heina- ja karjamaad 1 676 tuh. *ha*, metsa ja muud produktiivset maad 1 018 tuh. *ha*. Seejuures on ka veel põllumaast 324 tuh. *ha* põlluheina ja muude loomasöödakultuuride all, nii et teravilja, kartuli ja muude mitte loomasöödakultuuride all on ainult 182 tuh. *ha*, s. o. alla 6% produktiivsest pindalast.

Loomulikult ei suuda omamaa teravilja toodang kaugeltki rahuldada ligi 4-miljonilise rahva tarvet. Teravilja sissevedu ulatub 8 milj. kv., mis ületab omamaa saagi enam kui kolmekordselt. Peale teravilja veetakse veel sisse loomasaadusi—liha, või ja mune. Üldine põllumajandussaaduste sissevedu (välja arvatud suhkur, kakao, kohv ja tee) ulatus 1925 a. 560 milj. *fr.*, samal ajal oli aga põllumajandussaaduste väljavedu alla 150 milj. *fr.* Nii on Helveetsia üldiselt põllumajandussaaduste rahvusvahelise kaubanduse seisukohalt sisseveomaa.

Väljaveos omab ta tähelepanuväärt koha karjasaaduste—juustu ja piima väljaveo tõttu. Kuid ka karjasaaduste kaubanduse bilanss näitab sisseveo ülekaalu.

Loomasaaduste sissevedu.

42.	Või	Liha	Munad
	tuh. kv.		
1913	50,4	525	138
1923	66,6	225	120
1924	90,7	376	115
1925	86,6	264	118
1926	80,8	267	117
1927	84,4	...	...
	milj. *fr.*		
1913	14,3	97,2	20,0
1924	43,6	95,8	29,0
1925	40,9	71,4	28,8
1926	34,2	66,6	27,7

Loomasaaduste väljavedu

	Juust	Piim
	tuh. kv.	
1913	461,3	...
1925	234,6	306,4
1926	281,1	335,4
1927	341,0	...
	milj. *fr.*	
1913	70,1	...
1925	91,3	40,8
1926	90,0	40,9

Helveetsia veab sisse suuremal hulgal võid, liha ja mune, välja—juustu ja piima (peaasjalikult kondenseeritud).

Loomasaaduste sissevedu on 1926 a. sõjaeelsel tasapinnal. Või sissevedu on tunduvalt suurenenud, liha sissevedu aga umbes samavõrra vähenenud.

Juustu väljavedu kaalu järele on vähenenud 1926 a. sõjaeelsega võrreldes 23%. Väärtuse järele aga ületab hinnatõusu tõttu 1926 a. väljavedu sõjaeelse 28%. 1927 a. juustu väljavedu näitab tunduvat tõusu. Helveetsia omatarvitus loomasaadusis sõjaeelsega võrreldes on tõusnud tunduvalt. Alaliste elanikkude arv on kasvanud ligi 100 tuh. võrra, suurenenud on turistide ja külastajate läbikäik.

Loomapidamises, loomade arvu järele otsustades, pole sõjaeelne seisukord palju ületatud.

Loomade arv Helveetsias 1911—26 a. (tuh.)

43.	Veised	Neist lehmi	Sead	Lambad	Kitsed
1911 . .	1 443	797	570	161	341
1916 . .	1 616	849	545	173	359
1920 . .	1 382	730	546	241	334
1926 . .	1 587	873	635	169	287

Veiste üldarv 1926 a. on vähem 1916 a. arvust 2%; lehmade arv on aga 3% suurem. Suurenenud on ka sigade arv (16%).

Tollikaitse karjamajandusele on Helveetsias võrdlemisi soodus—sisseveetavate loomasaaduste toll teeb välja nende ainete väärtusest umbes 8%, mis sisemaa hindade tasapinda tunduvalt aitab kõrgel hoida.

Helveetsia loomasaaduste tarvituse ja tootmise vahekordi arvesse võttes, ei näi olevat võimalust karjasaaduste väljaveo tähelepanuväärseks suurenemiseks. On mõistetav, et Helveetsia sarnaselt arenedes mõne aasta pärast rahvusvahelisel karjasaaduste turul esineb peaasjalikult sisseveomaana.

4. Rootsi. Rootsil on põllumajanduslik tööala teiste aladega võrreldes ülekaalus. 1920 a. oli Rootsis põllumajanduses tegevaid 38,4% rahvast, tööstuses 31,4%. Põllumajanduses tegevate arv absoluutselt kui ka suhteliselt on vähenemas.

Rahva tööala Rootsis (kokku akt. ja pas.).

44.	1900	1910	1920
	abs. arv. tuh.		
Üldine rahvaarv	5 904	6 045	6 074
Põllumajandus	2 354	2 319	2 267
Tööstus	1 121	1 513	1 851
Kaubandus ja transport	372	576	758
	% rahva üldarvust.		
Põllumajandus	45,8	42,0	38,4
Tööstus	21,8	27,4	31,4
Kaubandus ja transport	7,3	10,4	12,8

Elanikest asusid 1920 a. maal ja aleveis 69%, linnades 31%. Põllumajanduslikku maad, võrreldes riigi üldpinnaga, on Rootsis vähe, põllu- ja heinamaad 4 732 tuh. *ha* ehk 11,5% üldpinnast. Suurema osa pinnast võtab oma alla mets, mida ühes karjamaaga 1925 a. oli 24 584 tuh. *ha* (59,9%). Põllumajanduslikust maast (ilma karjamaata) oli 1925 a. põllumaad 3 810 tuh. ja heinamaad 922 tuh. *ha*.

Põllumaa suurendamine on seni kestnud peaasjalikult heinamaa arvel.

Rootsi põllumajanduse toodang kaugeltki ei kata sisetarvitust. Tuleb vedada sisse suuremal hulgal teravilja ning ka loomasaadusi. Rootsi veeti sisse 1925 a. põllumajandussaadusi 505 milj. *kr* eest, mis annab 34,9% kogu sisseveost; samal ajal veeti välja põllumajandussaadusi 117 milj. *kr* eest—8,6% üldväljaveost.

Seejuures näib põllumajandussaaduste sisseveo tõus kasvavat tunduvalt kiiremini kui väljavedu. Toome võrdluseks põllumajandusainete sisse- ja väljaveo viie aasta keskmised (milj. *kr*).

Põllumajandussaaduste sisse- ja väljavedu (milj. *kr*.)

45.	Sissevedu	Väljavedu
1896—1900 . . .	155	62
1901—1905 . . .	197	59
1906—1910 . . .	225	71
1911—1915 . . .	305	173
1916—1920 . .	530	109
1924 . . .	508	112
1925 . . .	505	117

Põllumajandussaaduste kaubanduse suure puudujäägi katab puu ja puutööstussaaduste väljavedu, kuid selle peale vaatamata väliskaubanduse bilansis tuleb ilmsiks pea iga aasta tunduv puudujääk (1924 a.—165 milj. *kr*, 1925 a.—86 milj. *kr*).

Loomasaaduste sisse- ja väljaveos annab väljavedu viimseil aastail väikese ülekaalu.

Loomasaaduste sisse- ja väljavedu.

46.	Sissevedu	Väljavedu
1911—15 . .	29,4	116,6
1916—20 . .	137,6	71,3
1921—25 . .	58,2	66,4
1926	49,5	93,9

Karjapidamine, mis sõjaajal tugevasti tagasi läks, on kosunud ning seisukord näib viimaseil aastail olevat sõjaeelsel tasapinnal.

Loomade arv Rootsis 1910—20 (tuh.).

47.	Veised	Neist lehmi	Sead
1910	2 748	1 861	957
1913/14 . .	3 069	1 926	1 023
1920	2 736	1 739	1 011

Loomade arvu kohta viimaseil aastail puuduvad seni andmed. Piimasaaduste produktsiooni järele otsustades lehmade arv peaks olema ligidane sõjaeelsele.

Või- ja juustuproduktsioon Rootsis (tuh. kv.).

48.	Või	Juust
1910	329	101
1913/15 . .	304	129
1921	247	177
1924	306	204
1925	320	193

Enne sõda Rootsi vedas suuremal hulgal võid välja. Või väljavedu kestis kuni 1916 a. Siis tuli äkiline pööre, Rootsi hakkas võid suuremal hulgal sisse vedama. Arvatavasti kestis või väljavedu edasi ka sõjaajal ning ka sisseveetud võist osa veeti uuesti välja, kuid seda väljavedu ainult ei registreeritud.

Või sisse- ja väljavedu Rootsis (tuh. kv.).

49.	Sissevedu	Väljavedu
1909—13 . .	1,5	208,1
1914 . .	0,9	190,2
1915 . .	0,1	188,4
1916 . .	0,3	130,2
1917 . .	71,5	—
1920 . .	76,7	0,2
1921 . .	64,3	1,5
1922 . .	25,6	13,8
1923 . .	15,9	24,6
1924 . .	5,5	53,6
1925 . .	1,9	92,2
1926 . .	0,3	1529,
1927 . .	...	184,6

1927 a. või väljavedu Rootsist ligineb sõjaeelsele normile.

Erilist karjasaaduste väljaveo suurenemist Rootsis pole loota. Suurenev sisetarvitus nõuab omale suurema osa toodangu juurekasvust. Muidugi sisseveetava loomatoidu najal võib Rootsi oma loomapidamist veel tunduvalt laiendada; kuid see on laiemas ulatuses mõeldav ikkagi ainult karjasaaduste turu soodsal seisukorral.

5. Soome. Soome on karjapidajaist maist kõige põhjapoolsem ja looduslikud tingimused on seal karjapidamiseks tunduvalt ebasoodsamad kui teisis Euroopa mais. Tamperes on keskmine aasta temperatuur 3,9° C, kuna ta Hollandis on 10° ja Taanis 7,5°. Seal juures Soomes viis kuud temperatuur on alla 0°, Taanis pole ühelgi kuul (pikema aja keskm.) temperatuur alla 0°.

Soome pinnast — 388 tuh. km^2 — on vete all 45 tuh. km^2. Põllumajanduslikku maad oli 1926 a. 3 334 tuh. *ha*, sellest oli põllumaad 2 148 tuh. *ha*, heina- ja karjamaad 1 186 tuh. *ha*. Elanikkude arv 1925 a. oli 3 526 tuh.; neist asusid linnades 17%. 1920 a. oli Soomes põllumajanduslikku rahvast 2 020 tuh. (65,1%), tööstuses 460 tuh. (14,8%), kaubanduses ja transpordis 210 tuh. (6,8%). Nii on Soome rahvatööala koosseisu järele enam põllumajanduslik riik kui Eesti (59% põllumajanduses tegevaid).

Soome oma põllumajandustoodang ei rahulda sisetarvitust; kuigi loomasaadusi suuremal hulgal välja veetakse, tuleb teravilja sisse vedada väärtuse järele tunduvalt enam. Soome põllumajanduse väliskaubanduse bilanss annab iga aasta suure passiviteedi.

Põllumajandussaaduste väliskaubandus Soomes 1920—26 a. (milj. *Smk*).

50.	1920	1923	1925	1926
Sissevedu:				
Elusloomad	1,1	8,1	1,6	1,3
Loomasaadused	42,1	117,1	110,0	139,3
Vili ja jahu	534,2	745,4	964,8	706,6
Loomatoit ja seemned . . .	34,0	144,7	248,6	323,9
Kokku	**611,4**	**1 015,3**	**1 325,0**	**1 171,1**
Väljavedu:				
Elusloomad	1,6	2,8	10,4	5,0
Loomasaadused	70,4	267,7	614,4	530,6
Vili ja jahu	—	4,6	1,9	1,4
Loomatoit ja seemned . . .	3,7	9,2	6,3	5,6
Kokku	**75,7**	**284,3**	**633,0**	**542,6**
Sisseveo ülekaal	535,7	731,0	692,0	628 5

Sisseveost suurema osa annab teravili ja jahu. Loomasaadusist veetakse sisse suuremal hulgal ainult rasvaaineid.

1925 ja 1926 a. veeti sisse (milj. *Smk*.).

51.	Sealiha	Rasv (soolatud ja soolamata)
1925	22,7	41,5
1926	42,8	46,5

Väljaveos loomasaadusist suurema osaga esinevad või, juust ja värske liha.

Loomasaaduste väljavedu (milj. *Smk*).

52.	1926	1925
Või	428,4	477,9
Juust	51,0	77,4
Värske liha . .	30,9	32,9

Või väljavedu Soomest arenes juba möödunud aastasaja lõpul. Sõjaajal katkes väljavedu hoopis. Viimaseil aastail on sõjaeelne väljaveonorm jällegi ületatud.

Soome või väljavedu (tuh. kv.).

53.	
1901— 5	114,0
1906—10	125,1
1911—15	114,4
1916—20	15,9
1921—25	85,6
1926	132,1
1927	150,8

Karjapidamine oli Soomes juba enne sõda võrdlemisi kõrgel järjel. Visa töö ja hoolega on suudetud viimseil aastail karja seisukorda veelgi parandada ja laiendada.

Loomade arv Soomes 1925—26 a. (tuh.).

54.	1907	1925	1926
Veised	1 491	1 870	1 860
Neist lehmi . .	1 114	1 292	1 295
Lambad	...	1 451	1 413
Sead	...	378	390

Viimase kahe aasta jooksul produktiivloomade arv Soomes on muutunud vähe. Sõjaeelsega võrreldes on veiste ja lehmade arv tunduvalt tõusnud. 1911—15 a. oli Soomes lehmi 1 138 tuh., 1926 a. 1 295 tuh., seega suurenemine 14%.

Karjapidamise tähelepanuväärt laienemist Soomes pole loota. Looduslikud tingimused teiste maadega võrreldes on halvad. Ka praegune või väljavedu sarnasel hulgal on võimalik omatarvituse äärmise piiramise tõttu ning või asetamine omatarvituses margariini ja muude rasvaainetega. Tarvituse tõusuga saavad väljaveo võimalused veelgi piiratud. Ka sõjaeelne või väljaveo suurenemine oli üsna aeglane — 1891—1900 a. tõusis või väljavedu 10 340 tonnilt 11 967 tonnile, 1901—1910 a. — 11 406 tuh. tonnilt 12 506 tonnile. Juba see areng näitab, et Soomes looduslikud tingimused karjapidamise laiendamiseks soodustusi ei paku.

6. N. S. V. Liit (Vene). Venemaa omas enne sõda silmapaistva koha loomasaadusi välja vedajate maade keskel. Või väljaveo poolest oli Vene enne sõda teisel kohal. Suurel hulgal veeti välja ka mune. Sõjaajal kaotas ta väljaveo võimalused ning pole seni suutnud tagasi saada endist kohta loomasaaduste väljaveos.

Loomade arv 1916, 1922 ja 1926 a. (milj).

55.	Hobused	Veised	Lambad	Sead
Euroopa territooriumil:				
1916 . .	23,9	39,2	64,7	16,5
1922 . .	14,0	27,5	31,9	6,7
1926 . .	19,8	41,8	67,0	13,6
Aasia territooriumil:				
1916 . .	7,6	10,8	16,2	3,1
1922 . .	4,8	5,6	7,1	1,0
1926 . .	6,6	11,4	22,7	2,5
Kokku:				
1916 . .	31,5	50,0	80,9	19,6
1922 . .	18,8	33,1	39,0	7,7
1926 . .	26,4	53,2	89,7	16,1

Venemaa karjapidamise praegusest seisukorrast on väga raske ülevaadet saada. On tehtud Venemaal üldisi ja osalisi loomade arvestusi ning loomade arvu kohta võib saada ligikaudu ülevaate, kuid nende tootmistasapinna kohta puuduvad andmed.

N. S. V. Liidu praegust loomade arvu sõjaeelsega võrrelda ei saa, sest puuduvad täpsemad arvud sõjaeelseist aastaist. Täpsem loomade arvestus viidi läbi 1916 a. Selle aasta arvudega opereerib ka N. S. V. Liidu kirjandus loomade arvu võrdlusel. Toome siin andmeid loomade arvu kohta N. S. V. Liidus tema praegusis piires 1922 a., mil loomade arv oli miinimumis ning 1926 a., eraldi Euroopa ja Asia osade kohta.

Venemaal vähenes loomade arv kuni 1922 a. Vähenemine oli üksikuis raioones väga suur— 70—80%. Enam kannatas Vene karjapidamine kodusõja ajal, ning neis kohis, kust kodusõja laine üle käis, pole seni veel suudetud sõjaeelset seisukorda tagasi saada. Euroopa-Vene kagupoolne osa, Mustamere äärest üle Samaara-Saratovi kuni Uraalideni ning suur osa Lääne-Siberit pole veel sõjaeelset loomade arvu saavutanud. Põhja- ja läänepoolsel Venemaal ületab loomade arv sõjaeelse.

Hobuste arv on üldiselt sõjaeelsest vähem 5,1 milj. ehk 17,0%. 1926 a. oli Euroopa-Venemaal 6 kubermangu (praeguse adminisrtatiivse jaotuse järele), kus hobuste arv sõjaeelsest alla 50%; 20 kub. kus hobuste arv 50—80% sõjaeelsest, 30 kub., kus hobuste arv 80—100%. Teisis kubermanges, peaasjalikult lääne- ja põhjapoolseis, ületas hobuste arv sõjaeelse arvu. Juba suur hobuste kui tööjõu puudus annab väga kaaluva tunnuse N. S. V. Liidu põllumajanduse suurest tagasiminekust. Kogu lõunapoolne Euroopa-Venemaa, Ukraina ning kõik kubermangud lõunapool Moskva—N.-Novgorodi joont—moodustavad valdkonna, kus üle 30% põllumajapidamisist pole tööloома. Põhjapoolseis 15 kubermangus on tööloomadeta majapidamisi 21—30%, peale nende on 14 kubermangu, kus tööloomadeta majapidamisi on alla 20%. Rikkamad viljakasvatajad valdkonnad on tööloomadega kõige nõrgemini varustatud.

Veiste arv 1926 a. on sõjaeelsest suurem. Veiste arvu restauratsioon on sündinud viimase 4 a. jooksul imekiirelt: 1922 a. arvati loomade arvu 33,1 miljonile, 1926 a. 53,2 milj., seega juurekasv üle 20 milj. Pealegi oli 1925 a. loomatoidu—heinasaagi poolest nõrk. Ligi kolmandik Venemaast (25 kub.) vöö Mustmerelt kirde sihis kuni Uraalini, moodustab valdkonna, kus veiste arv sõjaeelsest madalam. Sõjaeelsest on enam veiseid üle 30% Venemaa läänеosas. 1927 a. arvestuse järele on eelmise aastaga võrreldes veiste arv tõusnud 2,7%.

Lammaste arv 1926 a. ületab sõjaeelse. Seal juures lammaste arv on tõusnud nelja aasta jooksul 50 milj. võrra, milline tõus näib kaht-

lane, arvesse võttes muude loomade arvu liikumist.

Sigade arv pole 1926 a. jõudnud sõjaeelseni. 1922 a. oli sigade arv kõigest 7,7 milj., 1926 a. 16,1 milj.

Ei saa salata, et N. S. V. Liidu põllumajanduses on olnud viimaseil aastail tugev restauratsioon, kuid kui arvesse võtta nende senist arvestusviisi — 1920 a. puudulikul üleskirjutuse alusel osalise arvestuse abil tehtud kalkulatsioone, siis ei saa neid andmeid võtta mitte küllalt reaalsetena. Sarnased vastolud, nagu viljade üldise kasvupinna tõusu sõjaeelsele tasapinnale samal ajal, kui hobuste arv on 17% sõjaeelsest madalam, üldse ei võimalda positiivset kriteeriumi viimaste aastate andmete kohta.

N. S. V. Liidu karjapidamise areng ka toodud vahekorris pole suutnud kaugeltki sammu pidada turumahu suurenemisega. N. S. V. Liidu rahvaarv on suurenenud sõjaeelsega võrreldes, tagasihoidlikult võttes, 15% võrra. Tarvitustasapind näib olevat Venes sõjaeelsest madalam, kuid samal ajal on ka madalam loomade tootmisvõime, nii et neid asjaolusid arvesse võttes võib tähendada, et N. S. V. Liidu karjapidamise turutoodang pole veel jõudnud sõjaeelsele tasapinnale.

Enne sõda suurem osa Vene väljaveetavaist karjasaadusist tuli Siberist. Karjapidamise praegusest seisukorrast Siberis ülevaadet saada on raske. Loomade arvud näitavad, et Siberi karjapidamine sõjaeelse on ületanud. Otsustades kaupade liikumise järele Siberist Sise-venemaale, võib arvata, et Siberis tõesti on maad võtmas tugev karjasaaduste tootmishoog. Sealseid karjapidamisolusid arvesse võttes, võib suuremaks takistuseks olla tehnilise varustuse puudus; selle kõrvaldamisel on Siberis karjasaaduste tootmisvõimalused üsna suured.

Karjasaaduste väljavedu püüab N. S. V. Liidu valitsus igati soodustada.

Muidugi tuleb siin arvesse võtta nende väljaveo süsteemi, kus põrmugi ei arvestata sisetarvitusega. Sarnase süsteemi juures on võimalik vedada välja ka neid aineid, mis siseturul veel väga vajalikud. Igatahes senine N. S. V. Liidu karjasaaduste, peamiselt või, väljavedu ei luba eitada väljaveo võimalusi. Või väljavedu pole küll jõudnud ligidale sõjaeelsele, kuid kvantumilt on ta 1926 siiski omanud võiturul viienda koha. 1927 a. loomasaaduste üldine väljavedu on 1926 a. tasapinnal.

N. S. V. Liidu või väljavedu (tuh. kv).

1909—13	681,7
1923	10,0
1924	224,3
1925	251,6
1926	269,5

Arenemas on ka munade väljavedu. Mune veeti välja N. S. V. Liidust 1925 a. 229 milj. tk. 1 278 tuh. £ eest. Seega omas ta Inglise munaturul teise koha (välja arvatud Iiri).

N. S. V. Liidu põllumajandust ja ühtlasi ka karjapidamist kõige enam takistab äärmiselt suur vahe loomasaaduste (ka üldse põllumajandussaaduste) ja tööstussaaduste hindade tasapinna vahe põllumajandussaaduste kahjuks.

Ligikaudse hinnangu järele karjasaaduste turul tuleb arvestada N. S. V. Liidu esinemisega kui üsna tähtsa teguriga vaatamata tagasimineku viimasel aastal. Mis N. S. V. Liidu veel eriti heasse seisukorda ilmaturul seab, on tema rahva madal elatistasapind, millest tingitud madalad tootmiskulud. Seni on Vene (enne ja ka pärast sõda) turul võistelnud peaasjalikult suure kvantumi ja odava hinnaga. Sellele lisaks seltsib nüüd veel riiklik kaubandussüsteem, mis lubab turu konjunktuuri kasutada väga mõjuvalt kui seejuures on kasutada suurem kauba hulk.

Sellest lühikesest läbilõikest Euroopa karjasaadusi välja vedajate maade karjamajanduseseisukorrast, milles puudutatud ainult silmapaistvamaid tegureid karjamajanduse arengus, avaldub üldjoon, et vanade karjapidajate maade võimalused edaspidiseks karjapidamise laiendamiseks on mitmeti piiratud. Viimaste aastate karjamajanduse laiendamine on rajatud peamiselt sisseveetavate jõutoitude najale; omamaa loomatoidu tooresainete tootmine on juba pinnaliselt piiratud ning see ei luba üheski Lääne-Euroopa maas erakorraliselt loomade arvu laiendada ega loomatoodangut sellega suurendada. Peamiselt on püütud arendada kõrge toodanguga loomi ning ümbertöötamisel rõhutatud produkti kõrget kvaliteeti. Enne sõda juba tundus neis mais karjapidamise arengus aeglasemat käiku. Sõda tõi väljaveos seisaku ning tagasimineku karjapidamises. Pärast sõda oli suur tung tagasi võita endised seisukohad ning neis kindlustuda. Ja nagu andmeist võib panna tähele, peaaegu kõik maad on oma endise seisukoha enam-vähem tagasi võitnud ning oma karjasaaduste toodangu sõjaeelsega võrreldes veel tunduvalt suurendanud. Seda restauratsiooni kiirustas soodus karjasaaduste turu konjunktuur—elav nõudmine ning kõrged hinnad. Kuid sarnane seisukord võis kesta, kuni sisseveoturud said karjasaadustega küllastatud. Murrang algas 1925 a. ning kestab veel edasi. Euroopa karjasaadusi väljavedajais mais tõusis küsimus, kuidas võistelda edasi ookeanitaguste maadega, et karjasaaduste turge mitte käest anda. Nii leiame praegusel ajal karjasaaduste ilmaturul kaks võist-

levat maade rühma—Euroopa karjasaadusi välja vedajad maad ja ookeanitagused maad. Sarnast rühmitust lubab teha neisse rühmisse kuuluvate maade karjamajanduse ühtlased arengu-jooned. Euroopa maade karjamajandus tegutseb võrdlemisi ühtlasis tingimusis, kuna ookeanitagused maad neist seepoolest oluliselt lahku lähevad. Erandina seisab vast N. S. V. Liit. See on ka karjamajanduse arengu lähemate võimaluste suhtes veel „tundmata maa". Looduslikkude tingimuste poolest on tal siiski enam ühtlasi jooni ookeanitaguste maadega.

Järgnevalt tutvume üldjoonis karjamajanduse arenguga ookeanitaguseis mais—Austraalias, Uuel-Meremaal, Argentiinas, Kaanadas ja Ühisriiges.

7. Austraalia ja Uus-Meremaa.

Austraalia ja Uue-Meremaa karjamajanduse arengus on palju ühtlasi jooni, mispärast nende maade arengut on soodsam jälgida kõrvuti.

Austraalia pindala, ühes Uue-Meremaa ja teiste saartega, võrdub 3/4 Euroopale, kuid karjakasvatuseks kohased pindalad on piiratud. Kujutelma karjapidamise ulatuse võimalusist Austraalias ja Uuel-Meremaal saame, kõrvutades andmed üldpinna, produktiivse pinna ning põllumajandusliku maa kohta.

Austraalia ja Uue-Meremaa pindala (tuh. *km*²).

56.	Üldpind	Produktiivne pind	Põllumajanduslik maa
Austraalia	7 704	485,4	109,5
U.-Meremaa	269	231,9	74,7

Austraalia pindalast on 37% sarnast, kus vihma tuleb aastas alla 250 *mm*. See on Kesk-Austraalia kõrb. Seda ümbritseb vöö (20% pindalast) kus vihma tuleb 250—350 *mm*. Ka see on suuremas osas taimekasvuks kõlbmatu. Järgneval vööl (30% pindalast) tuleb vihma 350—750 *mm*. Jääb järele kitsas lõuna-ja idarannik, kus vihma on üle 750 *mm*. Lõunarannik on karjapidamiseks kõlbmatu, siin valitseb troopika kliima. Nii on karjapidamiseks kohane ainult kitsas idarannik. Karjakasvatuse valdkond algab Melbourn'i ümbrusest ning läheb üle Sydney kuni Brisbane linnani. Brisbane linnast lõunapoole ei ulatu karjapidamisvaldkond enam kaugele.

Uuel-Meremaal on karjapidamine võimalik kogu rannikul; keskmaa võtab oma alla mägede ahelik. Enam on arenenud karjapidamine North-Island'is Palmerston'i ja Taranak'i linnade ümbruses.

Uus-Meremaa on puhtamal kujul karjakasvataja maa, kuna Austraalias karjakasvatuse kõrval ka teraviljakasvatus tähtsal kohal, mida võime järeldada ka põllumajandusliku maa kasutusest.

Põllumajanduslikust maast oli 1925/26 a. (tuh. *ha*).

57.	Uuel-Meremaal	Austraalias
1. Põllumaad	745	9 175
sellest teravilja all	117	4 814
„ põlluhein ja muu loomatoit	500	1 576
muud kultuurid, kesa jaosööt	128	2 785
2. Looduslikud rohumaad	6 725	1 808

Kari on neis mais peaaegu kogu aasta rohumail haljal toidul. Suuremalt jaolt on seatud sisse koplite süsteem. Koplid on piiratud puuehk traataiaga. Koplite juure on ehitatud kuurialused, kuhu loomad lüpsiajaks kinni aetakse. Laudad, kus nad olemas, on enamjaolt kerged kuuritaolised ehitused. Uuel-Meremaal on kliima võrdlemisi ühtlane. Seevastu Austraalias korduvad perioodilised põuad, mis karjapidamist väga tunduvalt takistavad. Üksikuil põua-aastail on karja vähenemine üsna suur—10 ja enam %.

Karjapidamise arengust neis mais saame parema kujutelma või-ja juustutoodangu kasvamisest.

Või- ja juustutoodang Austraalias ja Uuel-Meremaal (tuh. kv.).

58.	Uuel-Meremaal		Austraalias	
	Või	Juust	Või	Juust
1881	38	14	...	...
1891	73	31	...	...
1901	134	70	458	52
1906	233	76	720	67
1916	304	406	821	114
1921	409	562	1 202	147
1923	783	629	1 020	114
1924/25	825	730	1 424	142
1925/26	...	...	1 243	131

Sõjaeelsega võrreldes võitoodang Uuel-Meremaal on tõusnud ligi kolmekordseks, Austraalias on tõus vähem—umbes poolteisekordne.

Piimakarja areng pole mõjunud tagasikiskuvalt teise suurema loomapidamisala—lambapidamisele. Peab tähendama, et neis mais lambakasvatus on ikkagi esikohal.

Loomasaaduste väljavedu Uuelt-Meremaalt (milj. £).

59.	Vill	Liha	Või	Juust	Üldine loomasaaduste väljavedu
1906	6,8	2,9	1,6	0,3	13,2
1910	8,3	3,9	1,8	1,2	17,5
1915	10,4	7,8	2,7	2,7	26,5
1920	11,9	11,7	3,0	6,2	41,6
1925	17,7	11,2	10,2	5,8	51,4
			tuh. kv.		
1909—13	699,7	...	175,8	252,0	—
1923	750,1	...	635,1	732,3	—
1926	755,4	...	593,4	742,5	—
			Austraaliast (tuh. kv.).		
1909—13	2 525,8	...	351,7	3,6	—
1923	2 713,8	1 464,0*)	358,2	24,7	—
1925	2 847,7	...	528,2	43,3	—
1926	3 323,4	...	376,6	21,8	—

*) 1923/24 a.

Uue-Meremaa karjasaaduste väljavedu annab 94% üldväljaveost. Austraalias on see osa tunduvalt madalam, sest Austraalia veab välja suuremal hulgal ka teravilja ja kaevandussaadusi.

Loomade arv tõusis neis mais pärast sõda kiiresti, kuid viimasel kahel aastal ühenduses depressiooniga karjasaaduste turul, ei näita loomade arv enam tõusu.

Loomade arv 1909–26 a. (miljoneis).

60.	Austraalias		Uuel-Meremaal	
	Veised	Lambad	Veised	Lambad
1909 . .	11,0	91,7	2,0	23,5
1913 . .	11,5	85,1	...	24,2
1919 . .	12,7	75,6	3,0	25,8
1924 . .	13,3	93,1	3,56	23,8
1925 . .	13,3	103,6	3,50	24,6
1926 . .	...	...	3,45	24,9
1927 . .	...	...	3,3	25,4

Nende maade karjapidamise võistlust ilmaturul raskendab väga palju kaugelolek sisseveoturgudest. Melbourn—London laevatee pikkus on üle 11 000 miili, Vellington Uuel-Meremaal on sealt veel 1 500 miili edasi. Õrnade karjasaaduste transport, mis nõuab jahutussisseseadetega kiirsõidulaevu, läheb kalliks ja madaldab ainete hinda.

Võrreldes või transpordi kuludega Tallinnast Londoni, on nad Austraaliast Londoni kolm kuni neli korda suuremad.

Ühe kvintaali (100 *kg*) transport (ühes kinnituse ja sadama kuludega)

maksab: Tallinn—London 8 *sh* ehk 7.40 *kr.*
Austraalia—London 24—28 *sh* ehk 21.80—25.50 *kr.*

Sisetarvituse tõus madala elanikkude arvu tõttu suhteliselt toodangule on võrdlemisi väike Rahvaarvu juurekasv Austraalias viimase kuue aasta jooksul on 115 tuh. võrra keskmiselt aastas. Või sisetarvitust tõstab see umbes 10 000 kvintaali võrra aastas. Uue-Meremaa omatarvituse tõus on umbes neli korda vähem. Üle miljoni kvintaalini ulatuva või väljaveo juures sisetarvituse tõus neis mais ei vähenda kuigi palju või väljaveo võimalusi.

Suuremaks konkurendiks Euroopa eksportmaadele on neist kahest Uus-Meremaa. Austraalia on viimaseil aastail jällegi enam hakanud rõhutama teravilja tootmist, lihakarja- ja lambakasvatust; või väljaveos näitab ta aga tugevat tagasiminekut. Seevastu Uus-Meremaa on 1927 a. veelgi suurendanud või väljavedu.

8. Argentiina. Argentiina on suurim lihaloomade kasvataja maailmas. Umbes 60% ilmaturule ilmuvast veiselihast annab Argentiina. Kuid viimaseil aastail on ta saanud tähtsaks teguriks ka võiturul. Samal ajal on ta ka suur nisu eksportöör.

Argentiina põllumajanduslik areng on sündinud viimase 25 a. jooksul. Peamiselt tegutseb seal Inglise kapital, millele kuuluvad suurem osa raudteid, tapamaju ja ka transport sünnib peamiselt Inglise laevadel. Viimaseil aastail Argentiina põllumajandusse on mahutatud ka Ühisriikide kapitali suuremal hulgal.

1890 a. oli Argentiinas ainult 2,5 milj. *ha* haritud maad, 1900 a. — 7 milj. *ha*, 1910 a. — 20 milj. *ha* ja 1925 a. umbes 25 milj. *ha*.

Haritud maast oli:

Lutserni	all . .	37%
Nisu	„ . .	29 „
Maisi	„ . .	14 „
Seemnelina	„ . .	8 „
Kaera	„ . .	4 „
Muude	„ . .	8 „

Lutserni on külitud umbes 8 milj. *ha*; lutsernivälja kasutatakse karjamaana.

Enne sõda Argentiinas arenes jõudsasti ka lambapidamine, mis aga p. sõda allaminekut näitab.

Loomade arv Argentiinas (milj.).

61.	Veised	Lambad
1914 . . .	25,9	43,2
1920	27,4	45,3
1922	37,0	36,2

Piimasaaduste väljavedu Argentiinast omas tähelepanuväärt ulatuse alles pärast sõda. Piimasaadusist veetakse välja võid ja kaseiini.

Või ja kaseiini väljavedu Argentiinast (tuh. kv.).

62.	Või	Kaseiin
1900 . .	10,5	0,8
1910 . .	28,7	29,7
1915 . .	46,2	26,0
1920 . .	214,9	94,9
1923 . .	278,9	113,2
1924 . .	296,8	154,1
1925 . .	268,9	...
1926 . .	291,4	...

Loomi ja loomaliha veeti välja Argentiinast 1924 a. 8 546 tuh. kvintaali, mis üleilmlikust loomaliha väljaveost (välja arvatud liri) annab 61,7%.

Arvesse võttes Argentiina looduslikke tingimusi, ei saa eitada suuri võimalusi karjapidamise edaspidiseks arendamiseks. Argentiina pindalast — 2 792,7 tuh. km^2 — on produktiivset maad 2 176,5 tuh. km^2, millest on üles haritud ainult 250 tuh. km^2. Peale selle osa maist kasutatakse küll veel loodusliku heina- ja karjamaana, osa produktiivsest pindalast on ka karjapidamiseks kõlbmatu. Kuid selle peale vaatamata on Argentiinal enam kui ühelgi teisel maal kasutamata ehk väga ekstensiivselt kasutatud maid.

Rahvaarv kasvab Argentiinas üsna kiiresti (1913 a.—7,2 milj., 1925 a.—10,1 milj.), kuid selle peale vaatamata tuleb seal produktiivse maa km^2 peale ainult 4 inimest.

Looduslikkude ressursside poolest ületab Argentiina Austraalia ja Uue-Meremaa. Ka asukoha suhtes on tal paremusi—Euroopa turg on tal tunduvalt lähemal—Buenos-Aires'ist Liverpol'i on laevateed 6 250 miili, s. o. kaks korda lühem tee, kui Vellington'ist Londoni.

9. Kaanada. Kaanada on peaasjalikult teraviljakasvataja maa. Just viimaseil aastakümneil on teraviljakasvatus eriti laienenud, kuna varem loomasaaduste osa ekspordis oli tunduvalt suurem. Hästi illustreerib Kaanada põllumajanduse arengu käiku väljaveo andmete võrdlus arengu algusel—1870 a., keskel—1900 a. ning viimasel ajal—1926 a.

Kaanada põllumajandussaaduste väljavedu 1870, 1900 ja 1926 a.
(milj. $)

63.	1870	1900	1926
Teravili:			
nisu	3,6	12,0	364,2
nisujahu	1,9	3,1	69,7
oder	0,7	2,1	24,2
kaer	3,2	1,0	23,2
Loomasaadused:			
juust	0,6	19,9	33,7
liha	1,2	13,6	37,1
veised	1,1	9,1	18,1

1900 a. vedas Kaanada välja palju suuremas väärtuses loomasaadusi kui teravilja. 25 aasta jooksul on aga loomasaaduste väljavedu suurenenud kõigist kaks ja pool korda, samal ajal on teravilja väljavedu ligi 30-kordseks kasvanud. Nii ei saa Kaanadat võtta kui karjapidamist arendavat maad — karjapidamine on seal ikkagi võrdlemisi väikeseks kõrvalharuks teraviljakasvatuse juures. Ka sõjaeelne konjunktuur oli Kaanadale soodsam teraviljakasvatuseks kui karjapidamiseks ning võis juba märgata veiste arvu vähendamist aastail 1910—15. Uus hoog karjapidamise laiendamiseks tekkis peale sõda, mil karjasaaduste hindade pariteet teravilja omast seisis kõrgemal. Kuid viimaseil aastail võib jällegi märgata väikest tagasiminekut.

Veiste arv Kaanadas 1909—26 a. (miljoneis).

64.		
1909 — 7,2	1916 — 6,5	1923 — 9,2
1912 — 6,4	1917 — 7,9	1924 — 9,5
1914 — 6,0	1918 — 10,1	1925 — 9,3
1915 — 6,0	1919 — 10,1	1926 — 9,1

Kaanada karjapidamine sarnaneb juba enam Euroopa maile; kliima on siin üldiselt kare.

Sarnases kliimas on vajalikud karjapidamises kapitaalsemad ehitised, loomi tuleb talve jooksul valmistoiduga pidada ning siia seltsivad veel muud kulud, suurem tööjõu vajadus jne. Sarnaseis oludes on loomulikult tasuvam teravilja toota, eriti kui veel maapind rikas ning ei nõua väetamist.

Kaanada on seni suuremal hulgal vedanud välja juustu, veise- ja sealiha.

Kaanada karjasaaduste väljavedu (tuh. kv.).

65.	Või	Juust	Loomad ja loomaliha	Sead ja sealiha
1909—13 . .	17,2	758,7	29,2	216,3
1922 . .	...	545,1	123,5	471,3
1923 . .	59,8	527,1	110,6	491,0
1924 . .	101,4	551,0	115,7	631,3
1925 . .	120,9	683,8	...	...
1926 . .	44,5	610,8	...	...
1927 . .	12,2	501,7	...	...

Kaanada piimasaaduste toodang 1923—25 a.
(piimatalitusis tuh. kv.).

66.	Või	Juust	Kondenseeritud piim
1923 . .	741,4	687,0	363,0
1924 . .	811,0	679,0	350,0
1925 . .	775,5	803,5	235,5

Kaanada piimasaaduste toodang viimaseil aastail ei näita tõusu joont. Sama nagu loomade arvu juures, võib ka siin märgata üsna stabiilset seisukorda. Muutunud on valmistatud ainete vahekorrad—juustu toodang suurenenud, või ja kondenseeritud piima toodang vähenenud, kuid üldine äratarvitatud piima hulk on jäänud ligikorda samaks.

Üldiselt on Kaanada looduslikkude tingimuste poolest määratud enam teravilja produtseerijaks; karjasaaduste tootmiskulud suhteliselt teravilja tootmiskuludele on tunduvalt kõrgemad, ning see tõttu karjapidamine viimaste aastate hindade vahekorra juures on seal vähem tasuv. Arvesse võttes suurt rahvaarvu juurekasvu (1913 a. 7,2 milj. el., 1925 a. 9,4 milj.), suur osa karjasaaduste toodangu juurekasvust kulub ära sisetarvituse tõusu katteks.

10. Ameerika-Ühisriigid. Ühisriigid on suurem karjasaadusi tootja maa ilmas, kuid samal ajal on ta ka ise kõige suurem tarvitaja. Ühisriiges on arenenud rööbastikku tööstus ja ka põllumajandus ning kaugelt suurem osa mõlema majandusharu toodangust tarvitatakse ära vastamisi samal maal. Rahva tarvitus põllumajandus- ja veel enam tööstussaadusis ületab kaugelt Euroopa rahvaste normid. Euroopas võis märgata isegi tarvituse tagasiminekut sõjaeelsega võrreldes. Ühisriiges aga just sõjaajal oli valmistuses kui ka tarvituses äärmiselt hoogne tõus ning see tõus kestab veelgi. Kapitali juurevool kestab edasi ja see sunnib ikka rohkem ja rohkem tarvitama, et ei tuleks katastroofilist seisakut. Muidugi karjasaaduste tarvituses on piir, siin ei saa tarvituses teatavast kvantumist üle minna, kuid tõus võib kesta paremate ja kõrgema kvaliteediliste ainete nõudmises.

Kuid kõrge elatisstandart on omajagu takistuseks ka Ühisriikide põllumajandussaaduste ekspordis. Näiteks, Minnesota osariigi farmerid ei suutnud enam võistelda võivalmistuses Taaniga New-Yorgis, kuigi Taani maisi samast ümbrusest Euroopasse veab, töötleb ja või tagasi veab. Et Minnesota farmereid kaitsta, tuli võile määrata kõrge toll (60 *Emk kg.*) Kuid ka tolli peale vaatamata hakatakse viimaseil aastail Ühisriigesse võid suureneval hulgal sisse vedama. Ühisriikide tööstus on kasvanud nii suureks, et juba suudab tarvitada ära peaaegu kõik laialdase põllumajandusliku tagamaa karjasaaduste toodangu. Karjasaaduste väljaveo hoog, mis sõjaajal ja pärast sõda kõrgete hindade tõttu tekkis, on raugemas. Põllumajanduse sekretär oma 1925 a. ettekandes Ühisriikide Presidendile märkis juba, et „Ühisriikide põllumajanduslik eksport näitab tendentsi liikumiseks sõjaeelsele joonele".

Viimased aastad aga näitavad, et see joon on juba tagaselja ja lähemate aastate jooksul loomasaaduste eksport võib saada küsitavaks.

Ameerika Ühisriikide üldisest pindalast — 7 839,4 tuh. km^2 — on produktiivset pindala 3.556,4 tuh. km^2, millest on põllumajanduslikku maad 1 936,2 tuh. km^2. Põllumajanduslikust maast on põllumaad 138,7 milj. *ha*.

Põllumaast on:

teravilja . . . . . 81,6 milj. *ha*
põlluheina ja loomatoidu vilja 31,1 „ „
muude kultuuride all . . . 26,0 „ „

Kujutelma Ameerika Ühisriikide põllumajanduse arengust ja ulatusest annab põllumajanduse väärtuse summa zensuste järele.

Ameerika-Ühisriikide põllumajanduse väärtus 1850—1920 a. (miljardeis $).

67.	Üldväärtus	Sellest loomad
1850 . .	4,0	0,5
1860 . .	8,0	1,1
1870 . .	8,9	1,2
1880 . .	12,2	1,6
1890 . .	16,1	2,3
1900 . .	20,4	3,1
1910 . .	41,0	4,9
1920 . .	77,9	8,0

Loomade arv loomulikult pole tõusnud väärtuse proportsioonis, sest suur osa tõusust tuleb panna hinna tõusu arvele.

Loomi oli Ühisriiges (milj. tk. zensuste järele).

68.	Hobused	Veised	Sead	Lambad
1850 . .	4,9	17,8	30,4	21,7
1860 . .	7,4	25,6	33,5	22,5
1870 . .	8,3	23,8	25,1	28,5
1880 . .	12,2	39,7	49,8	42,2
1890 . .	17,6	57,6	57,4	40,9
1900 . .	21,6	67,8	62,9	61,5
1910 . .	24,1	61,7	58,2	52,4
1920 . .	25,3	66,7	59,3	35,0
1925 . .	22,3	61,6	51,8	35,6
1926 . .	21,5	58,1	52,0	39,9
1927 . .	21,0	57,5	52,5	41,9

Nagu toodud arvudest näha, Ühisriikide loomapidamine on arenenud jõudsasti kuni käesoleva aastasaja esimese kümneni. Sealt on tunda juba väikest tagasiminekut loomade arvus. Kuid loomade arvu vähenemine selles ulatuses ei tõenda veel loomasaaduste vähenemist samas ulatuses. Hobuste arvu vähenemine on tingitud mehaanilise veo- ja sõiduriistade tarvitusele võtust; veiste arvus on vähenenud peaasjalikult lihaloomade arv. Loomasaaduste väljavedu näitab väikest tagasiminekut, mis on ainult osalt tingitud loomade arvu vähenemisest, tunduvalt rohkem aga sisetarvituse tõusust.

Loomasaaduste sisse- ja väljavedu Ühisriigest (tuh. kv.).

69.	Loomad ja loomaliha	Või	Juust	Sealiha	Vill
			Väljavedu.		
1911—1913 .	969,3	18,8	23,3	4 623,9	—
1922 .	973,8	...	...	6 820,5	—
1923 .	872,4	26,6	37,8	9 051,8	—
1924 .	862,9	37,5	19,5	7 626,5	—
1925 .	...	24,2	41,7	...	...
1926 .	...	24,8	17,7	...	...
			Sissevedu.		
1911—1913 .	80,1	7,4	210,2	0,8	941,6
1922 .	166,4	...	...	3,7	...
1923 .	87,8	107,7	292,2	5,0	1 761,5
1924 .	82,1	88,0	268,4	25,8	1 216,6
1925 .	72,0	32,7	283,1	32,8	1 538,8
1926 .	91,2	36,4	355,7	41,5	1 407.3
1927 .	...	38,4	362,0	...	...

Sisetarvituse tõus niipalju, kui ta oleneb rahvaarvu juurekasvust, teeb keskmiselt aastas umbes 2%. Sellele seltsib veel tarvituse tasapinna tõus, mis karjasaaduste juures näib olevat kõrgem kui muude toiduainete juures Selle tõusuga on seni suutnud karjasaaduste tootmine sammu pidada, isegi veel ületadagi, kuid viimaseil aastail on see järjest kujunenud räskemaks. On tulnud sisetarvituse katteks kärpida väljavedu ning suurendada sissevedu.

Väljaveos on Ühisriigid mõõduandvad veel seakasvatussaaduste poolest.

Ühisriikide sealihatoodang on kõige enam olenev maisi saagist. Maisi kasvupind viimaseil aastail näitab väikest langust; maisi oli külitud:

1909—13 a. — 42,2 milj. *ha*
1923 — 42,2 „ „
1925 — 41,0 „ „
1926 — 40,3 „ „

See näitab, et Ühisriiges erilist hoogu seakasvatuse laiendamiseks viimasel ajal pole märgata.

Piimasaaduste kaubanduses on Ühisriigid kindlalt üle läinud sissevedajate turgude hulka, ning Ühisriikide arvel võib piimasaaduste turg lähemail aastail kõige enam laieneda.

Ühisriikide oma võitoodang — 8 850 tuh. kv. annab madalama keskmise tarvituse normi kui või läbikäik Inglismaal. Ühisriikide elatistasapind on aga juba tunduvalt kõrgem Inglise keskmisest.

Juba Ühisriikide Põllutööministeeriumi 1924 a. aruandes leiame autoriteetse väljenduse Ühisriikide põllumajandussaaduste väljaveo arenemise väljavaateist: „aasta 15 — 20 pärast välisturud pole meile enam tarvilikud niivõrd, nagu praegu. Selleks ajaks Ühisriikide rahvaarv on küllaldane, et ära tarvitada kogu meie põllumajanduse toodangu. Seni pole see moment veel kätte jõudnud, kuid pole alust loota, et meie oma põllumajandussaaduste väljavedu võiksime suurendada". Sellele võib lisada juure, et karjasaaduste kaubanduses see moment palju kiiremini ligineb.

* * *

Siin käsitasime tähtsamaid karjasaadusi sisse ja välja vedajaid maid. Tähelepanu vääriks veel loomaasaaduste tootmises Läti, Leedu ja Poola, kuid nende toodang on niivõrd veel väike, et konjunktuuri muutused üles ehk alla neis mais ilmaturu konjunktuurile üldiselt ei mõju.

Eesti karjamajanduse seisukorrast ja seisukohast ilmaturul anname kokkuvõtliku ülevaate artikli lõpus.

* * *

Karjasaaduste sisse- ja väljaveoturgude analüüsist paistab Euroopa maade seisukord ebasoodsam, mis on tingitud kitsamaist looduslikest oludest ning sisetarvituse suuremast koormatusest, mis omakord vähendab võimalusi karjapidamise laiendamiseks karjasaaduste väljaveo suurendamise sihis. Ja ei saa salata, et Euroopa maad oma ressursid karjakasvatuse laiendamiseks arvuliselt on suuremal määral ära kasutanud; laiendamise võimalusi leidub vast veel üksikuis Euroopa mais, kuid siis on see tingitud suuremate kuludega, mille teostamine tasub end ainult hindade kõrgeseisu puhul. Enam võimalusi karjapidamise laiendamiseks on ookeanitaguseil mail, eriti Argentiinas. Sisseveoturgude praegune seisukord ei eelda suuremat karjasaaduste nõudmise tõusu. Euroopa karjakasvatajate maade peaülesandeks jääb kõigepealt praegust seisukorda ilmaturul alal hoida. Selleks on Euroopa turgudel mitmeidki paremusi, mis neil lubab veel eduga võistelda stabiilse turu juures; selle võistluse tulemuste suun on ka juba märgatav karjasaaduste kaubanduslikus liikumises ilmaturul viimaseil aastail.

VI. LOOMASAADUSTE KAUBANDUS.
COMMERCE des PRODUITS ANIMAUX.

1. Üldläbikäik. Ilmaturuna võetakse tavaliselt riikidevahelist kaubanduslikku läbikäiku. Nii on ilmaturu alaüksuste piireks üksikute riikide ehk autonoomsete riigiosade piirid. Välja jääb täielikult maade sisemine kaupade liikumine, mis aga palju suurem kui riikidevaheline kaubandus. Nii saab ilmaturu kaubanduslıku liikumise vaatlemisel ikkagi ainult osalise ülevaate kaupade valmistusest ja tarvitusest maailmas ning ka kõikumised ilmaturu läbikäigus võivad tihti enam olla mõjutatud muutusist mõnest suuremast siseturu kaubanduslikust liikumisest kui rahvusvahelise kaubanduse konjunktuurist. Peale selle ilmaturg on ulatuslikult muutuv: kui muutuvad arvestusüksuste—riikide või maade piirid, muutub ka ilmaturu ulatus. Eriti suured muutused tekkisid ilmaturu ulatuses pärast sõda. Üksikuist suurist riigest tekkisid mitmed vähemad, ning kõigi nende riikide kaubanduslik liikumine omavahel tuleb nüüd ilmaturu mahtu juure, kuna ta varem kuulus sisekaubandusse. Näiteks, endisest suurriigist Austriast on saanud kolm riiki ja nende võrdlemisi suur omavaheline kaubandus vastavalt suurendab ka ilmaturu mahtu. Samuti esinevad Balti riigid nüüd iseseisvalt jne. Need asjaolud raskendavad tunduvalt ilmaturu mahu võrdlust nüüd ja enne sõda.

Karjasaaduste ilmaturu mahule mõjuvad suurendavalt samad asjaolud, kuid tunduvalt vähemal määral, kui muude kaupade juures. Suuremaks karjasaaduste ilmaturu suurendajaks on Iiri kaubandus Inglisega. Iiri karjasaaduste väljavedu Inglismaale on aga võimalik ilmaturu läbikäigust maha arvata ja seevõrra võrdlust sõjaeelsega täpsustada. Teised muutused riikide piires ei suurendanud kuigipalju karjasaaduste ilmaturu mahtu.

Sõjaeelsega võrreldes, ilmaturu maht on tunduvalt suurenenud, osalt rahvaarvu juurekasvu tõttu, osalt ka tarvituse tõusu tõttu üksikuis mais.

Loomasaaduste läbikäik ilmaturul (tuh. kv.).
Circulation des produits animaux au marché mondial (milliers de quint.).

70.	Või *Beurre*	Juust *Fromage*	Veiseliha *Viande de boeuf*	Lambaliha *Viande de mouton*	Sealiha *Viande de porc*	Munad *Oeufs*	Vill *Laine*
			Sissevedu — *Importation.*				
1911—13 . .	2 946,7	2 260,1	9 270,6	2 774,3	7 403,0	...	10 985
1922 . .	2 927,0	2 459,7	10 631,0	3 186,2	9 675,9	...	12 541
1923 . .	3 078,0	2 321,0	11 878,0	3 107,5	11 936,0	328	9 981
1924 . .	3 361,8	2 602,0	12 341,0	2 706,0	11 898,0	409	9 607
1925 . .	3 948,6	2 967,0	12 930,0	2 905,0	9 794,0	547	9 466
1926 . .	3 945,2	2 922,0	...	...	...	492	9 427
1927[1]) .	4 040,0	3 098,6	...	...	...	...	...
			Väljavedu — *Exportation.*				
1911—13 . .	3 183,0	2 451,2	9 806,5	2 541,0	7 429,2	...	9 932
1922 . .	2 877,4	2 500,8	10 726 7	3 284,7	9 540,8	...	11 044
1923 . .	2 899,0	2 400,0	12 070,0	2 308,2	12 144,0	342	8 874
1924 . .	3 366,8	2 833,0	14 430,0	2 473,3	11 838,1	439	8 293
1925 . .	3 865,6	2 965,0	13 751,0	2 751,0	10 430,0	538	8 424
1926 . .	3 917,2	2 937,0	...	...	...	512	8 482
			Ilmaturu üldläbikäik —*Circulation totale.*				
1911—13 . .	6 129,7	4 711,3	19 077,1	5 315,3	14 832,2	...	20 917
1924 . .	6 728,6	5 435,0	26 771,0	5 179,3	23 686,1	...	17 900
1925 . .	7 814,2	5 932,0	26 481,0	5 656,0	20 224,0	...	17 759
1926 . .	7 862,4	5 859,0	...	...	...	...	17 909

Toodud andmeis võib äratada võõrastust lahkuminek üksikute ainete sisse- ja väljaveo arvudes, kuigi nad teoreetiliselt peaksid enamvähem ühtima. Lahkuminekute suuremaks puuduseks on ebatäpne arvestamine ning lahkuminevad arvestuse alused üksikuis riiges—ühed arvestavad netto, teised brutto hulga. Peale selle ei ühti sisse- ja väljavedu ajas—sissevedu arvestakse väljaveost hiljem ning osa ühe aasta väljaveost võib kanduda teise riigi sisseveo arvudesse järgmisel aastal. Kaubad võivad ka ladudes kauem seista, enne kui nad sisseveona arvestatakse. Täpsemal arvestusel need vahed nivelleeruvad teataval mõõdul. See on näha ka

[1]) Eelkokkuvõte.

viimaste aastate arvudest, mil arvestus on palju ühtlasem, ning seetõttu sisse- ja väljaveo vahe üsna ligidane.

Üldine loomasaaduste läbikäik (välja arvatud munad, linnuliha ja loomanahad) oli 1911—13 a. 71,0 milj. kvintaali. Väljaveos on arvestatud 35,3 milj. kv., sisseveos 35,6 milj. kv. 1924 a., millise aasta kohta on olemas täielikumad andmed samade ainete kohta, on veetud sisse 42,5 milj. kv., välja on veetud 43,2 milj. kv., 1924 a. loomasaaduste väljavedu on sõjaeelsest suurem 22,3%, sissevedu 19,1%, 1925 a. üldläbikäik on ainult 1 milj. kv. võrra vähem, misjuures loomasaaduste sisseveo üldsumma on võrdne 1924 ja 1925 a. Üldiselt võib tähendada, et 1924 a. oli loomasaaduste läbikäik ilmaturul sõjaeelsest 20% suurem. Viimseil aastail on läbikäik arvatavasti veelgi tõusnud, nagu see või, juustu ja villa kohta märgatav. Lihakaubandusest 1926 a. pole võimalik anda kokkuvõtet. Osaliste andmete järele otsustades ei näi liha läbikäik 1926 a. 1925 aastaga võrreldes mitte seevõrra tõusnud olevat, nagu aastail 1922—24. Ka 1924 a. võrreldes järgnevate aastatega liha läbikäik pole palju tõusnud.

Loomasaaduste läbikäigu kohta ilmaturul leiame ülevaate 1927 a. rahvusvahelise majanduskonverentsi põllumajanduse alamkomisjoni ettekandest. See hinnang on tehtud andmeil, mis leiduvad väljaandes „Der Welthandel in wichtigen Nahrungsmitteln und Rohstoffen vor und nach dem Kriege".

Selle järele oli järgmisi aineid 1924 a. ilmaturul (sisse- ja väljavedu kokku) väärtuses (milj. *Rmk.*).

71.

	1913 a.	1924 a.
Või	1 591	2 959
Juust	547	1 115
Loomaliha	1 332	3 001
Sealiha	784	1 387
Vill	5 102	8 786

Hindade suure tõusu tõttu on loomasaaduste läbikäigu väärtus ilmaturul tõusnud ligi kahekordseks.

Suhteliselt üldisele maailma kaubanduse läbikäigu väärtusele, mida samas ülevaates hinnatakse 1913 a. 170 miljardi ja 1924 a.—241 miljardi *Rmk* peale, loomasaaduste osatähtsus maailma kaubanduses on tõusnud 5,5% vastu 1913 a. 7,1%-le 1924 a.

2. Võikaubandus. Võikaubanduse areng ilmaturul võttis pärast sõda eriti hoogu 1924 a., mil Saksa jälle hakkas suuremal hulgal võid sisse vedama. Kuni 1924 a. või läbikäik ei ületanud sõjaeelset normi. Saksa suure nõudmise turule ilmumine tõstis võihindu veelgi ja see õhutas väljavedajaid riike veel enam oma võitootmist suurendama.

Toome siin andmed või sisse- ja väljaveost tähtsamais riiges aastate, järele mis lubab jälgida võikaubanduse arengut kuni käesoleva aastani.

Või sisse- ja väljavedu 1909-13 — 1927 a. (tuh. kv.).
Importation et exportation du beurre en 1909-13 — 1927 (milliers de quint.).

72.

	1909—13	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
						Sissevedu — *Importation.*									
Üldse—*Grand total*	2 946,7	2 601,8	2 094,7	1 138,6	1 011,9	887,4	1 126,5	1 507,7	2 416,2	2 927,0	3 078,0	3 361,8	3 948,6	3 945,2	4 040,0
Sellest—*Dont:*															
Inglise[1])—*Angleterre*	2 117,0	2 024,1	1 957,8	1 105,2	917,7	802,0	792,6	864,8	1 790,3	2 168,5	2 588,6	2 443,8	2 769,2	2 701,7	2 662,4
Saksa—*Allemagne*	505,5	237,9	—	—	—	—	—	78,1	10,7	10,7	13,2	534,8	966,1	977,9	1 082,7
Helveetsia—*Suisse*	50,4	40,4	25,9	4,3	1,7	0,2	60,1	82.3	72,5	68,4	66,6	90,7	86,6	80,8	84,9
Belgia—*Belgique*	63,6	41,0	—	—	—	—	50,7	83,7	102,8	189,4	96,8	46,8	41,7	22,7	11,6
						Väljavedu — *Exportation.*									
Üldse—*Grand total*	3 183,0	3 024,1	3 009,3	2 352,1	1 528,1	955,7	1 308,6	1 944,2	2 691,3	2 877,4	2 899,0	3 366,8	3 865,6	3 917,2	...
Sellest—*Dont:*															
Taani—*Danemark*	886,9	952,9	1 015,9	957,5	614'6	146,5	365,7	748,3	920,6	955,1	1 116,6	1 233,9	1 227,8	1 325,0	1 432,1
Eesti—*Estonie*	—	—	—	—	—	—	—	—	1,5	10,0	23,5	31,9	64,4	86,9	99,0
Soome—*Finlande*	119,5	111,4	90,8	40,6	18,7	4,8	4,0	11,4	64,7	83,3	65,7	82,5	131,9	132,1	150,8
Läti—*Lettonie*	—	—	—	—	—	—	—	—	0,1	9,4	29,0	36,7	71,5	101,3	107,6
Hollandi—*Pays-Bas*	340,8	382,9	423,4	362,0	245,9	24,6	137,2	206,7	202,0	231,3	239,4	347,3	397,3	455,5	...
Rootsi—*Suède*	208,1	199,2	188,4	130,2	0,0	0,0	0,3	0,2	1,5	13,3	24,6	53,6	92,2	151,3	184,6
Vene—*U. R. S. S.*	681,7	539,8	541,4	—	—	—	—	—	—	—	50,1	224,3	251,6	269,5	...
Austraalia—*Australie*	351,8	343,8	245,4	81,8	341,8	327,8	186,5	176,9	419,2	578,1	358,2	296,8	583,8	376,6	341,7
Uus-Meremaa—*N.-Zélande*	175,8	220,5	213,4	182,2	129,2	219,0	175,7	158,5	456,4	569,1	635,1	644,9	632,7	593,4	739,5
Argentiina—*Argentine*	31,5	34,8	46,2	56,7	98,3	189,7	203,6	214,9	258,1	237,7	278,9	296,8	268,9	291,4	212,1

Üldiselt on või sissevedu ehk võituru maht sõjaeelsest (1909—13) suurem 37% (1927 a.)

Enne sõda oli tähtsamate sisseveomaade või nõudmine üsna staabiilne. Inglismaa tarvitas enne sõda 72% ilmaturu üldisest sisseveost. Viie aasta jooksul — 1909—13 a. — kõikus Inglise või sissevedu 2034 tuh. ja 2198 tuh. kv. vahel (kõikuvus 5%), misjuures tõusus polnud märgata järjekindlust. 1910 a. oli selle viie aasta jooksul või sissevedu kõige suurem, langes miinimumini 1912 a. ning järgneval aastal näitas jälle väikest tõusu. Inglise, kui suurema turu stabiilsus andis ka kogu sõjaeelsele võikaubandusele stabiilse ilme.

[1]) 1923-27 a. ilma sisseveota Iirist.

Saksa turg näitas suhteliselt suuremat võinõudmise tõusu. Nimetatud viie aasta jooksul (1909—13) kõikus või sissevedu Saksamaale 421 tuh. kv. (1910 a.) ja 560 tuh. kv. (1911 a). vahel, kõikuvus viie aasta jooksul 33%.

Samuti võrdlemisi stabiilsed olid ka Helveetsia ja Belgia turud. Muudest turgudest esines sel ajal üsna elavalt Prantsusmaa; 1911 a. tõusis või sissevedu Prantsusmaale 90 tuh. kv.

Seejuures vedas ta ise tunduvalt rohkem võid välja. Pärast sõda esines Prantsusmaa 1921 ja 1922 a. veel suure või sissevedajana. 1922 a. ulatus või sissevedu Prantsusmaale ligi 300 tuh. kv., kuna väljavedu miinimumini vähenes. See sundis Valitsust vahele astuma ja kõrgete tollide abil pandi või sissevedu seisma. 1926 a. vedas Prantsusmaa võid sisse kõigest 6 tuh. kv.

Pärast sõda arenes võikaubandus muutunud oludes, nagu see juba varem karjapidamise ja turgude käsitusest selgus. Kuid seejuures üldjooned jäid samadeks, nagu enne sõda, kogu arenemine sihtis sõjaeelsele seisukorrale. Nagu järgnevaist suhtarvudest selgub, on kõigeenam muutunud Saksamaa osatähtsus võikaubanduses.

% üldisest või sisseveost maailmas.
Pourcentage au total de l'importation mondiale de beurre.

73.	1909—13	1919—23	1924	1925	1926	1927
Inglise—*Angleterre*	71,8	74,2	73,0	70,1	68,5	65,9
Saksa —*Allemagne*	17,2	1,3	15,9	24,5	24,8	24,3
Helveetsia—*Suisse*	1,7	3,2	2,7	2,2	2,0	2,1
Belgia—*Belgique*	2,2	4,7	1,4	1,0	0.6	0,3
Muud maad—*Autres pays* .	7,1	16,6	7,0	2,2	4,1	7,4
Kokku—*Total*	100	100	100	100	100	100

Saksa turg nõudis enne sõda 17,2% üldisest või sisseveost. Sõjaajal langes ta osa nullini. 1924 a. veab ta jälle sisse 15,9% üldisest maailma sisseveost, 1926 a. aga juba 24,8%, 1927 a.—24,3%.

Inglise turu maht, mis oli enne sõda 71,8%, on suhteliselt oma osatähtsusest vähe kaotanud —1926 a. langes ta osa 68,5%, 1927 a.—65,9%.

Helveetsia osatähtsus esimesil aastail pärast sõda tõusis üle 3%, kuid viimseil aastail langes tagasi 2%—le, s. o. ligikaudu sõjaeelsele tasapinnale.

Muude maade sissevedu kokku andis 1909—13 a. 7,1% üldisest sisseveost, pärast sõda, aastail 1919—23 tõusis ta keskmiselt 16,6% peaasjalikult Prantsuse sisseveo tõttu, kuid 1925 ja 1926 aastail langes ta alla sõjaeelset normi (1925 a. — 2,2%, 1926 a. — 4,1%.) ning 1927 a. näitab jällegi sõjaeelset osasuurust (7,4%).

Väljaveos on maade vahelised muutused sõjaeelsega võrreldes suuremad ja mitmekesisemad. Mõned suuremad sõjaeelsed eksportmaad on jäänud tagaplaanile ning uusi maid kaaluva osaga on tulnud juure.

% või üldväljaveost.
Pourcentage au total de l'exportation du beurre

74.	1909—13	1919—23	1924	1925	1926
Taani—*Danemark*	27,9	35,0	36,6	31,8	33,8
N. S V. L. (Vene) *U. R. S. S.*	21,4	0,4	6,7	6,5	6,9
Hollandi—*Pays-Bas*	10,7	8,7	10,3	10,3	11,6
Austraalia—*Australie* . . .	11,1	16,1	8,8	15,1	9,6
Uus-Meremaa—*Nouvelle Zélande*	5,5	17.0	19,2	16,4	15,1
Argentiina—*Argentine* . .	1,0	10,2	8,8	7,0	7,4
Rootsi—*Suède*	6,5	0,4	1,6	2,4	3,9
Soome—*Finlande*	3,8	2,0	2,5	3,4	3,4
Läti—*Lettonie*	—	0,3	1,1	2,1	2,6
Eesti—*Estonie*	—	0,3	0,9	1,7	2,2
Muud maad—*Autres pays* .	12,1	9,6	3,5	3,3	3,5
Kokku—*Total*	100	100	100	100	100

Taani andis 1909—13 a. keskmiselt 27,9% üldisest ilmaturu või väljaveost. Pärast sõda on ta suutnud tunduvalt oma osatähtsust või väljaveos veelgi tõsta. 1924 a. andis Taani 36,6% üldisest või väljaveost ilmas; järgnevail aastail on ta osatähtsus küll veidi langenud — 1925 a. 31,8%, 1926 a. — 33,8%, kuid siiski on ta veel tunduvalt kõrgem sõjaeelsest.

Teine suurem väljavedaja maa enne sõda oli Vene; ta andis 1909—13 a. keskmiselt 21,4% üldisest väljaveost. Pärast sõda on Vene väljavedu enam kui kolm korda oma või väljaveo osatähtsusest kaotanud. Viimasel kolmel aastal Vene või väljaveo osasumma ilmaturul on olnud ühtlane — 6,7—6,9%.

N. S. V. Liidu väljaveole tuleks sõjaeelsega võrdlusis küll juure arvata pärast sõda ka end. Vene territooriumil tekkinud uute riikide väljavedu, kuid tegelikult neist riigest enne sõda veeti võid välja vähe, nii et seda tuleb lugeda uueks teguriks. N. S. V. Liidu väljaveos esineb ikkagi peamiselt Siberi või, nagu enne sõdagi.

Hollandi osatähtsus või väljaveos on muutunud vähe. Ainult 1926 a. avaldus ta osatähtsuses väike tõus.

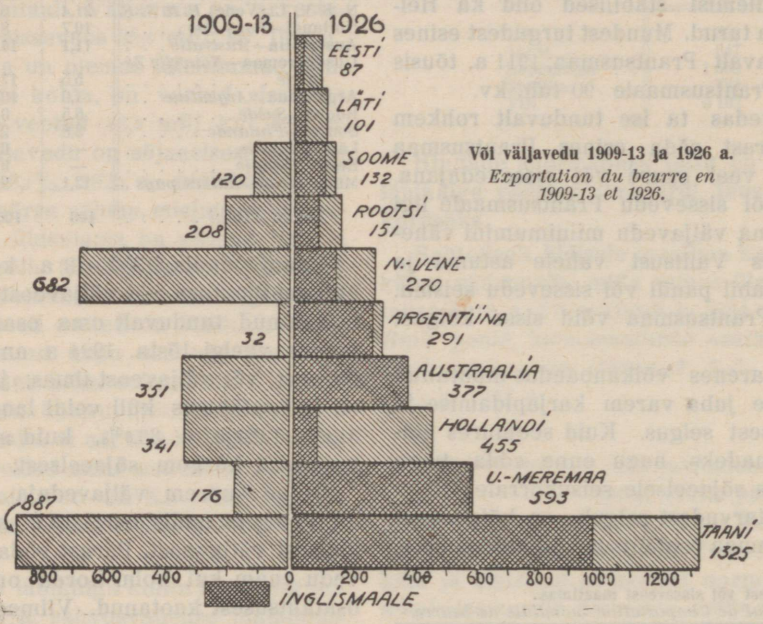
Austraalia osatähtsus või väljaveos on kõikuv. 1909—13 a. vedas Austraalia välja 11,1% ilmaturule ilmuvast võist; 1925 a. tõusis see protsent 15,1-le, kuid 1926 a. langes tagasi 9,6%- le (1927 a. umbes 8,5%.)

Uus-Meremaa ja Argentiina osatähtsus on silmapaistvalt tõusnud — Uue-Meremaa väljavedu 5,5%-lt, enne sõda 15,1%-ni 1926 a. Argentiina 1,0%-lt — 7,4%-le 1926 a. Seejuures oli aga nende osatähtsuse seis 1922—24 a. tunduvalt kõrgem; nii võib nende maade osatähtsuses märgata väikest tagasiminekut.

Argentiina väljavedu on ka 1927 a. vähenenud (27%). Seevastu Uus-Meremaa on tunduvalt suurendanud või väljavedu 1927 a., eelmise aastaga võrreldes 146 tuh. kvintaali (25%.) Osa sellest suurenemisest tuleb panna eelmise aasta toodangu arvele, sest möödunud kalendriaastal lõpul hindade madala seisu tõttu oli Uuel-Meremaal suurem hulk võid ladudes.

Argentiinas on leitud soodsamaks ikkagi lihakarja kasvatust rõhutada, kuna ta loomasaaduste turu viimaste aastate konjunktuuri juures näib olevat kasulikum.

Viimaste aastate võituru arengus võib märkida ära kaks momenti, mis teataval mõõdul osutusid pöördepunktiks—1924 a. tekkis Saksa turu juuretuleku tõttu või järele väga elav

Või väljavedu 1909-13 ja 1926 a.
Exportation du beurre en 1909-13 et 1926.

nõudmine, mis 1922 ja 1923 a. või hindade langemise peatas ning neid veelgi tunduvalt tõstis. 1924 ja 1925 a. jooksul oli võiturg väljavedajaile maile soodus — püsisid võrdlemisi kõrged hinnad ning nõudmine oli elav. Uus pööre tuli 1926 a., mil sisseveoturud hakkasid tundma üksikuil kuil juba üleküllastust. Juba 1926 a. võis seda murrangu joont võiturul märgata, millele meil juba juhus oli tähelepanu juhtida (v. „Postimees", N. 343, 17 dets. 1926 a. „Karjasaaduste välisturu seisukorrast".) Siis avaldatud seisukohti tõendab ka järgnevate aastate võituru seisukord.

1927 a. näitab suurem või sisseveoturg — Inglise—eelmise aastaga võrreldes või sisseveo hulgas väga väikest muutust. Arvates liri sisseveo sisekaubanduse hulka, saame väikese või sisseveo vähenemise (40 tuh. kv.)

Või sissevedu Saksamaale 1927 a. suurenes 105 tuh. kvintaali võrra (10%).

Väljaveomaist on tunduvalt oma või eksporti suurendanud 1927 a. Taani, Hollandi, Uus-Meremaa ja Rootsi. Vähenenud on väljavedu Austraaliast ja Argentiinast.

Suurenemist näitab ka vähemate maade või väljavedu, nagu Eesti, Soome ja Poola. Vene või väljaveo kohta 1927 a. puuduvad veel andmed. Osalise kokkuvõtte järele on ka Vene oma väljavedu 1927 a. vähe suurendanud.

Üldine või sissevedu ilmaturul näitab 1927 a. siiski vähe tõusvat, esialgse kokkuvõtte järele otsustades 2,5%, (95 tuh. kv.).

Käesolevat momenti võiturul võib iseloomustada, kui stabiilse ajajärgu algust, mil nõudmine küllaldaselt rahuldatud. Seejuures sisseveoturgude tarvitus tõuseb aeglaselt, või pakkumine väljaveoriigelt seisab kõrgel ning seetõttu hindade tasapind on võrdlemisi eelmiste aastatega madal. Väljaveoturud on sunnitud omavahelises võistluses enam tähelepanu pöörama või tootmiskulude ja-tulude vahekorrale, kui see varemail aastail oli vajalik. Viimaste aastate või väljaveo areng näitab, et Euroopa või väljaveomaad on suutnud veelgi enam oma seisukohta võiturul kindlustada, kuigi nad paljuis tingimusis ookeanitaguseist maist on halvemas seisukorras; võiturult näitavad taganemist lõunamaad — Austraalia ja Argentiina.

3. Juustukaubandus. Juustukaubanduse areng üldjoonis on läinud sama rada, nagu võikaubanduski. Üldiselt on juustu kaubanduslik läbikäik ilmaturul oma väärtuses enam kui kaks korda väiksem või läbikäigust. Juustu läbikäik jõudis sõjaeelsele tasapinnale juba 1921 a. Sõjaeelse läbikäiguga (keskm. 1909—13 a.) võrreldes on juustu nõudmine ilmaturul tõusnud 840 tuh. tonni (1927 a) ehk 37%. Ka juustu läbikäigu tõus oli eriti järsk 1924 a., samuti Saksa turu suurenenud nõudmise tõttu.

Juustu sisse- ja väljavedu 1909-13 — 1926 a. (tuh. kv.).
Importation et exportation du fromage en 1909-13 — 1926 (milliers de quint.).

75.

	1909—13	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
	Sissevedu — *Importation.*														
Üldse—*Grand total*	2 260,1	2 086,8	1 897,4	1 596,7	1 596,7	1 295,4	1 372,9	2 088,1	2 183,0	2 459,7	2 321,0	2 602,0	2 967,0	2 922,0	3 098,6
Sellest—*Dont:*															
Inglise—*Angleterre*	1 199,0	1 236,5	1 385,1	1 322,9	1 496,7	1 197.5	1 076,1	1 397,2	1 431,3	1 351,0	1 442,0	1 466,9	1 574,2	1 530,8	1 498,2
Saksa—*Allemagne*	220,8	117,7	—	—	—	—	—	228,4	180,8	235,8	113,1	438,6	739,1	641,1	720,0
Belgia—*Belgique*	144,1	73,6	—	—	—	—	73,1	127,4	155,7	218,4	179,4	170,7	173,6	150,7	165,5
Ühisriigid—*États-Unis*	210,2	251,6	176,5	129,3	28,7	34,3	51,4	72,5	121,9	211,3	292,2	268,4	283,1	355,7	362,9
	Väljavedu — *Exportation.*														
Üldse—*Grand total*	2 451,2	2 622,4	3 105,9	3 001,6	2 301,1	1 714,6	1 682,9	2 179,9	2 421,2	2 500,8	2 400,0	2 833,0	2 965,0	2 937,0	...
Sellest—*Dont:*															
Hollandi—*Pays-Bas*	577,8	678,5	863,3	905,4	560,8	149,2	124,2	452,4	522,9	652,1	619,8	772,7	797,0	842,4	908,1
Itaalia—*Italie*	274,7	299,4	298,3	178,4	10,6	4,3	8,2	12,7	75,6	145,4	203,4	336,4	391,1	330,6	317,9
Taani—*Danemark*	2,4	4,8	43,0	44,6	59,3	31,9	26,0	96,5	125,4	89,2	54,6	88,6	85,2	69,6	52,8
Helveetsia—*Suisse*	319,1	351,9	339,2	214,2	58,3	12,2	6,2	14,5	48,1	209,3	177,1	198,6	234,6	281,1	340,5
Kaanada—*Canada*	758,7	627,2	728,7	772,2	800,0	744,6	488,2	647,6	622,2	545,1	527,1	551,0	683,8	610,8	501,7
Uus-Meremaa—*N.-Zélande*	252,0	438,8	415,2	482,3	450,0	448,8	798,8	620,8	695,4	589,9	732,3	810,0	699,4	742,5	758,4

Sõjaeelseil aastail — 1909 kuni 1913 — juustu sissevedu oli veel stabiilsem kui või sissevedu. Juustu sissevedu maailmas sel ajavahel kõikus 2 202 tuh. kv. (1909) ja 2 360 tuh. kv. (1913) vahel, kõikumine 7%.

Juustu nõudmine Inglise turul näitas isegi vähenemise tendentsi. 1909 a. veeti Inglismaale sisse 1 214 tuh. kv., järgneval 1910 a. 1 248 tuh. kv., 1912 a. aga 1 173 tuh. kv. ja 1913 a. 1 167 tuh. kv. Pärast sõda jõudis juustu sissevedu Inglismaale sõjaeelsele tasapinnale 1920 a. Sõjaeelsega võrreldes Inglise sissevedu on suurenenud 1926 a. — 27,5%, 1927 a. — 24,6%.

Juustu nõudmine Saksa turul enne sõda tõusis suhteliselt enam. 1909 a. veeti sisse Saksamaale juustu 210 tuh. kv., 1913 a — 263 tuh. kv. ehk 25% enam. Pärast sõda tõusis juustu nõudmine väga kiiresti, 1926 a. veeti juustu Saksamaale 641 tuh. kv., 1927 a. — 720 tuh. kv., s. o. kolm korda rohkem sõjaeelsest normist.

Belgia juustuturg ei ületa suuremal mõõdul viimaseil aastail sõjaeelset nõudmist. 1927 a. juustu sissevedu ületab sõjaeelse viie aasta keskmise (1909—13) ainult 21 tuh. kv. võrra ehk 15%.

Juustu sissevedu Ühisriiges kasvas ka enne sõda kiiresti. Viie aasta jooksul (1909—13) tõusis Ühisriiges juustu nõudmine 24%. 1926 a. oli juustu sissevedu Ühisriigesse 70%, 1927—72% sõjaeelsest kõrgem.

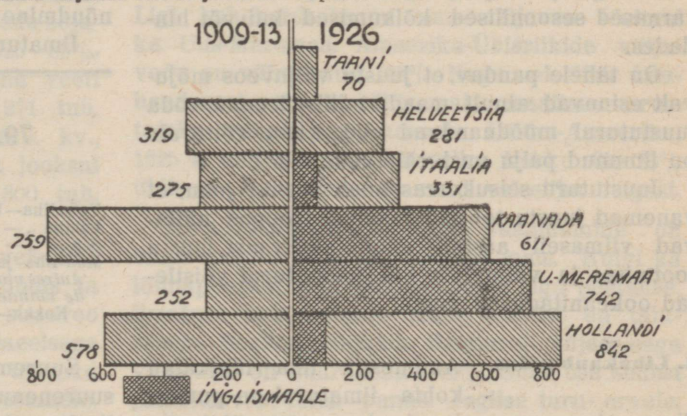
Väljaveomaist näitasid enne sõda kiiresti arenevat väljaveo tõusu Itaalia ja Uus-Meremaa. Itaalia suurendas juustu väljavedu 1909—13 — 37% võrra, Uus-Meremaa 52% võrra. Pärast sõda esineb Itaalia ilmaturul sõjaeelsest veidi suurema (15%) kvantumiga, Uus-Meremaa on aga oma väljavedu sõjaeelsest kolmekordseks tõstnud.

Hollandi juustu väljavedu sõja eel oli võrdlemisi stabiilne; pärast sõda suurendas ta aga väljavedu tunduvalt — 1926 a. juustu väljavedu Hollandist oli 45%, 1927 a. — 55% sõjaeelsest suurem.

Kaanada juustu väljavedu oli enne sõda tunduvalt suurem kui pärast sõda. Juba alates 1910 a. vähendas Kaanada juustu väljavedu; sõjaajal suurendas ta uuesti väljavedu, kuid alates 1919 a. väheneb väljavedu jälle. 1926 a. juustu väljavedu Kaanadast on sõjaeelsest vähem ligi 20%; 1927 a. vähenes juustu väljavedu Kaanadast veelgi 110 tuh. kv. võrra, nii et selle aasta väljavedu annab kõigest kaks kolmandikku sõjaeelsest väljaveost. Juustu väljaveo kõikumine Kaanadas näitab, et sel maal pole soodsaid eeldusi juustu väljaveo laiendamiseks; niipea kui tugevamad konkurendid, nagu Hollandi ja Uus-Meremaa, tugevamini turul esinevad, näitab ta taganemist.

Juustu üleilmlikus sisseveos riikidevaheline osatähtsus on muutunud sarnases sihis, nagu või juures võis märgata. Inglise turu osatähtsus on veidi vähenenud, võrreldes sõjaeelsega; Saksa ja Ühisriikide osatähtsus on tunduvalt tõusnud. Muudest juustu import maist on välja kukkumas mõned maad Lõuna-Aafrikas ja Lõuna-Ameerikas.

Juustu väljavedu 1909-13 ja 1926 a.—*Exportation du fromage en 1909-13 et 1926.*

Väljaveomaist on oma osatähtsust tunduvalt tõstnud Hollandi ja Uus-Meremaa. Uue-Mere-

% üldisest juustu sisseveost maailmas.
Total de l'importation mondiale du fromage en %.

76.	1909—13	1919—23	1924	1925	1926	1927
Inglise—*Angleterre*	53,1	64,2	56,4	53,1	52,4	48,3
Saksa—*Allemagne*	9,7	9,1	16,8	24,9	21,9	23,2
Belgia—*Belgique*	6,4	7,2	6,6	5,9	5,2	5,3
Ühisriigid—*États-Unis* . .	9,3	7,2	10.3	9,5	12.2	11,7
Muud riigid—*Autres pays* .	21,5	12,3	9,9	6,6	8,3	11,5
Kokku—*Total*	100	100	100	100	100	100

maa osatähtsus ilmaturul juustu väljaveos on kaks ja pool korda sõjaeelsest kõrgem. Tugevasti on vähenenud Helveetsia ja Kaanada osatähtsus juustu väljaveos. Kaanada andis enne sõda 30,9% kõigest ilmaturule ilmuvast juustust, 1926 a. teeb ta väljavedu 20,8% üldisest juustu väljaveost. Uue juustu eksportöörina, kuigi veel väikese osatähtsusega, on hakanud esinema Taani.

% üldisest juustu väljaveost maailmas.
Total de l'exportation mondiale du fromage en %.

77.	1909—13	1919—23	1924	1925	1926
Hollandi—*Pays-Bas*	23,6	21,2	27,3	26,9	28,7
Itaalia—*Italie*	11,2	4.0	11,9	13,2	11.3
Taani—*Danemark*	0,1	3,5	3.1	2.9	2,4
Helveetsia—*Suisse*	13,0	4,1	7,0	7,9	9,6
Kaanada—*Canada*	30,9	25,3	19,4	23,1	20,8
Uus-Meremaa—*N.-Zélande* .	10,3	30,7	28,6	23,6	25,3
Muud maad—*Autres pays* .	10,9	11,2	2,7	2,4	1,9
Kokku—*Total*	100	100	100	100	100

Viimasel kahel aastal—1925 ja 1926—juustu läbikäik ilmaturul oli stabiilne; 1927 a. näitab ta jälle väikest tõusu — 6% võrreldes eelmise aastaga.

Juustuturg omab paljudes üksikasjus erijoone võituruga võrreldes. Kui vähem rikkiminev aine, tema hoidmine ja transporteerimine on mitmeti hõlpsam. Selle tõttu ei valitse ka juustuturul sarnast sesoonilikkust valmistuses kui ka müügile saatmises, kuna võiturul aastaaegadest tingitud suured kõikumised turule ilmuvas kvantumis reeglipäraselt aastaastalt korduvad.

Neil põhjusil puuduvad ka juustuhindades sarnased sesoonilised kõikumised kui või hindades.

On tähele pandav, et juustu väljaveos mõjuvalt esinevad ainult maad, millised enne sõda juustuturul mõõduandvad olid, kuna võiturule on ilmunud palju uusi väljavedajaid.

Juustuturu seisukorras tuleb ilmsiks joon, et vanemad juustu tootjad maad Euroopas näitavad viimaseil aastail enam aktiivsust juustu tootmises ja väljaveos, kui juustuturul võistlejad ookeanitagused maad.

4. Lihakaubandus. Andmestik liha läbikäigu kohta ilmaturul on puudulikum, ning suure mitmekesisuse tõttu ühtlustamine on võimalik ainult teatavate oletustega. Rooma Rahvusvaheline Põllumajanduse Instituut seni pole avaldanud mingisuguseid andmeid lihakaubanduse kohta maailmas. Täielikum kokkuvõte üleilmlikus ulatuses, mis seni tehtud, leidub Ühisriikide põllumajanduse aastaraamatus (Yearbook of agriculture U. S. A. 1926). Neid kokkuvõtteid olemegi siin kasutanud, täiendades ja parandades neid võrreldavuse seisukohalt tähtsamate maade oma väljaandeis toodud andmetega. Kõiki saadaolevaid andmeid arvesse võttes, ei saa siiski koostada ülevaadet 1926 a. kohta ning tuleb piirduda ajavahega 1922—1925. Lihakaubandust vaatleme, esiteks, üldise lihaläbikäigu järele maailmas ning peale selle eraldi veise-, sea- ja lambaliha sisse- ja väljavedu.

Liha ja lihakaupade (ka elusloomad) **sisse- ja väljavedu maailmas** (tuh. kv.)
Importation et exportation mondiale de la viande et des produits de viande (aussi animaux vivants). (milliers de quint.)

78.	1911—13	1922	1923	1924	1925
	Sissevedu—*Importation.*				
Üldse—*Grand total*	**22 632**	**25 760**	**29 353**	**31 065**	**29 458**
Sellest—*Dont:*					
Inglise—*Angleterre*	12 896	15 068	15 994	14 485	15 548
Saksa—*Allemagne*	2 539	2 245	3 170	3 991	4 456
Prantsuse—*France*	506	1 090	1 710	2 262	1 710
Hollandi—*Pays-Bas*	1 632	915	1 192	1 277	1 151
Belgia—*Belgique*	812	880	1 207	1 450	1 296
Itaalia—*Italie*	475	601	663	1 721	1 445
Kuuba—*Cuba*	582	836	946	1 056	...
	Väljavedu—*Exportation*				
Üldse—*Grand total*	**22 788**	**27 100**	**30 829**	**33 090**	**30 599**
Sellest—*Dont*					
Argentiina—*Argentine* . .	5 322	6 532	8 894	10 916	9 833
Ühisriigid—*États-Unis* . .	5 974	8 451	10 625	9 358	7 186
Austraalia—*Australie* . . .	2 300	2 126	963	2 078	1 398
Uus-Meremaa—*N.-Zélande*	1 481	2 090	1 840	1 929	2 040
Hollandi—*Pays-Bas*	2 256	1 460	1 671	2 337	2 511
Taani—*Danemark*	1 670	1 523	2 232	2 397	2 514
Kaanada—*Canada*	273	647	647	790	936
Brasiilia—*Brésil*	7	437	1 135	862	668
Urugvai—*Uruguay*	893	1 455	2 068	1 807	1 911

Üldine liha läbikäik ilmaturul on tõusnud sõjaeelsega võrreldes 30%.

Suurenenud on kõigi lihaliikide sissevedu, suhteliselt aga enam veise- ja sealiha nõudmine, kuna lambaliha ja muu liha ning lihaproduktide nõudmine on sõjaeelsega võrreldes vähenenud.

Ilmaturul läbikäinud lihast oli:

79.	milj. kvint. *millions de quint.*		% (üldsumma=100). *somme total=100*	
	1911—13	1925	1911—13	1925
Veiseliha—*Viande de boeuf*	9,3	12,9	41,0	43,9
Lamba „ — „ „*mouton*	2,8	3,0	12,2	10,1
Sea „ — „ „ *porc*	7,4	9,8	32,7	33,0
Muu liha ja lihakaubad — *Autres viandes et produits de viande*	3,2	3,8	14,1	13,0
Kokku—*Total*	22,7	29,5	100	100

Suurema sisseveoturu, Inglise, nõudmine on suurenenud 2,6 milj. kv. võrra ehk 20,6%. Suhteliselt palju enam on kasvanud Saksa (75,5%), Prantsuse (237,9%) ja Itaalia (204,2%) sissevedu.

Vähenenud on liha sissevedu Hollandisse 42% võrra. Hollandi on ainuke maa, kuhu liha veetakse suuremal määral sisse ning samal ajal veel enam välja. See on osalt seletatav Hollandi asukohaga. Suur osa sisseveetavat liha läheb edasi Saksamaale ja Čehhoslovakkiasse. Osalt on ka siseturul tarvitust leidnud odavamad sisseveo sordid, kuna omatoodangust värske kõrgeväärtuslik liha välja veetakse.

Inglise turg tarvitas ära enne sõda 57% üldisest liha sisseveost maailmas. 1925 a. Inglise osa sisseveos on langenud 53%-le. Seevastu on tõusnud Saksamaa osa 11,2%-lt enne sõda 15,1%-le 1925, Prantsuse osa 2,2%-lt 5,8%-le, Itaalia — 2,1%-lt 4,9%-le. Veel kõrgem on nende riikide osa sisseveos 1924 a.; 1925 a. liha sissevedu on langenud tagasi 1923 a. tasapinnale. Üldiselt pole oodata suuremat liha nõudmise tõusu, normaaltasapind praeguse tarvituse juures näib olevat 1924 ja 1925 a. sisseveetud hulga vahel.

Väljaveomaist on lihaturul mõõduandvad Argentiina ja Ameerika Ühisriigid. Argentiina andis enne sõda 23,1% ilmaturule ilmuvast lihast, 1925 a. aga juba 32,1%. Ühisriigid olid enne sõda liha väljaveo poolest esikohal; Ühisriikide väljavedu andis enne sõda 26,2% üldisest liha väljaveost; 1925 a. on aga ta osatähtsus langenud 23,5%-le. Argentiina on peaasjalikult veiseliha, vähemal hulgal ka lambaliha väljavedaja; Ühisriikide käes on jälle esikoht sealiha väljaveos. Teisist riigest on tunduvalt oma väljavedu suurendanud Kaanada, Urugvai, Uus-Meremaa ja Taani.

Uue lihaeksportöörina esineb pärast sõda Brasiilia. Ajavahel 1911 — 13 veeti Brasiiliast välja kõigest 7 tuh. kv. lihakaupu, 1923 a. tõusis liha väljavedu Brasiiliast 1 135 tuh. kv.; järgnevail aastail on liha väljavedu küll jälle tunduvalt vähenenud. Liha väljavedajad maad on näidanud pärast sõda, et nad ka üsna järsu nõudmise suurenemise lahedalt suudavad katta. Üksi Argentiina on suutnud liha väljavedu sõjaeelsega võrreldes tõsta 1924 a.—105%, 1925—85%.

Veiseliha kaubandus. Veiseliha veeti sisse 1911—13 a. keskmiselt aastas 9 271 tuh. kv. 1925 a. on üldine sissevedu 12 930 tuh. kv., s. o. 39,4% enam. Viimase nelja aasta jooksul on veiseliha nõudmine suurenenud 2 300 tuh. kv. võrra aastas (5,5%).

Inglise turg mahutab üle poole veiseliha üldsisseveost maailmas; enne sõda nõudis ta 61,2%, 1925 a.—53,3%. Üldine veiseliha sisseveo suurenemine Inglismaale on 1925 a. sõjaeelsega võrreldes 21%. Tunduvalt enam on tõusnud veiseliha sissevedu Saksa- ja Prantsusmaale. Saksamaa nõudmine on suurenenud 962 tuh. kv-lt 1911—13 a. 2 009 tuh. kv-le 1925 a. Saksamaal on maksmas väga kõrge lihatoll—45 pf. *kg*-lt. Ainult 1 milj. kv. külmetatud veiseliha sissevedu on tollivaba. On arusaadav, et ilma selle peaaegu keelutollita, veiseliha sissevedu Saksamaale tõuseks tunduvalt.

Veiseliha ja veiste sisse- ja väljavedu maailmas.
Importation mondiale de la viande de boeuf et de ses produits.

80.	1911—13	1922	1923	1924	1925
	Sissevedu—*Importation.*				
Üldse—*Grand total*	9 271	10 631	11 878	12 930	12 930
Sellest—*Dont:*					
Inglise—*Angleterre*	5 679	6 674	7 013	6 122	6 888
Saksa—*Allemagne*	962	818	1 047	1 344	2 009
Prantsuse—*France*	187	509	744	1 148	1 134
Hollandi—*Pays-Bas*	1 162	725	903	1 019	958
Belgia—*Belgique*	27	367	682	1 052	869
Kuuba—*Cuba*	172	214	245	249	...
	Väljavedu—*Exportation.*				
Üldse—*Grand total*	9 807	10 727	12 070	14 430	13 551
Sellest—*Dont:*					
Argentiina—*Argentine* . .	4 264	4 915	6 458	8 697	7 684
Austraalia—*Australie* . . .	1 369	1 220	706	1 729	975
Brasiilia—*Brésil*	1	365	835	758	659
Taani—*Danemark*	197	235	168	62	273
Hollandi—*Pays-Bas*	1 497	740	919	1 104	1 127
Uus-Meremaa—*N.-Zélande*	365	533	642	595	629
Ühisriigid—*États-Unis* . .	969	974	872	863	738
Urugvai—*Uruguay*	543	1 125	1 826	1 581	1 711

Prantsusmaa enne sõda vedas sisse veiseliha üsna vähe — alla 200 tuh. kv. Viimaseil aastail on aga nõudmine tugevasti kasvanud, veiseliha sissevedu on suurenenud enam kui kuus korda.

Suhteliselt veelgi enam on kasvanud Belgia sissevedu.

Väljavedajaist maist on esikohal Argentiina, Enne sõda andis Argentiina 43,5%, 1925 a.—56,6% üldisest väljaveost. Kvantumilt ületas 1924 a. Argentiina väljavedu sõjaeelse üle 100%, 1925 a. on väljavedu veidi vähenenud. Austraalias on veiseliha väljavedu kvantumilt kõikuv. Seda võis märgata ka juba enne sõda. Sarnase ebastabiilse väljaveo loovad seal perioodiliselt valitsevad põuad. Eriti tugevasti on suurenenud veiseliha väljavedu Urugvaist ja Brasiiliast, kust enne sõda peaaegu polnudki väljavedu. Ligi kahekordseks on oma väljaveo tõstnud ka Uus-Meremaa. Ameerika-Ühisriikide väljavedu on vähenenud 125%. Nagu veiseliha kaubandusest paistab, tähtsamaks maailma varustajaks veiselihaga areneb Lõuna-Ameerika; 1925 a. andis Lõuna-Ameerika kokku üle 75% üldisest ilmaturule ilmunud veiseliha hulgast.

Sealihakaubandus. Seapidamine on enam arenenud põhjapoolkera mais. Kuigi ka lõunapoolseil mail väikesel arvul sigu peetakse, ilmaturu kaubanduses nende osavõtt on tähtsuseta. Sealiha läbikäik ilmaturul sõjaeelsega võrreldes on suurenenud 40%. Suur osa sellest juurekasvust tuleb pannä Inglise turu arvele; Inglise sissevedu 1925 a. on sõjaeelsest suurem ligi 50%.

Sealiha (ka rasv) **sisse- ja väljavedu maailmas** (tuh. kv.).
Importation et exportation mondiale et la viande de porc (aussi graisse) (milliers de quint.)

81.

	1911—13	1922	1923	1924	1925
	Sissevedu—*Importation.*				
Üldse—*Grand total*	**7 403**	**9 676**	**11 936**	**11 848**	**9 794**
Sellest—*Dont:*					
Inglise—*Angleterre*	3 972	5 285	5 948	5 749	5 791
Saksa—*Allemagne*	1 205	1 105	1 901	1 988	1 869
Prantsuse—*France*	271	398	666	731	259
Čehhoslovakkia—*Tchécosl.*	...	481	636	578	377
Kuuba—*Cuba*	390	593	652	761	...
Belgia—*Belgique*	101	222	201	127	97
	Väljavedu—*Exportation.*				
Üldse—*Grand total*	**7 429**	**9 541**	**12 144**	**11 838**	**10 430**
Sellest—*Dont:*					
Ühisriigid—*États-Unis* . . .	4 624	6 821	9 052	7 630	5 629
Taani—*Danemark*	1 352	1 200	1 906	2 157	2 099
Hollandi—*Pays-Bas*	635	540	603	1 037	1 177
Kaanada—*Canada*	216	471	491	631	711

Inglise turu osatähtsus sealiha sisseveos on pärast sõda tunduvalt tõusnud. Enne sõda mahutas Inglise turg 53% sealiha sisseveost üldse, 1925 a. aga 59%. Samuti on tõusnud ka teise suurema sissevedaja — Saksamaa — osatähtsus 16,3%-lt 19,1-le.

Teiste vähemate importmaade osatähtsus on vähenenud.

Väljaveomaist esikoha omavad Ühisriigid — 1925 a. 54% sealiha üldväljaveost maailmas. Enne sõda andsid aga Ühisriigid 62% üldarvust. Seevastu on osatähtsuses tõusnud Taani ja Hollandi väljavedu. Eriti tugevasti on tõusnud aga sõjaeelsega võrreldes Kaanada väljavedu—ligi kolm ja pool korda.

Sealiha tootmises sammuvad eesrinnas vilja ja piimarikkad maad põhjapoolkeral.

Viljarikkad maad, nagu Ühisriigid ja Kaanada, annavad enamuses rasvasigu, piimarikkad Taani ja Hollandi—pekonsigu. Ühisriigid andsid sealiha väljaveos rekordarvu 1923 a. — 9 milj. kv. Järgnevail aastail sealiha väljavedu Ühisriigest on väga tunduvalt tagasi läinud. Ühisriiges sõjaajal erakorraliselt laiendatud sealiha tootmine näib minevat tagasi sõjaeelseisse piiresse. Ühisriikide taganemisega võivad sealiha väljaveo võimalused teisis mais tunduvalt laieneda.

L a m b a l i h a k a u b a n d u s. Lambaliha läbikäik ilmaturul on suurenenud sõjaeelsega võrreldes üsna vähe: sissevedu näitab 1925 a. ainult 5%-ilist tõusu.

Lambaliha sisseveoturuks on peaaegu ainult Inglismaa; teiste turgude osatähtsus on hoopis väike.

Samuti on väljavedu ainult kolmest maast—Uuelt-Meremaalt, Austraaliast ja Argentiinast. Uue-Meremaa ja Argentiina lambaliha väljavedu on tõusnud: Uue-Meremaa—24%, Argentiina—36%. Lambaliha väljavedu Austraaliast on vähenenud ligi poole võrra.

Lambaliha sisse- ja väljavedu maailmas (tuh. kv.)
Importation et exportation mondiale de la viande de mouton (milliers de quint.)

82.

	1911—13	1922	1923	1924	1925
	Sissevedu—*Importation.*				
Üldse—*Grand total*	**2 774**	**3 186**	**3 107**	**2 706**	**2 905**
Sellest—*Dont:*					
Inglise—*Angleterre*	2 707	3 014	2 924	2 501	2 743
Prantsuse—*France*	4	66	93	111	103
	Väljavedu—*Exportation.*				
Üldse—*Grand total*	**2 541**	**3 285**	**2 308**	**2 473**	**2 751**
Sellest—*Dont:*					
Uus-Meremaa—*N.-Zélande*	1 068	1 502	1 134	1 263	1 320
Argentiina—*Argentine* . .	673	817	795	836	919
Austraalia—*Australie* . . .	680	760	181	228	373

Lambaid lihaloomadena kasvatatakse vähe, liha on vaid enam kõrvalprodukt villa tootmisel.

5. Villakaubandus. Villakaubandus sõjaeelsega võrreldes on langenud. Enne sõda veeti sisse villa tööstusmaisse 11 milj. kv., viimaseil aastail on aga villa sissevedu langenud 9,5 milj. kv-le, seega vähenemine 13,6%. Villanõudmise vähenemisele on mõjunud kaasa suurem siidi, kunstsiidi ja muude aseainete tarvitamise laienemine.

Villa sisse- ja väljavedu maailmas (tuh. kv.)
Importation et exportation mondiale de la laine (milliers de quint.).

83.

	1911—13	1922	1923	1924	1925
	Sissevedu—*Importation*				
Üldse—*Grand total*	**10 985**	**12 541**	**9 981**	**9 609**	**9 466**
Sellest—*Dont:*					
Prantsuse—*France*	2 728	3 091	2 627	2 239	2 449
Inglise—*Angleterre*	2 295	3 175	1 636	1 976	1 878
Saksa—*Allemagne*	2 186	1 915	1 332	1 480	1 357
Ühisriigid—*États-Unis* . .	922	1 708	1 788	1 216	1 539
Belgia—*Belgique*	1 362	883	770	731	453
Itaalia—*Italie*	137	387	350	355	349
Jaapan—*Japon*	81	345	315	321	373
Čehhoslovakkia—*Tchécosl.*	—	164	151	306	283
	Väljavedu—*Exportation.*				
Üldse—*Grand total*	**9 932**	**11 044**	**8 874**	**8 293**	**8 424**
Sellest—*Dont:*					
Austraalia—*Australie* . . .	3 069	3 778	3 288	2 537	3 053
Argentiina—*Argentine* . .	1 488	1 984	1 369	1 224	1 133
Uus-Meremaa—*N.-Zélande* .	883	1 480	987	935	933
L.-Aafrika—*Afrique de Sud*	747	1 068	813	854	999
Urugvai—*Uruguay*	631	480	440	436	406
Briti-India—*Indes deBr.* . .	256	235	171	233	226

Suurimaks villa sissevedajaks on Prantsusmaa. Ainult 1922 a. oli villa sisseveo poolest esikohal Inglismaa. Peale Prantsuse ja Inglise villaturu omavad samuti suure osatähtsuse Saksa, Belgia ja Ühisriigid. Üksikute turgude osatähtsuse muutuseist villa nõudmises enne ja pärast sõda annavad ülevaate järgnevad arvude read.

Prantsusmaa on püsinud esikohal, ning sõjaeelsega võrreldes on tõusnud veelgi oma osatähtsuses. Inglise osatähtsuses on väike alanemine. Tunduvalt tagasi on läinud villatarvituses Saksa ja Belgia. Eriti Belgia riidetööstus on langenud; on suudetud ära tarvitada sõjaeel-

% üldisest villa sisseveost—*Total de l'importation de la laine en %.*

84.	1911—13	1925
Prantsuse—*France*	24,8	25,9
Inglise—*Angleterre*	20,9	19,8
Saksa—*Allemagne*	19,9	14,3
Ühisriigid—*États-Unis* . .	8,4	16,3
Belgia—*Belgique*	12,4	4,8
Itaalia—*Italie*	1,2	3,7
Jaapan—*Japon*	0,7	3,9
Tehhoslovakkia—*Tchécosl.*	...	3,0
Muud maad—*Autres pays* .	11,7	8,3
Kokku—*Total*	100	100

sest villanormist ainult üks kolmandik. Seevastu jõudsasti on kasvanud Ühisriikide, Itaalia ja Jaapani riidetööstus ning ühtlasi ka villa nõudmine. Kuigi Itaalia ja Jaapan suhteliselt väikese osatähtsuse omavad maailma villatarvituses, näitab siiski nende tõus osalt seda tööstuse detsentralisatsiooni, mis viimaseil aastail ikka enam ja enam maad võtmas.

Seevastu vanemad riideturud, nagu Inglise, on sunnitud oma toodangut piirama ning ühtlasi vähendama ka villa nõudmist.

Väljaveomaist on villa väljaveo poolest Austraalia püsivalt esikohal. Ühe kolmandiku, viimaseil aastail enamgi, kogu ilmaturule ilmuvast villast annab Austraalia. Üksikute maade osatähtsuse ulatusest ja muutusist pärast sõda näeme järgnevaist arvudest.

% üldisest villa väljaveost—*Total de l'exportation de la laine en %*

85.	1911—13	1925
Austraalia—*Australie* . . .	30,9	36,5
Argentiina—*Argentine* . .	15,0	13,5
Uus-Meremaa—*N.-Zélande* .	8,9	11,1
L.-Aafrika—*Afrique du Sud*	7,5	11,9
Urugvai—*Uruguay*	6,4	4,8
Briti-India—*Indes de Bretag.*	2,6	2,7
Muud maad—*Autres pays* .	28,7	19,5
Kokku—*Total*	100	100

Villa väljavedu on suurendanud Uus-Meremaa ja eriti Lõuna-Aafrika. Üldiselt on siin toodud väljaveomaade osatähtsus tõusnud; 1911—13 a. andsid need maad kokku 71,3% üldisest villa väljaveost maailmas, 1925 a. on nad annud aga 80,5% üldisest turule ilmunud villast.

Nii on villatootmine ilmaturu jaoks peaaegu ainult ookeanitaguste maade ülesandeks.

6. Nahakaubandus. Nahakaubanduse kohta käivais andmeis pole võimalik eritada koduloomade ja metsloomade nahkade hulka; samuti on ka väga mitmekesine nahkade pakkimisviis, nagu kuivatatud nahad, soolatud nahad jne., mis ei luba saada ühtlast üldarvu. Et aga siiski saada kujutelma tooresnahkade ja poolvalmisnahkade kaubanduse ulatuse ja muutuste kohta, toome toores- ja poolvalmisnahkade sisse- ja väljaveo üldsummad, nagu nad on antud Ühisriikide 1926 a. Yearbook'is.

Toores- (ka osalt poolvalmis) **nahkade sisse- ja väljavedu.** *Importation et exportation des peaux brutes (aussi demi-fabriquées).*

86.	1909—13	1922	1923	1924
	Sissevedu—*Importation.*			
Üldse—*Grand total*	8 887	6 493	7 221	7 529
Sellest—*Dont:*				
Ühisriigid—*États-Unis* . .	2 332	2 499	2 411	1 617
Saksa—*Allemagne*	1 996	1 187	995	1 452
Inglise—*Angleterre*	487	529	932	1 050
Prantsuse—*France*	705	543	769	873
Belgia—*Belgique*	821	276	378	412
Itaalia—*Italie*	243	320	328	381
	Väljavedu—*Exportation.*			
Üldse—*Grand total*	9 031	6 425	6 650	6 868
Sellest—*Dont:*				
Argentiina—*Argentine* . .	1 333	1 839	1 761	2 280
Brasiilia—*Brésil*	378	513	619	520
Briti-India—*Indes de Bretag.*	770	461	476	438
Kaanada—*Canade*	206	229	247	241
Hiina—*Chine*	330	284	294	217
Hollandi—*Pays-Bas*	307	216	217	225
Uus-Meremaa—*N.-Zélande*	116	144	117	145
Helveetsia—*Suisse*	103	53	60	66
L.-Aafrika—*Afrique du Sud*	230	287	270	312
Urugvai—*Uruguay*	323	238	225	...
Austraalia—*Australie* . . .	69	71	90	...

Üldine nahkade sissevedu näitab pärast sõda tunduvat langust. Kuid nahakaupade juures, mida väga mitmel kujul importeeritakse ja reeksporteeritakse, on küsitav, kas tegelik vähenemine on seevõrra suur. Küll on aga tõsi, et nahakaupade tarvituses ka muude andmete varal võib panna tähele tarvituse vähenemist. See on muidugi põhjustatud naha aseainete—kummi ja igasuguste odavamate imitatsioonide tarvituse laienemisest. Neil andmeil võime siiski märkida tähtsamate maade seisukohti nahakaubanduses.

Sisseveomaist on esikohal Ühisriigid, sellele järgnevad Saksa, Inglise ja Prantsuse. Naha sissevedu Ühisriigesse on sõjaeelsega võrreldes tunduvalt vähenenud. Samuti näitab ka vähenemist Saksa nõudmine. Seevastu on suurenenud naha sissevedu Prantsusmaale ja eriti Inglismaale. Belgia sissevedu on sõjaeelsega võrreldes poole peale vähenenud.

Väljaveomaist on esikohal Argentiina, kust veetakse välja üks kolmandik kõigist ilmaturule saadetavaist loomanahkadest. Sõjaajal oli Argentiina osatähtsus tunduvalt madalam.

Teisist maist on nahkade väljaveo poolest tähtsamad Brasiilia ja Briti-India.

7. Munakaubandus. Lõpuks toome mõned arvud ka munakaubandusest. Mune veetakse sisse kõigisse riigesse ligi 6 miljardi tk. umbes 120 miljoni dollari väärtuses. Ka munakaubandus on pärast sõda tugevasti tõusnud (49%). Sõjaeelse munade läbikäigu kohta ilmaturul puuduvad täielikud andmed; üldkokkuvõte toome ainult nelja aasta kohta— 1923—1926.

Munade sisse- ja väljavedu (milj. tosinais).
Importation et exportation des oeufs (millions de douzaines).

87.	1923	1924	1925	1926
	Sissevedu—*Importation.*			
Üldse—*Grand total*	**342**	**439**	**538**	**512**
Sellest—*Dont:*				
Inglise—*Angleterre*	200	202	218	221
Saksa—*Allemagne*	41	104	203	196
Jaapani—*Japon*	46	38	29	25
Prantsuse—*France*	23	12	9	9
Helveetsia—*Suisse*	18	16	17	17
Hispaania—*Espagne*	17	23	19	...
Kuuba—*Cuba*	11	13	12	12
Kaanada—*Canada*	7	5	4	4
	Väljavedu—*Exportation.*			
Üldse—*Grand total*	**328**	**409**	**547**	**492**
Sellest—*Dont:*				
Hiina—*Chine*	92	79	65	...
Taani—*Danemark*	67	69	67	69
Lõuna-Slaavi—*Yougoslavie*	25	30	40	46
Ühisriigid—*Etats—Unis*	31	28	25	27
Hollandi—*Pays-Bas*	20	49	64	79
Poola—*Pologne*	13	15	40	86
Prantsuse—*France*	24	6	7	22
Egiptuse—*Egypte*	13	17	13	9
Belgia—*Belgique*	5	14	18	34
Itaalia—*Italie*	13	38	45	32
Vene—*U.R.S.S*	9	...	87	33
Iiri—*Irlande*	...	43	44	44

Ka munaturul on suuremaiks nõudjaiks Inglise ja Saksa, kes tarvitavad üle kolmeneljandiku munade üldisest sisseveost.

Suuremaid väljavedajaid on Hiina, Taani, Hollandi, Poola ja Vene. Eriti viimased kaks riiki esinesid suurema kvantumiga viimaseil aastail; Vene oli munade väljaveo poolest esikohal 1925 a., Poola—1926 a. Suure hulga mune saadavad välisturule ka Ühisriigid, Itaalia ja Lõuna-Slaavi.

* * *

Võttes kokku neid üldjooni, mis tulid ilmsiks loomapidamise, turgude ja loomasaaduste kaubanduse kohta antud lühikesest ülevaatest, selgub teataval mõõdul ka üldine suund maailma karjamajanduse arengus. Karjapidajaist maist, kes karjasaaduste tootmises ilmaturu varustamise sihis töötavad, on kujunenud kaks rühma, mis oma karjapidamise arengus kui ka viisides üksteisest tunduvalt lahku lähevad. Karjasaadusi välja vedajad Euroopa maad omavad kõrgelt arenenud intensiivse karjapidamisviisi. Lisaks omamaa põllutoodangule importeerivad nad sisse suuremal hulgal teravilja ja loomatoitu, mis suuremas väärtuses, ümbertöötatult kõrgekvaliteedilisiks karjasaadusiks uuesti ka väljaveos esineb. Sarnane karjamajandamine omab teataval mõõdul juba tööstusliku ilme. Seevastu on aga ookeanitaguste maade karjapidamine rajatud enam omamaa toodangule, peamiselt rohumaade saagile. Viimaseil aastail oli käimas ja kestab praegugi edasi tugev võistlus nende kahe maade rühma vahel. Võistlus puudutab just tähtsamat Euroopa karjamajanduse haru — piimakarjapidamist. Suur piimasaaduste tootmishoog tõi sisseveoturgude küllastuse, millele loomulikult järgnes piimasaaduste hindade langus. Sarnase depressiivse turu konjunktuuri juures loomulikult tekkisid suuremad raskused just Euroopa maade karjapidamises, kuna ookeanitagused maad oma odavate looduslikkude varade juures depressiooni all vähem näisid kannatavat. Tekkis olukord, mis põhjustas üldist arvamist, et Euroopa maad ei suuda ookeanitaguste maadega piimasaaduste tootmises võistelda.

Kuid viimased kaks aastat — 1926 ja 1927 — toovad sellesse arvamisse uue korrektiivi. Piimasaadusi valmistajad Euroopa maad, kellele ookeanitaguste maade konkurents tegi juba tõsist muret, on neil aastail näidanud veel suuremat aktiivsust piimasaaduste tootmises. Samal ajal on aga lõunamaade piimaasjanduse areng muutunud tunduvalt aeglasemaks. Spekulatiivne ajajärk, mis pärast sõda loomasaaduste turul tekkis, meelitas lõunamaid, peaasjalikult Argentiinat ja Austraaliat lihakarjakasvatuselt piimakarja peale üle minema. Kuid stabiilse turu juures näib neil palju kasulikum olevat liha- ja villatootmist rõhutada.

Nii võib mõningaid asjaolusid üldistades panna tähele, et karjapidajate maade vahel on arenemas tootmisjaotus — Euroopa maad järjest enam saavad tagasi piimasaaduste turu, kuna lihaturu nõudmiste täitmine jääb ikka enam ja enam ookeanitaguste maade hooleks.

Peale nende üksikute märkuste, mis tehtud loomasaaduste turgude ja kaubanduse kohta käivas ülevaates, toome siin veel arvuderea, mis toonitatud maailma karjamajanduse arengu üldjoont üsna kujukalt iseloomustab. Toome siin ookeanitaguste maade summaarse osatähtsuse tähtsamate karjasaaduste väljaveos ilmaturule. Sellesse rühma arvame — Argentiina, Austraalia, Uus-Meremaa, Kaanada ja Urugvai. Ühisriigid jätame sellest rühmast välja, sest nad piimasaaduste turul Euroopa maadega ei võistle.

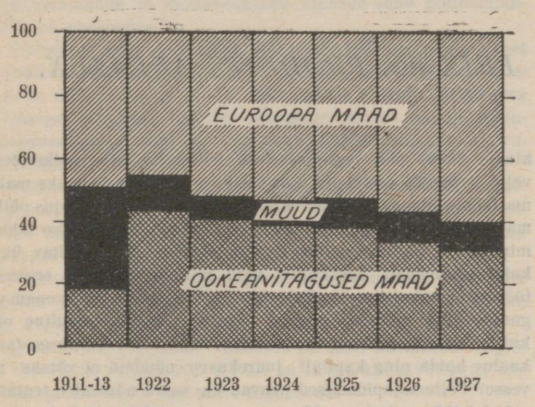
Ookeanitaguste maade karjasaaduste väljaveo % üldisest väljaveost maailmas—*Importation des produits animaux des pays transocéaniques.*

88.	1911—13	1922	1923	1924	1925	1926	1927
Või—*Beurre*	18,5	42,6	41,2	38,9	38,0	33,1	31,0
Juust—*Fromage*	41,6	48,6	49,3	45,5	42,8	47,1	42,0
Veiseliha — *Viand. de boeuf*	67,0	73,3	74,0	77,0	80,5	...	...
Sealiha—*Viande de porc*	3,4	5,0	4,1	5,2	6,8	...	...
Lambaliha—*Viande de mouton*	96,1	93,7	89,0	89,8	92,8	...	...

Karjamajanduse arenemissuund neist arvudest on selgesti näha. Võiturul kestab viiendat aastat järjekindel ookeanitaguste maade taganemine. Juustuturul nende maade osatähtsus 1927 a. näitab sõjaaelset seisukorda. Seevastu

on veise- ja lambalihaturg nende päralt ja nende monopoliseeritud seisukoht kujuneb

Riikide rühmade osatähtsus või kaubanduses 1911-13—1927 a.
(% üldisest või väljaveost)

aasta-aastalt kindlamaks. Sealihaturul nende maade esinemine on tähtsuseta. Nii jääb järjest suuremosa võiturgu Euroopa maade varustada ja seejuures umbes pool kõigest sealihaturust. Näib tõenäolik, et ka sealihaturg Euroopa maadele laheneb, sest Ameerika-Ühisriigid viimaseil aastail näitavad seal suuremat taganemist.

Siin märgime veel mööda minnes ühe tähtsa lahkumineku motiivi Euroopa ja ookeanitaguste maade karjamajanduses. Austraalia ja Argentiina on suurpõllupidamise maad, eriti veel Argentiina taolist suurpõllupidamist Euroopas praegu enam üldse ei tunta. Euroopa nende maadega võrreldes on kõik väikepõllupidajate maa. Nende maade suurkarjapidamise süsteemi juures, kus ühel majapidamisel tuhandeid loomi kümnetuhande hektaarilisil väljadel, on piimakarjapidamine kulukam kui lihaloomade kasvatus. Lihaloomade kasvatusel ka tasuvuse suhtes näivad olevat võrratud paremused. Kahjuks pole siin võimalik tuua konkreetseid andmeid selle vaatekoha tõenduseks, kuid kaudselt saadud ülevaatest näib sellel asjaolul olevat üsna suur takistav mõju piimakarja arengule Austraalias ja eriti Argentiinas. Tugevamaks konkurendiks Euroopa maadele on ainult Uus-Meremaa.

Kõikide looduslikkude paremuste peale vaatamata praeguste vahekordade ja turunõuete juures need maad ei saa lähemas tulevikus kardetavaiks võistlejaiks Euroopa maile piimasaaduste turul, sest neil on täita oma otsene ülesanne—varustada ilmaturgu veise- ja lambalihaga.

VII. LOOMASAADUSTE HINNAD. — *PRIX des PRODUITS ANIMAUX.*

1. Põllumajandussaaduste hindade kujunemisest. Majanduslikud õpetused hindade kujunemisest, vaneimad, põhjapanevad kui ka uuemad täiendused ja parandused lähevad välja peaasjalikult tööstussaaduste hindade koosseisu analüüsist. Kapitalistliku valmistusviisi juures tööstuses kui ka põllumajanduses tõesti ei saa teha sisulist vahet nende majandusharude saaduste hindade kujunemisel. Kui aga sügavamalt tööstuse ja põllumajanduse valmistusviisi analüseerida, siis leiame siin suuri lahkuminekuid, mis nende majandusharude saaduste kaubandusele ning ühtlasi ka hindadele annavad oma põhjalikult erineva joone. Siin püüame anda lühikese iseloomustuse tööstusainete ja põllumajandussaaduste hindade kujunemise lahkuminekuist.

Põllumajandussaaduste ilmaturg tekkis rööbiti tööstuslikkude sentrumite kasvamisega. Alguses olid need üksikud tööstus-kaubanduslikud linnad, kes olid sunnitud oma tarvitust toiduaineis rahuldama sisseveoga väljast; ajajooksul paljude mõjurite ristlemisel kujunesid välja suuremad tööstuslikud valdkonnad, terved riigid, kes suurema osa oma toiduaineist olid sunnitud vedama sisse väljaspoolt, teisist maist. Nii on praegusel ajal umbes 75% kogu maailma tööstuslikust tegevusest on koondunud kolme- nelja kitsasse piirkonda, milledest alalõpmata sünnib tööstussaaduste väljavedu ja kuhu samuti alaliselt voolab sisse põllumajandussaadusi nende piirkondade elanikkude rahuldueks toiduaineis. Need keskkohad, võrdlemisi kitsapiirilised tööstuslikud maad, on saanud mõjuvamaiks tegureiks hindade kujunemisel üldse. Siin kujunevad tööstussaaduste hinnad, kuid neist sentrumeist on seni olenenud ka põllumajandussaaduste hindade tasapind. Enam on see maksev just karjasaaduste kohta, kuna teraviljahindade kujunemisel saakide kõikumisest tingitud muutused jätavad varju muud mõjurid.

Suurem lahkuminek on esiteks tootja ja tarvitaja suhtumises toodetavaile aineile põllumajanduses ja tööstuses. Põllupidamissaadusi tootleb põllupidajate enamus kõigepealt oma tarvituse rahuldamiseks. Ainult ülejäägi viib ta turule. Tööstussaadused on määratud kõigepealt turule saatmiseks ning valmistaja omatarvitus pole siin hoopis mõõduandev. Juba see asjaolu on põllumajandussaaduste hindade kujunemisel erinev, sest põllupidamises on ühes samas subjektis koondunud valmistaja ja samade ainete suurem tarvitaja.

Teiseks, põllumajandussaaduste hinna kujunemisel pole mitte seevõrra, nagu tööstusainete juures, mõõduandev valmistuskulu. Tööstusaine võib tulla müügile hinnaga, mis tasub tööliste palga, tootmiskapitali kulu, täidab ka veel vähemalt kapitali juurekasvu minimaalse nõude. Kui hind neid tingimusi ei täida, jääb saaduste tootmine paratamatult seisma. Nii määrab siin minimaalse hinna ära saaduste valmistus. Põllumajandussaaduste hinnamääramine oleneb aga palju vähem valmistajast, vaid hinnamäärajaks on lähem „sisseveoturg", linn ehk mõni muu tarvitaja keskus.

Seni ei arvestanud põllumees kunagi, kui palju talle või nael omal maksab, mis hinnaga ta teda turul võib ära müüa. Hinnamäärajaks oli enam ostja. Muidugi võib siin ju väita, et kuigi põllumees teadlik ei olnud võihinnas, see hind oli siiski välja kujunenud vähemalt miinimum- hind, sest kui valmistuskulud krooniliselt jääksid tasumata, siis katkeks ka põllumajandussaaduste müük. Põllumajandussaaduste ja ka tööstussaaduste hindade kujunemisel on peateljeks pakkumise ja nõudmise vahekord, ning kui oleks mõeldav olukord, et teatava tarvitajasringkonna varustajaks põllumajandussaadustega on samuti kindel üksus ehk organiseeritud kollektiiv, siis võiks tõesti välja kujuneda seisukord, kus vasika eest tarvitaja peaks maksma lehma hinna. Kuid selles peitubki see suurem põhjus põllumajandussaaduste ja tööstusainete hindade kujunemise lahkuminekus, et põllumajanduslik valmistusviis pole juhitav üksikuist suuremaist keskkohist vaid miljoneist, kuna seevastu tööstuslik valmistus kapitalistlikul ajajärgul on palju enam organiseeritud. Näiteks, milline tööstus suudaks elujõuline olla kui ta tahaks oma saaduste hindu otsekoheste kuludega tasakaalus hoida ning kapitali juurekasvu nõudeid ei võtaks arvesse? Põllumajapidamised peavad ka samu nõudmisi teataval mõõdul täitma, kui aga lõpptulemused—saaduste hulk ja nende hinnad valmistuskulu ja kapitali juurekasvu nõudeid ei suuda täita, siis tuleb põllupidajail kõigepealt vähendada omatarvitust, sis ta ei saa tõsta oma majapidamise saaduste hinda vajalikule tasuvuse tasapinnale.

Nii peab iga üksik põllupidamine oma saaduste müügis alistuma hinnale, mis kujunenud välja üldise pakkumise ja tarvituse vahekorrist. Samale tingimusele peab loomulikult alistuma ka tööstusettevõte, kuid kui suuremal üksusel on tal võrratult enam võimalusi mõjuda hindade tasapinnale oma huvides.

Suuremaks ning kõrvaldamatuks juhusliku iseloomuga mõjuriks põllumajandussaaduste hindade kujunemisel on suur muutlikus looduslikes tingimusis, millistega tööstuslik tootmine üldse ei arvesta. Hea saagiaastal peaksid põllumajandussaaduste hinnad olema odavad, halval saagiaastal kallid. Üleilmlikult on see asjaolu näiteks viljahindade kujunemisel mõõduandev. Laia valmistusala juures võivad aga saagid olla väga mitmekesised. Eestis halval saagiaastal on tootmiskulu peaaegu samakõrge, saadusi aga vähem ning nende hinnad peaksid olema kallid, kuid tegelikult võivad nad veel odavneda, kui kuskil Ameerikas või Austraalias oli saak hea. Tööstusainete hinnad on aga enamjaolt sama väärtuse juures palju ühtlasemad, ja tähtsamaks mõjuriks nende kujunemisel on alati valmistuskulu.

Siia seltsib veel üks kõrvaltingimus, mis hindade kujunemisel olulise tähtsusega. Põllumajandussaaduste hinna kujunemisel on palju enam kui tööstusainete juures mõõduandev turu lähedus ning ühendusteede ja transpordi seisukord. Mida soodsamad transportvõimalused, mida ligem turg, seda kõrgem aine sama väärtuse juures on ta hind. Põllumajandus on seotud maapinnaga ning tal tuleb võtta asendit turu suhtes sarnasena, nagu ta on. Kaugel turgudest halbade ühendusteede juures võivad mõned põllumajandussaadused kaotada üldse oma turuväärtuse. Näiteks, kui heinu tuleks vedada 100 *km* kaugusele, tuleb vedu umbes 80 *mk* pd., kuna lähemad ringkonnad sama ainet võivad turul müüa juba 80 margaga. Sama on maksev teataval mõõdul ka kõigi põllumajandussaaduste kohta. Tööstusainete tootmisel võib aga asendi ette ära määrata.

Nii on kujunenud välja seisukord, et põllumajandussaaduste, eriti karjasaaduste hinnad määrab ära suurem sisseveoturg. Neis sentrumeis kujunevad välja vastastikku põllumajandus- kui ka tööstussaaduste hinnad, misjuures „normaal" ajal nende hindade vahel teatav „tasakaal" püsib. Kuid ka selle normaalse tasakaalu juures põllumajandussaaduste hindade tasapind püütakse alati hoida võimalikult madalamal. Kui võrdleme põllumajandus- ja tööstussaaduste hindu põllupidaja- tarvitaja maja pidamises, siis on see „normaalaja" hindade vahekord tunduvalt enam tööstussaaduste kasuks kujunenud. Näiteks võime tuua järgmise vahekorra: Ameerika Ühisriiges nisuleiva üksikmüügi hinnast, ütleme momendil, mil tööline teda ostab, läheb farmerile ainult 28%; kuid saaduses, mille tööline vabrikus valmis-

tanud ning mille ostnud farmer, on leivahind töölise palga kaudu arvestatud juba täie 100%-ga. Muidugi see näide ei taha tõendada, et hindade reaalvahe sel määral lahkuminev, kuid ta näitab saaduste vahetuses tekkivaid lisakulude ülekandmist peaasjalikult tööstussaaduste hinnale. Kui jälgida kaupade ringkäiku põllumajanduse ja tööstuse kui tervikute vahel, leiame et põllumajandus- ja tööstussaaduste hindade suhe põllumajandusele on ebasoodus.

Põllumajandus- ja tööstussaaduste hindade tasapinna vahet on püütud seletada kui töökulu väärtuse vahet neis tootmisharudes, mis eeldab alalist põllumajanduse töökulu madalseisu tööstusega võrreldes. Ka see seisukoht eeldab samuti põllumajandussaaduste hindade kujunemisel tööstuslikkude sentrumite määravat mõju.

Tööstusliku kapitali juhtiva positsiooniga hindade kujunemisel ongi suuremalt jaolt seletatav, miks põllumajanduskapital on tunduvalt passiivsem tööstuslikust kapitalist ning tema juurekasv ja kogunemine on nõrk.

Neist asjaoludest on ka tingitud, et tööstuslikud sentrumid koguvad äärmiselt suuri kapitale, kuna põllumajanduses see väga aeglaselt sünnib.

„Normaalne" hindade vahekord on alati kasulikum riigile kus tööstuslik kapital tugev. Küll on ta aga kurnav riigele, mis põllumajanduslikule kapitalile tugenevad.

Väga teravjooneliselt, kuigi ühekülgselt, iseloomustab neid vahekordi Vene eksperiment. Tööstuslik kapital, kuigi riiklik, siiski kapitali omadustega ja eriti ahne, püüdis võimalikult väheste omatoodangu saaduste eest saada võimalikult rohkem põllumajandussaadusi. Hindade vahekorra „käärid" kujunesid aga põllumajandusele niivõrd ebasoodsaiks, et põllumajandus ostujõu kaotas. Selle tagajärjel muidugi tekkis depressioon ka tööstuses.

Sellest on näha, et on vajalik teatav tasakaal tööstus- ja põllumajandussaaduste hindade vahel, misjuures on võimalik tegutseda põllumajandusel ning ka tööstusel. Kuigi põllumajandus seejuures väga väikese ülejäägiga töötab, on sarnaseil perioodel üldine majanduslik areng jõudus.

Põllumajandus- ja tööstussaaduste hindade pariteet püsis enamvähem ühtlasel kõrgusel ajavahel 1901—1910, misjuures selle pikema ajavahe keskmised võrdluseks kohased.

Muidugi ei näita see pariteet, et hinnad põllumajandusliku ja tööstusliku kapitali tasuvuses olid ühtlasel kõrgusel. Põllumajandusliku kapitali tasuvus oli ka siis madalam tööstuskapitali tasuvusest. Et aga üldist põllumajanduse konjunktuuri hinnata, tuleb arvestada ka põllumajandus- ja tööstusainete pariteedi muutustega.

Hindade tasapind, kui majanduselu tuiksoon, on alaliselt muutuv üldiselt ning erinev üksikuis mais. Kuid alalise liikumise juures perioodiliselt korduvad tõusud ja mõõnad, mis annavad end jälgida ainult pikemail ajavahedel. Alaliste muutuste analüüsist on võimalik teha tihti väärtuslikke prognoose, kuid lühema aja kohta, ning nad on vajalikud reaalsete kaubanduslikkude tehingute korral. Pikaperioodiliste kõikumiste uurimine aga võimaldab tihti anda prognoosi pikema aja kohta, nii et nendega võib teataval mõõdul arvestada ka tootmise organiseerimisel.

2. Loomasaaduste hindade üldine liikumine 1913—27 a.

Siin seame ülesandeks anda ülevaate loomasaaduste hindade liikumisest viimase viieteistkümne aasta jooksul, ühtlasi püüdes neid muutusi siduda ka maailma põllumajanduse konjunktuuri muutustega üldse. Praeguse majandusliku korra juures valitseb alaline aeglane hindade tõus. See tõus oleneb hindamisaluse — raha ehk kulla odavnemisest, kuid osalt ka muist valmistuse ja tarvituse vahekorra muutusist. Põllumajandussaaduste hindade normaalset tõusu võiks kaudselt arvata umbes 2% võrra aastas. Sõjaaeg paiskas kõik valmistuse ja tarvituse ning ühtlasi hindade ja turgude vahekorrad segi. Esimesil aastail pärast sõda võis konstanteerida tunduvat nõudmise ülekaalu valmistusest; eriti tarvitustarbete turg oli sõjaajal laastatud ja seetõttu nõudmine sõjaeelsest tähelepandavalt suurem.

Põllumajandussaaduste hindade seis tagasiläinud tootmise ja suurenenud nõudmise tõttu oli üksikute ainete juures kaks kuni kolm korda sõjaeelsest kõrgem—ka stabiilse valuutaga mais. Väga lahkuminev oli üksikute loomasaaduste hindade seis. Nii olid piimasaaduste hinnad suhteliselt vähem tõusnud kui lihahinnad. On mõistetav, et sarnane vahekord võis püsida kõige enam aastat kaks kolm, seni kui tootmine sai restaureeritud ning seejuures organisatsioonilised ülesanded turunõuete kohaselt läbi viidud.

Loomasaaduste- toiduainete hindade indeksite keskmised.

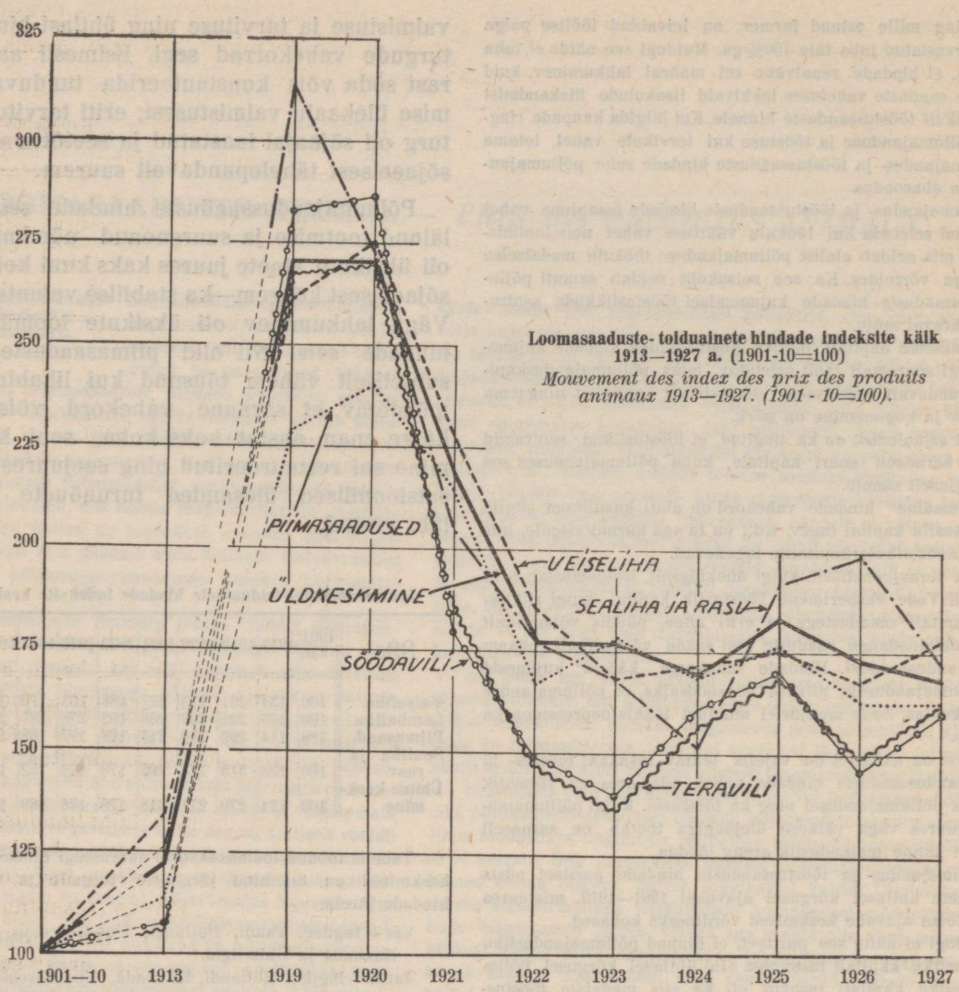
89.	1901—10	1913	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
Veiseliha .	100	134	261	275	227	186	168	170	175	167	178
Lambaliha	100	106	221	303	206	192	228	207	201	168	160
Piimasaad.	100	114	229	240	214	166	177	168	175	162	162
Sealiha ja rasv . .	100	126	313	273	205	178	168	152	191	198	171
Üldine keskmine . .	**100**	**124**	**270**	**271**	**218**	**178**	**176**	**169**	**184**	**177**	**167**

Tabelis toodud loomasaaduste suurmüügi hindade indeksite keskmised on tuletatud järgmiste turgude ja üksikainete hindade järele:

Või — Inglise, Taani, Hollandi, Uue-Meremaa, Austraalia, Kaanada ja Ühisriigid.
Juust — Inglise, Hollandi, Kaanada, Uus-Meremaa.
Piim — Hollandi, Kaanada.
Munad — Inglise, Hollandi, Kaanada.
Härjaliha — Inglise, Hollandi, Kaanada.
Lehmaliha — Hollandi, Kaanada.
Lambaliha — Inglise, Hollandi, Austraalia.
Sealiha — Inglise, Taani, Hollandi, Kaanada.
Searasv ja sink — Kaanada, Ühisriigid.

Loomasaaduste — toiduainete hindade seis 1913 a. oli 22,5% kõrgem kümne aasta keskmisest 1901—1910. Sõjaajal — 1914 kuni 1919 a. — hindade liikumise jälgimine on puuduliku andmestiku tõttu raske; üldiselt on aga teada, et kogu sel ajavahel kestis alaline toiduainete hindade kerkimine. Sõja lõpul—1919 a. on loomasaaduste hindade seis väga kõrge; siin toodud ainete hindade keskmine seis oli 170% sõjaeelsest kõrgem. Samal kõrgusel keskmiselt püsisid loomasaaduste hinnad ka veel 1920 a. Siis aga algas järsk alanemine; 1921 a. hindade indekside keskmine näitab seisu 118% sõjaeelsest kõrgemat, 1922 a.—77%. 1922 a. oli juba saavutatud loomasaaduste hindades teatav tasakaal ja siit peale kõigub indeksite keskmine järgnevail aastail 20% piires, andes kõrgema seisu 1925 a. (84% sõjaeelsest kõrgem) ja madalama 1927 a. (67% — 9 kuu keskmine).

Ex bibl. univ. Dorp.

Loomasaaduste- toidualnete hindade indeksite käik 1913—1927 a. (1901-10=100)

Mouvement des index des prix des produits animaux 1913—1927. (1901 - 10=100).

Seda käiku näitavad ka loomasaaduste üksikud rühmad. Joonisel on antud 1) üldine eraldi, 2) veiseliha, 3) piimasaaduste, 4) sealiha ja rasva hindade indeksite keskmised; neile võrdluseks on toodud veel, 5) teravilja ja 6) söödavilja hindade indeksite tähtsamate turgude keskmised.

Veiseliha hind näitab kõrgemat seisu 1920 a. —ületab sõjaeelse seisu 175% võrra. Sealt langeb ta suuremate hüpetega ning 1923 a. ületab sõjaeelse veel 68% võrra. Järgnevail aastail kuni käesolevani on kõikumine võrdlemisi väike — umbes 10% piires. Piimasaaduste hindade seis oli pärast sõda teiste loomasaaduste hindadest keskmiselt võttes kõigemadalam. Kõrgem hinnaseis piimasaadusil oli 1920 a. — 140% sõjaeelsest tasapinnast kõrgem. 1922 a. ületab piimasaaduste indeksite keskmine sõjaeelse seisu 66% võrra. Järgnevad aastad näitavad võrdlemisi stabiilset seisu piimasaaduste hindades, misjuures avaldub siiski väike alanemise tendents; madalaim on piimasaaduste hindade seis 1926 ja 1927 a. Suuremat kõikumist hindades toodud ajavahel on näidanud sealiha. Sealiha hindade kõrgeseis oli 1919 a.—213% üle sõjaeelse tasapinna. Langemine oli sama järsk nagu teiste ainete juures. 1924 a. jõudsid sealiha hinnad miinimumi, millal nad näitasid seisu ainult 52% sõjaeelsest kõrgemal.

Võrdluseks toodud viljahindade indeksite keskmised näitavad üldjoonis sama käiku, nagu loomasaadusedki. 1919 ja 1920 a. on vilja- kui ka loomasaaduste hinnad peaaegu ühtlasel tasapinnal sõjaeelsega võrreldes. Kuid viljahindade langus oli veelgi suurem ning kõigil järgnevail aastail on viljahindade tasapind loomasaaduste omist madalam. 1927 a. keskmised näitavad jälle vilja ja loomasaaduste hindade tasapinna liginemist.

Siin toodud hindade indeksite keskmised on antud varem nimetatud turgude nominaalhindade alusel. Kuid hindade kõikumises peale ainete turuväärtuse sisalduvad veel muude väärtuste kõikumised, millest tähtsamad rahakursi kõikumine, tollid ja prahihinnad. Turud, mille hindade alusel toodud indeksite keskmised tuletatud, on meeleldi valitud sarnased, milledel nimetatud kõrvalmõjud minimaalsed,

kuid sealjuures asuvad ikkagi nende ainete kaubanduses esikohal. Tollide muutused neil turgudel üldiselt kuigi suuri hinnakõikumisi pole tekitanud. Samuti on prahihindade muutused suhteliselt nende ainete väärtusele üsna tähtsusetud. Enam on mõjutatud hindade kõikumised muutusist rahakursis. Kõikuvam oli rahakurss paljudes varem nimetatud mais 1919—22 a. Ligikaudse arvestuse järele on rahakursi langus hindade tõusu sel ajavahel soodustanud 25—30% võrra. Seejuures on üksikuis mais kursi kõikuvus minimaalne, nagu Ühisriiges ja Kaanadas, teisis mais aga tunduvalt üle selle normi.

Neid asjaolusid arvesse võttes, peab siiski tunnistama, et joonisel kujutatud loomasaaduste hindade liikumise üldsuuna nad ei muuda, kuigi nad tõusu teravusi veidi suurendavad.

Siin puudutame mööda minnes veel põllumajandussaaduste ja põllumajanduses tarvitatavate tööstussaaduste hindade pariteeti viimaseil aastail.

Põllumajandus- ja tööstussaaduste hindade vahekord kujunes eriti ebasoodsaks 1925 a., mil esimesel poolaastal põllumajandussaaduste hinnad üldiselt langesid, kuna tööstussaaduste hinnad tõusu näitasid.

Rahvusvahelise majanduskonverentsi ettevalmistuskomitee põllumajandusliku alakomisjoni poolt antud indeksite seis oli järgmine: põllumajandusainete müügi hindade indeksi seis 1925 a. võrreldes 1913—14 a. hindade alusel oli 129,8. Samal ajal oli põllumajanduses tarvitatavate vabriku saaduste indeks 143,5, koduses majapidamises tarvitatavate ostuainete hindade indeks 175,9. Need indeksid tuletati 18 riigi andmeil.

Suhteliselt põllumajanduses tarvitatavaile ainetele (peaasjalikult tööstusainetele) oli 1925 a. nende arvutuste järele põllumajandussaaduste ostuhind sõjaeelsest ainult 90%, (Eestis 86,6) suhteliselt ostuaineile ja esemeile koduses majapidamises 73,8%.

Sarnane vahekord lõikab teravalt põllumajanduse huvidesse. Sarnase vahekorra juures ka paremini organiseeritud põllumajapidamine peab leppima minimaalse tasuvusega. Põllumajanduse arengu tähtsamaks eelduseks on ostuainete odavus. Ja ka praeguse põllumajanduse seisukorra raskusis pole mitte niipalju põhjuseks põllumajandussaaduste hindade madal tasapind, vaid ostuainete kallidus. Hindade seis on praegugi, arvestades seejuures ka kõigi muude tegurite mõjutusega, ikkagi sõjaeelsest tunduvalt kõrgem. Madal on aga põllumajandusainete ostujõud suhteliselt tarvitatavaile ostuesemeile.

Toome siin sisurikka tabeli, mis seatud kokku 18 maa andmeil prof. Laur'i ja Vogue'i poolt ja mis avaldatud rahvusvahelise majanduskonverentsi põllumajanduse alamkomisjoni aruandes.

Põllumajanduse ostuainete hindade ja põllumajanduse—1925 a. saaduste hindade indeksite võrdlus (sõjaeelsega võrreldult) (kaalutud keskmised).

90. Ainete rühmad	Hindade indeks %	Põllumajandussaaduste ostujõud %	Ainete ostuks vajalik põllumajandussaaduste hulk + rohkem — vähem %
Põllumajanduse müügiained	129,8	—	—
Majandamiskulud:			
Riistad-masinad	154	84	+ 19
Kunstväetised	118	110	— 9
Jõutoit	128	101	— 1
Palgad	145	90	+ 12
Loomade ravitsemine	135	96	+ 4
Ehitused	165	79	+ 27
Kokku majandamiskulud	143,5	90,5	+ 10,6
Kodune tarvitus:			
Riietus ja jalanõud	182	71	+ 40
Sool, suhkur, kohvi	156	83	+ 20
Kokku kodune tarvitus	175,9	73,8	+ 35,5

Ainult kunstväetiste ja jõutoidu hinnad olid põllumajandussaaduste ostujõu suhtes madalamad, kuna kõiki muid põllumajandusaineid tunduvalt enam kui enne sõda on vaja müüa, et majapidamist ja isiklikku tarvitust ostuainetega rahuldada.

Viimaseil aastail on põllumajandussaaduste, seal hulgas ka loomasaaduste, hindade tasapind üldiselt jõudnud tasakaalustatud vahekorda — üksikainete hindade tasapinna vahed sõjaeelsega võrreldes pole enam kaugeltki nii suured, nagu esimesil aastail pärast sõda.

Loomasaaduste üksikainete hindade liikumise uurimiseks on kohaseimad Inglise turu hinnad; Inglise turu hindade tasapind mõjutab kõige enam hindu ka kõigil teisil turgudel ning seejuures on Inglise turul hindade mõjutus kõrvaltegureist minimaalne.

3. Tähtsamate loomasaaduste hindade liikumine Inglise turul. Loomasaaduste üksikute ainete hindade liikumine Inglise turul näitab üldjoonis sama käiku, mis selgus rühmade vahelisest võrdlusest. See näitab, et Inglise turg on hindade liikumises mõjutatud peaasjalikult ainult üleilmliku hindade konjunktuurist, kuna kohalikkude tegurite mõjutus harva tekitab üldjoonest suuri kõrvalekaldumisi. Suuremaks kõrvalmõjuks hindade kujunemisel Inglise turul antud ajavahel on £ kursi kõikumine. £ kurss langes ($ võrreldult) eriti 1920 (24,8%) ja 1921 a. (20,9%). Teisil aastail ei ulatu kursi langus 10%-ni. Kui rahakursi odavnemise mõju hindade tõusust kõrvaldame, saame hindade liikumise joone puhtamal kujul. Toome siin tähtsamate loomasaaduste hindade indeksid ning ühes ka rahakursi indeksi.

Loomasaaduste suurmüügi hindade indeksid Inglise turul 1901-10 kuni 1927 a.

91.	1901—10	1913	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
Toiduained:											
Või	100	111	223	268	226	178	170	187	184	160	160
Juust	100	114	236	248	230	175	197	170	185	...	...
Munad	100	119	408	391	303	223	191	197	195	173	164
Veiseliha	100	108	209	260	248	195	178	184	178	165	158
Lambaliha	100	109	265	338	230	219	201	196	187	168	162
Sealiha	100	118	260	312	249	210	187	153	171	206	182
Tööstus-tooresained:											
Vill	100	111	419	500	202	232	261	314	262	222	229
Veisenahad	100	142	235	247	167	160	157	160	161	145	156
£ pariteet doll.	100	100	91,0	75,2	79,1	91,0	94,1	90,8	99,2	100	100
£ langusest tingit. hind. tõus (%)	100	100	9,0	32,0	25,6	9,4	7,2	10,0	0,8	—	—

Võihind oli kõrgeim 1920 a. 1921 a. alanud võihinna langus kestis kuni 1924 a.; sel ajavahel langes võihind üle 70%. Järgnevail 1924 ja 1925 a. tõusis võihind jälle umbes 15%. 1926 a. oli uus langus, mis kestis ka veel 1927 a. Või hinna indeksi keskmine seis Inglis turul 1927 a. on aga võrdne eelmise aasta seisule, sest 1927 a. viimaseil kuil või hind tõusis vähe enam kui see võis olla tingitud sesoonilisest kõikumisest.

Juustuhinna liikumine jälgib umbes sama rada; ainult 1923 ja 1924 a. on juustuhinna käik vastupidine võihinna liikumisele—1923 a. võihind odavnes, juustuhind aga kallines ning 1924 a. kallines või- ning odavnes juustuhind.

Veise- ja lambalihahinnad liiguvad rööbastikku, peale 1924 a., mil veiseliha eelmise aastaga võrreldes veidi kallines, lambaliha aga odavnes.

Sealihahinna liikumine näitab tunduvat lahkuminekut teiste loomasaaduste hindadega võrreldes. Sealihahinna seis oli väga kõrge 1920 a.—180% sõjaeelsest kõrgem. Langedes järskude hüpetega, jõudis ta miinimumi 1924a., mil ta sõjaeelse tasapinna ületas ainult 43% võrra. 1926 a. tõusis sealihahind jälle 35 punkti võrra eelmise aastaga võrreldes.

Villahinna seis pärast sõda on olnud kõrgem kõigist muudest loomasaaduste hindadest. 1920 a. ületas villahind viis korda sõjaeelse; järgmisel—1921 a. langes ta järsku kaks ja pool korda, olles sõjaeelsest kõrgem veel kõigest 76%. Järgnevail aastail tõusis villahind uuesti ning ületas 1924 a. sõjaeelse pariteedi 204% võrra. Viimasel kahel aastal oli villahind võrdlemisi stabiilne; 1926 a. —122%, 1927 a.—129%, üle sõjaeelse tasapinna.

Loomasaaduste hindade indeksite käigust on näha, et lahkuminekud üksikute ainete hindade seisus viimasel kahel aastal on tasandunud. Inglise turul oli nelja tähtsama loomasaaduse—või, juustu, veise- ja lambaliha indeksite seisu vahe 1926 a. novembris-detsembris alla 10 punkti kuna veel eelmisel aastal nende vahe samal perioodil oli 30 p. ümber. Sellest 10 punkti piirist läksid tunduvalt lahku veel sealiha- ja munahindade indeksi seis, mis olid muude ainete tasapinnast üle 30% kõrgemal 1927 a. septembris näitavad ka nende ainete hindade indeksid väga ligidast seisu teiste loomasaaduste hindade tasapinnale.

Sarnane hindade nivelleerumine sõjaeelseis vahekorris on tunnuseks, et loomasaaduste valmistus on jõudnud nõudmisega ühtlasele tasapinnale; see on ka kaudseks näitajaks, et loomasaaduste hindade suhtumine valmistuskuludele on kõigi nende ainete juures enam-vähem ühtlases tasakaalus, mille tõttu ka üksikute loomasaaduste tootmise tasuvuses enam pole sarnaseid suuri lahkuminekuid kui varemail aastail.

4. Loomasaaduste hindade sesoonilised kõikumised. Tööstuslik tootmine üldiselt ei tunne sesoonilikkust valmistuses. Ainult mõned kitsamad valmistusalad, mis seotud peaasjalikult laiemate masside aastaaegade järele muutuva tarvitusega, omavad sesoonilise iseloomu. Seevastu põllumajanduslik tootmine kõigis mais on tingitud aastaaegadest. Ka ilmaturul põllumajandussaaduste kaubanduses on valitsemas kindel sesoonilikkus turulesaadetava kaupade hulga ja ühenduses sellega—hindade liikumises. On arusaadav, et suurema hulga kaupade turule ilmudes hinnad lõdvenevad, ning, vastuoksa,—piiratud kaupade hulga juures nad kõvenevad. Kuigi on kujunenud välja tarvitajaskonnas ka laiemas ulatuses kaupade tarvitamine sesoonide järele ning see teataval määdul tasakaalustab tarvitust sesooniliselt kõikuva kaubahulgaga turul, ei suuda see asjaolu siiski ära hoida hindade sesoonilisi kõikumisi.

Loomasaaduste toiduainete hindade indeksite kuude keskmised 1922—27 a. (Inglise turul).
Moyennes mensuelles des indices des prix de produits animaux alimentaires de 1922—27 (en Angleterre).

92.	Või *Beurre*	Munad—*Oeufs*	Veiseliha *Viande de boeuf*	Lambaliha *Viande de mouton*	Sealiha *Viande de porc*
Jaanuar—*Janvier*	173	243	172	239	185
Veebruar—*Février*	179	210	167	226	182
Märts—*Mars*	178	138	165	245	186
Aprill—*Avril*	164	125	169	254	189
Mai—*Mai*	156	124	173	256	176
Juuni—*Juin*	159	125	186	247	172
Juuli—*Juillet*	164	140	192	235	174
August—*Août*	171	168	191	226	178
September—*Septembre*	182	194	180	226	196
Oktoober—*Octobre*	189	242	180	227	200
November—*Novembre*	182	307	175	215	185
Detsember—*Décembre*	185	270	175	212	185

Kõigis loomasaaduste hindades tulevad ilmsiks üsna suured sesoonilised hindade tõusud ja langused. Toome siin tähtsamate loomasaaduste—toiduainete kuue aasta kuude keskmised hindade indeksid.

Võihinna sesooniline kõikumine on üsna suur; kuue aasta keskmiste indeksite võrdlusel on vahe miinimumi (mai) ja maksimumi (oktoober) vahel 21 p. Kõverjoon, mis kujutab võihinna käiku kuude järele, näitab kõrget seisu kolm kuud aasta lõpul ja kolm kuud aasta algul; ajavahe märtsist—septembrini moodustab allapoole kõvera lookjoone, mille madalam seis on mais. Üksikuil aastail on olnud tunduvaid kõikumisi väljaspool sesoonilisi põhjusi, kuid sesoonilise kõikuvuse üldjoont ei varja ükski aasta.

Millises vahekorras esinevad või sissevedu Inglismaale ja sellest tingitud hindade kõikumine, selleks toome rööbastikku või sisseveo ja hindade indeksid aastate ja kuude järele.

Või sissevedu ja võihinna indeksid Inglismaal 1923—25 a. kuude järele.
Importation du beurre et indices des prix du beurre en 1923—25 par les mois.

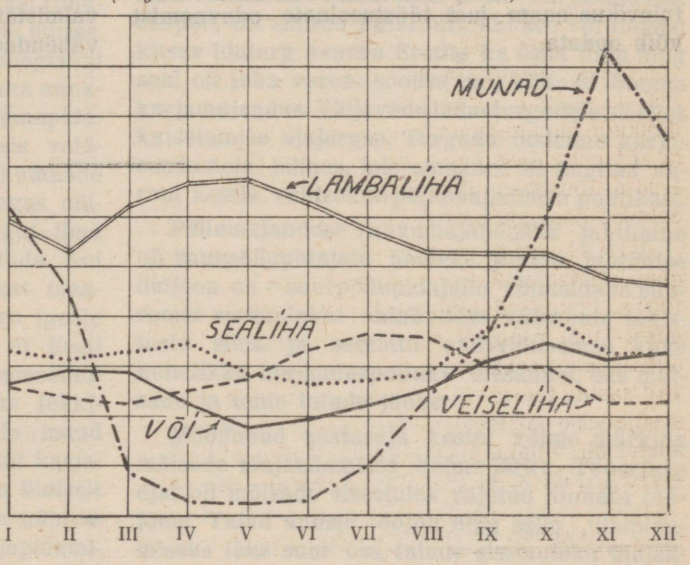
93.	Või sissevedu (tuh. tonni) *Importation du beurre (milliers de tonnes)*				Võihinna indeks—*Indices des prix du beurre*			
	1923	1924	1925	3 a. keskm. *moy. de 3 ans*	1923	1924	1925	3 a. keskm. *moy. de 3 ans*
Jaanuar—*Janvier*	25,5	21,6	27,5	24,9	188	195	183	188
Veebruar—*Février*	23,5	23,0	31,5	26,0	186	190	197	191
Märts—*Mars*	22,3	23,1	24,9	23,4	190	184	202	192
Aprill—*Avril*	21,7	19,1	31,8	24,2	161	155	179	165
Mai—*Mai*	27,5	29,5	27,4	28,1	137	173	161	157
Juuni—*Juin*	24,6	20,9	29,2	24,9	135	162	169	155
Juuli—*Juillet*	21,3	22,5	23,7	22,5	143	178	172	164
August—*Août*	20,8	23,8	21,5	22,0	157	188	185	177
September—*Septembre*	17,1	21,9	20,1	19,7	179	194	195	189
Oktoober—*Octobre*	18,2	21,1	16,4	18,6	180	210	200	197
November—*Novembre*	19,7	18,9	18,4	19,0	185	199	191	192
Detsember—*Décembre*	16,7	23,1	25,0	21,6	190	214	175	193

Antud arvude reast on selgesti näha, et esimesil sügiskuil, mil sissevedu väheneb, ka hinnad tõusu näitavad. Kuid jaanuari-, veebruari- ja märtsikuil sissevedu polegi vähem kui suvekuil, kuid hinnad on selle peale vaatamata kõrged. Seda nähtust põhjustab Inglise omamaa piimasaaduste tootmise langus neil kuil. Jaanuarist kuni aprillini tuleb omamaa karjasaadusi võrdlemisi vähe turule, ning kuigi sissevedu samal ajal võrdlemisi suur, on võihulk turul siiski tunduvalt vähem kui suvekuil.

Ainult Taani veab võid Inglismaale iga kuu enam-vähem ühtlasel hulgal. Teiste maade sisseveo kõikuvus kuude järele on väga suur. Nii saatsid Austraalia ja Uus-Meremaa suurema hulga omast võist Inglismaale — jaanuarist kuni juunini, 1925 a. iga kuu 15—20 tuh. tonni; seevastu augustist—oktoobrini ainult 2—3 tuh. tonni.

Kõige vähem on võid Inglise turul harilikult oktoobris—novembris, mil ka võihinnad kõige kõrgemad.

Loomasaaduste hindade sesoonilised kõikumised
(indeksite kuu keskmised 1923—27 a.).
Mouvement saisonnier des prix de produits animaux
(moyennes mensuelles des indices en 1923—27).

Munahindade sesooniline kõikumine on väga suur—vahe miinimumi (mai) ja maksimumi (november) hinna vahel, kuue aasta keskmiste juures, on ligi kaks ja pool korda (247%). Munahindade tõus algab juulist ning kestab kuni novembrini; detsembrist alatest langeb munahind kuni aprillini. Hinnaseis aprillis, mais ja juunis on ühtlasel madalal tasapinnal.

Veiselihasesooniline hinna kõikuvus ulatub ainult 16 punktini. Veiselihahindade kõrge seis on juunis—augustis.

Sealiha sesooniline hinnakõikuvus on samuti 16 p. piires. Üldiselt näitab sealihahinna

sesooniline liikumine just vastupidist seisu veiselihale—madalad on hinnad juunis-augustis.

Lambaliha on odavam sügisel ja talvel, kalleim aprillis-mais; lambaliha hinna sesooniline kõikuvus on 21 p.

* * *

Loomasaaduste hindade muutusi viimaseil aastail jälgides, võib tähendada, et juba mitmendat aastat ühel aastal teravamalt, teisel aeglasemalt hindade liikumises kestnud depressioon kujutab tagasiminekut normaalsele tasapinnale, ning on liginemine sõjaeelseile vahekorrile. Loomasaaduste hindade madalseis viimasel kahel aastal on ikkagi veel tunduvalt kõrgem sõjaeelsest. Kuid põllumajandus ei või seda hindade paremust tunda, sest ostuainete ja põllumajandussaaduste hindade pariteet on kujunenud põllumajandusele palju ebasoodsamaks, kui see oli enne sõda; ostuained on suhteliselt enam kallinenud.

Praeguse üldise majandusliku konjunktuuri juures pole alust loota, et põllumajandussaaduste, eriti veel loomasaaduste, hinnad eriti tõuseks. Selleks on loomasaaduste tootmishoog veel tugev ning hindade ebasoodsus tootmises annab end tunda alles siis, kui osa põllumajanduslikust kapitalist ebatasuvuse tõttu jääb seisma. Kuid see oleks äärmiselt hädaohtlik tööstuslikule kapitalile ning seepärast on põhjust arvata, et lähemas tulevikus enam just tööstusainete odavnemist võib oodata.

Siin juhime veel tähelepanu asjaolule, et tööstuse toetamine kaitsetollide abil ehk muul viisil siseturu arvel sel ajal, kui põllumajandus on sunnitud tootmises tasakaalu pidama välisturgudega, on kaheteraga mõõk. Ühelt poolt vähendab sarnane olukord põllumajanduse tasuvust ning takistab sellest tingitud tootmisarengut; teisest küljest kitsendab ta tunduvalt tööstussaaduste siseturu mahtu, mis tollide abil tööstusele antud kasu mõju võib viia tagasi nulli peale.

Kuigi karjasaaduste hinnad üksikuil kuil ehk ka aastail võivad näidata tunduvat tõusu, siis ei ole veel põhjust sellest järeldada nende pikemaajalist kõrgeseisu tulekut.

Karjasaaduste tootmisvõimalused on paljuis mais üsna avarad ning arvestatava nõudmise tõusu täitmine ei tekita raskusi. Võis ja juustus tuleb ilmaturule ikkagi ainult 7—8 miljoni lehma toodang, mis üldisest lehmade arvust annab võrdlemisi väikese protsendi. See arv võib aga vajaduse korral üsna kiiresti tõusta ka olemasolevate lehmade arvel, nagu seda võis panna tähele ka möödunud viiel aastal.

Karjasaaduste hindade seis loomulikult jälgib enam teiste ainete hindade seisu ja ka valmistuskulusid.

Järgnevail aastail ilmaturu jaoks produtseerijail mail jääb nähtavasti ülesandeks mitte niivõrd suurendada oma toodangut, kui tõsta valmistatavate ainete kvaliteeti ning püüda vähendada tootmiskulusid.

VII. EESTI KARJAMAJANDUSE SEISUKORD NING SUHTUMINE ILMATURUGA.

CONDITIONS de l'ÉLEVAGE du BÉTAIL en ESTONIE et SES RAPPORTS au MARCHÉ MONDIAL.

1. Eesti karjamajanduse arengu üldjooni. Eesti on karjapidaja maa ammust ajast. Ent karjasaaduste tootmises turu jaoks laiemas ulatuses on ta veel üsna noor. Karjapidamiseks on looduslikud tingimused Eestis soodsad, igatahes soodsamad kui muude põllumajandusharude arenguks. Juba põllumajandusliku maa koosseisust näeme, et Eesti eriti rikas on rohumaade poolest. 1925 a. oli talundeis kasutada olevast põllumajanduslikust maast:

põllu- ja aiamaad . .	1 010	tuh. *ha* ehk	38,2%
heinamaad	894	„ „ „	33,9%
karjamaad	738	„ „ „	27,9%
põllumajandusl. maad üldse	2 642	„ „ „	100%

Nii on Eestis põllumajanduslikust maast rohumaade all 61,8%, maa praeguse kasutuse juures. Enamjaolt on rohumaade seisukord saagianni poolest madal, aga selle peale vaatamata annavad nad keskmiselt üle 30% üldisest maapidamistoodangust, üksikuis üsna laialdasis valdkonnis aga kuni 50%. Juba see rohumaade osatähtsuse kõrgus maapidamistoodangus näitab, et Eesti ei saa oma maatoodangut ilma arenenud karjapidamiseta üldse kasutada. Kui veel võtta arvesse, et ka suur osa muust maatoodangust igasuguse põllumajandusharu (peale lina) edendamisel on karjatoit, ning et Eesti oludes põldude väetamise vajadus loomasõnnikuga on möödapääsematu, siis ei võiks tekkidagi arvamisi, et Eestis võiks mõnda muud põllumajandusharu arendada enam kui karjapidamist ning et mõni teine haru võiks üldiselt tasuvam olla (reaalselt, aga mitte üksikute nähtuste järele tehtud kalkulatsioones) kui karjapidamine, sest pole üldse muid võimalusi neid maasaagi väärtusi realiseerida. Ülesandeks peab aga olema siht — saavutada karjapidamises sarnast organisatsiooni, mis annaks maksimum-tasuvuse. On arusaadav, et ka teisi põllumajandusharusid tuleb arendada ja organiseerida praegusaja nõuete kohaselt; karjamajandus on aga aluseks, mille kõrgeseis tingib ka teiste alade arenemisvõimalusi.

Tõuseb aga küsimus, miks Eesti karjamajandus, vaatamata võrdlemisi soodsaile oludele, on jäänud maha teisist maist, mis tegutsevad umbes samades oludes ehk veel halvemaiski, nagu Soome.

Karjasaaduste — turuainete tootmises kuulus Eesti aastat 25—30 tagasi madala arenguga maade hulka, kuna teised maad juba siis kõrgel järjel seisva karjapidamisega esinesid.

Eesti karjamajanduse arengut pidurdasid varemail ajul kaks põhjust, mis seejuures otsekoheses seos olid – soodsa karjasaaduste väljaveoturu puudumine ja valitsenud põllumajanduspolitika.

Karjamajanduse arengu aluseks on väljaveoturu olemasolu. Enne sõda Eesti karjasaaduste eksport oli sihitud Peterburi. Ent see võrdlemisi kitsas idaturg avanes Eestile ka üsna hilja ning seal oli juba varem soodsa turu võitnud Soome karjamajandus. Väljavedu lääneturgudele oli alles katsetamise ajajärgus. Turgude otsimine karjasaadustele hilines, mis omakord oli tingitud varem Eestis valitsenud põllumajanduse politikast.

Põllumajanduse rahvamajanduslik juhtimine oli suurpõllupidajate hooleks. Nende juhtimise üldjoon oli — suurpõllupidajaile võimaldada suuremat sissetulekut abinõudega vähemate takistuste sihis, ja seetõttu olid valitsemas kaks kohalikku majanduspolitika ülesannet, üks mõisade ja teine talude jaoks.

Möödunud aastasaja kestel võime märkida mõisade majandamises kolme järku. Teoorjuse ajal oli mõisade sissetulek rajatud hinnata töojõule. Talud andsid tööjõu ning selle ülalpidamiseks läks suur osa talude sissetuleku ülejäägist. Peale selle olid talud koormatud veel suure hulga muude kohustustega ning seetõttu polnud nende arenguks miski võimalusi. Mõisade peasissetulekuks oli teravilja, lina, piirituse ja lihaloomade müük. Eriti soodus oli hinnata tööjõu kasutamisel lina, kui suure töömahuga kultuur.

Teoorjuse kaotusega hävinesid mõisadel võimalused hinnata tööjõu kasutamiseks endises

ulatuses, kuid seevastu voolas neile sissetulekuid maade müügist. Taludelt aga nõudsid krediitkassa protsentide tasumised suuri jõupingutusi ning polnud jällegi võimalusi ülejääke soetada talude oma majapidamiste arendamiseks.

Kolmandal järgul, mida võiks märkida möödunud aastasaja lõpuga, laienes mõisade sissetulek metsade arvel. Enne metsad seisid ühendusteede puudusel tervetena, kogu müük sündis ainult kohaliku tarvituse ulatuses. Raudteede ehitamisega aga tekkisid soodsad võimalused metsade realiseerimiseks. See oli ka ajakohaseks pääseteeks mõisadele, sest sissetulekud krediitkassa kaudu hakkasid juba vähenema.

Ainult viimasel aastakümnel, kui ka sissetulekud metsadest kokkukuivamist hakkasid avaldama, pöördi tähelepanu karjamajandusele. Selleks ajaks oli ka suurem osa taludest raskest mõisa otsekohesest ehk kaudsest teenimisest vabanenud, ning taludel hakkas tekkima ülejääke, mille arvel võis majapidamist ühes või teises sihis arendada.

Neist kokkuvõetult märgitud põhjusist oleneski, miks Eesti karjasaadusile nii hilja hakati väljaveoturge otsima. Neil asjaoludel oli takistatud ka karjamajanduse areng, mis põllumajanduse edu üldiselt pidurdas.

Enne sõda oli laiema väljaveoturu leidmine seotud suuremate raskustega. Stabiilse turu juures on tarvitajaskonnas kujunenud välja kindlad traditsioonid kaupade nõudmisel. Teised maad olid end karjasaaduste turul juba kindlustanud ning nende väljatõrjumine nõudis uuelt juuretulijalt tema poolt pakutava kauba erilisi paremusi ehk odavat hinda. Seepärast tekkisidki enne sõda raskused Eesti karjasaaduste väljaveos lääneturgudele. Enam vastuvõtlik oli Peterburi turg ning selle turu osaline okupatsioon õnnestus.

Hoopis soodsam moment tekkis turgude võitmiseks pärast sõda. Karjasaaduste nõudmine, võrreldes pakkumisega, oli ülekaalus ning ka tarvitajaskonna nõudmise tingimused olid lahedamad. Seetõttu leidsid paljud maad tunduvalt laiemaid karjasaaduste väljaveo võimalusi, kui enne sõda stabiilse turu juures. Ka Eesti suutis parajal momendil oma karjasaadusile turgu võita, nii et viimaseil aastail on võimalik juba arvestada Eesti karjasaaduste väljaveos võrdlemisi kindlate turgudega. Karjapidamisele mõjus suurenev karjasaaduste väljavedu elustavalt, mis Eesti karjamajanduse arengus viimaseil aastail teravjooneliselt märgatav.

Järgnevas püüame anda üldjoonelise ülevaate Eesti loomapidamise, eriti karjamajanduse seisukorrast viimaseil aastail, iseloomustades seda andmestikuga loomade arvu liikumisest, loomasaaduste toodangu ja väljaveo arengust, ühtlasi pidades seejuures silmas maailma karjamajanduses valitsevaid voole ning karjasaaduste ilmaturu konjunktuuri.

2. Loomade arvu liikumine. Eesti põllumajanduse organisatsioonis on sündinud peale sõda niipalju muutusi, et pole võimalik veel arvestada, mil mõõdul nad üksikult meie karjamajanduse arengut on soodustanud. On selge, et maareformi tõttu tekkinud väikepõllupidamised juba nüüd tunduvalt enam loomi peavad, kui varem suurpõllupidamised samal maa-alal. Samuti on märgatav, et vanad talud oma loomade arvu sõjaeelsega võrreldes on tunduvalt tõstnud, ning seda peaasjalikult piimasaaduste väljaveo võimaluste tõttu. Üldiselt aga on kõigi loomade arv sõjaeelse arvuga võrreldes tugevasti tõusnud.

Loomade arv Eestis 1914, 1920 ja 1926 a. (tuh.).
Effectif du bétail en Estonie en 1914, 1920 et 1926 (en milliers).

94.	Hobused *Chevaux*	Veised *Gros bétail*	Sel. lehmi *Dont vaches*	Lambad *Moutons*	Sead *Porcs*
1914	164,5	478,5	247,8	518,4	274,5
1920	160,4	439,5	233,2	528,4	255,8
1926	211,8	565,8	355,2	636,5	315,3

Toodud arvudes puuduvad andmed Petserimaa ja Narva-taguste valdade kohta, millede loomade arvust 1914 a. puuduvad andmed. Üldiselt, ka nimetatud maad juure arvatud, oli Eestis tuhandeis:

95.	1927 a.	1926 a.	1920 a.
Hobuseid	229.5	226,4	167,6
Veiseid	633,9	599,1	465,1
Neist lehmi	386,7	379,8	249,8
Lambaid	666,7	666,0	551,5
Sigu	354,4	333,2	266,6

Hobuste arv 1927 a. on sõjaeelsest arvust suurem 30,9%, veiste arv—24,8%, lehmade arv—45,5%, lammaste arv—22,9 ja sigade arv 21,7%. Hobuste juurekasvu soodustas loomulikult suure hulga uute asundustalundite juuretulek; väiketalunditena kasutatud nõuab sama maa-ala harimine üldiselt enam tööloomi, kui varem, sest pole võimalik nii täielikult neid ära kasutada kui suurmaapidamises. Viimase kolme aasta jooksul on aga hobuste arvu juurekasv väike, mis näitab et hobuste arvus on jõutud vajaliku normini.

Veiste üldarvu tõus pole üldsummas suur, kuid veiste koosseisus on eriti suurenenud lehmade arv. See näitab, et vähem produktiivne osa veiseist—lihaloomad—on asetatud produktiivsemate loomade—piimalehmadega.

Sigade arv on tõusnud suhteliselt kõige vähem, kuid seevastu on tõusnud sigade läbikäigu kiirus, nagu see sigade vanusliku koosseisust selgub.

Vaatamata põllumajanduse laiaulatuslikule ümberkorraldusele maareformi tagajärjel, on suudetud 6—7 aasta jooksul sõjaeelne seisukord loomade arvus ületada, kuigi loomade arv pärast sõda—1920 a.—sõjaeelsest oli tunduvalt madalam. Seejuures rõhutati eeskätt piimakarja suurendamist ja arendamist.

Karjapidamise laiendamise tõttu on tulnud võtta ette ka suuremaid ümberkorraldusi põllupidamises—on eriti püütud rõhutada karjasööda toodangu suurendamist, kuna toiduvilja tootmist pinnaliselt vähe piiratud.

Et üksikute aastate erilisist asjaoludest tingitud kõikumisi kasvupindade liikumisest kõrvaldada, toome kasvupindade ja ka toodangu võrdluste kahe perioodi keskmiste kujul—1919-1923 ja 1924-27 a.

Viljade kasvupind 1919—27 a. *(ha)*
Superficie des cultures agricoles en 1919—27 en ha.

96.	Toiduvili *Céréales alimentaires*	Söödavili *Cultures fourragères*	Juurvili *Betteraves*	Lina *Lin*	Põlluhein *Foin des prairies artific.*	Kokku *Total*
1919/23	179 177	320 734	70 277	22 678	140 335	733 201
1924/27	177 824	334 129	74 814	36 449	180 033	803 249
% (1919/23-100)	99,2	104,2	106,5	160,7	128,3	109,6

Viljade kasvupinnad üldsummas näitavad tõusu umbes 10% võrra keskmiselt viimase nelja aasta jooksul. Eriti on suurendatud põlluheina kasvupinda. Saakide võrdlusel ei pääse kasvupindade muutused täiel määral mõjule, sest kaks viimast aastat teises perioodis (1926 ja 1927) olid halbade looduslikkude tingimuste tõttu halvad saagiaastad. Selle peale vaatamata karjasööda saak on keskmiselt 1924—27 a. 9,6% võrra suurem eelmise viie aasta saagist.

Viljasaak 1919—27 a. (tonnides) — *Production des cultures agricoles en 1919—27 (en tonnes).*

97.	Toiduvili* *Céréales alimentaires.*	Söödavili *Cultures fourragères*	Juurvili *Betteraves*	Lina — *Lin*		Põlluhein *Foin des prairies artific.*	Kokku ilma linasaagita milj. toidu üks. *Total sans lin en millions des unités aliment.*
				Kiud *Filasse*	Seeme *Semences*		
1919/23	180 907	296 279	747 974	7 834	7 620	330 877	1 766,6
1924/27	178 299	300 403	854 329	10 811	11 369	401 629	1 887,9
% (1919/23-100)	98,6	101,4	114,2	138,0	148,7	121,4	106,9

Edaspidine karjamajanduse areng nõuab veelgi loomasööda toodangu suurendamist. Viimaseil aastail kasvupindades olnud muutusist võib järeldada, et põlluviljade vahekord on jäänud püsivaks; karjasööda toodangu suurendamiseks on hakatud laiendama haljast kesa ning on pöördud enam tähelepanu looduslikkude rohumaade parandusele ja heinasaagi suurendamisele. Selles suunas on veel laialdasi võimalusi loomasööda toodangu ning ühtlasi selle arvel ka loomade arvu suurendamiseks.

3. Territoriaalsed muutused veiste arvus. Vaatamata Eesti üldiselt kitsale pindalale, karjamajanduse areng enne sõda, veel enam sõjaajal ja eriti sõja järel aastail näitab territoriaalselt suuremaid lahkumineku jooni, mis tingitud väliseist tegureist kui ka majapidamise organisatsioonilisist tingimusist. Karjamajanduse tagasiminek sõjaajal ning samuti ka pärastine ülesehitus ja edasiarendamine veiste arvu järele otsustades, on suurema ulatusega Põhja-Eesti mais ning Lõuna-Eestis Võrumaal. Pärnu-, Viljandi-, Tartu- ja Valgamaal, millised enamuses kuuluvad intensiivsemate piimakarja valdkondade piiresse, ajavahel 1916—27 a. on muutused karjaarvus tunduvalt vähemad. Et veiste arvu liikumisest maade järele ülevaadet anda, toome siin suhtarvudes veiste ja lehmade arvu muutused perioodide viisi. Karjapidamise arengus ajavahel 1916—27 võime märkida kolm erinevat perioodi.

Veiste arvu liikumine %-des 1916—27 a.
(+suurenenud, —vähenenud).

98.	1916—20	1920—23	1923—27	1920—25	1920—27
Viru	— 23,2	+ 13,5	+ 24,6	+ 17,3	+ 41,3
Järva	— 23,7	+ 17,3	+ 27,7	+ 25,9	+ 49,9
Harju	— 16,1	+ 11,7	+ 32,9	+ 27,7	+ 48,4
Lääne	— 20,5	+ 14,0	+ 33,5	+ 29,3	+ 52,1
Saare	+ ...	+ 19,5	+ 36,2	+ 41,5	+ 62,8
Pärnu	— 13,7	+ 9,8	+ 24,0	+ 21,7	+ 36,1
Viljandi	— 14,0	+ 4,6	+ 18,2	+ 6,2	+ 23,7
Tartu	— 7,1	— 3,0	+ 14,1	+ 0,7	+ 10,8
Valga	— 16,0	+ 5,2	+ 16,2	+ 21,7	+ 22,3
Võru	— 21,7	+ 26,3	+ 15,0	+ 32,7	+ 45,2
Petseri	— ...	...	+ 10,5	...	...
Kokku	— 15,3	+ 10,2	+ 22,7	+ 18,5	+ 36,1
	Lehmade arvu liikumine 1916—27 a.				
Viru	— 26,9	+ 34,1	+ 21,9	+ 37,9	+ 63,5
Järva	— 21,5	+ 33,3	+ 24,1	+ 49,1	+ 65,5
Harju	— 18,9	+ 26,8	+ 30,5	+ 48,2	+ 65,4
Lääne	— 13,0	+ 21,4	+ 31,1	+ 42,9	+ 59,0
Saare	...	+ 24,1	+ 38,1	+ 50,2	+ 71,4
Pärnu	— 7,5	+ 27,3	+ 23,6	+ 46,5	+ 57,4
Viljandi	— 10,2	+ 27,9	+ 13,8	+ 38,0	+ 45,6
Tartu	— 7,0	+ 17,4	+ 12,8	+ 27,0	+ 32,4
Valga	— 18,3	+ 37,2	+ 12,5	+ 58,6	+ 54,4
Võru	— 18,5	+ 56,8	+ 13,1	+ 74,5	+ 77,3
Petseri	...	...	+ 0,3	...	...
Kokku	— 13,2	+ 37,1	+ 19,6	+ 43,0	+ 55,7

Esimene periood 1916—20 iseloomustub karjapidamise suure tagasiminekuga. Veiste arv vähenes sel ajavahel üldiselt 15,3%, lehmade arv 13,2%. Üldse veiste arvu, kui ka lehmade

arvu vähenemine oli tunduvalt suurem Põhja-Eesti mais ja Lõuna-Eestis Valga- ja Võrumaal. Pärnu-, Viljandi- ja eriti Tartumaal oli veiste arvu vähenemine väiksem. Lehmade arv vähenes kõige vähem Pärnu- (7,5%) ja Tartumaal (7,1%). Saaremaa andmeis näitas veiste arv isegi suurenemist, mis aga nähtavasti 1916 a. puuduliku arvestuse arvele tuleb panna. Võib märkida, et veterinäär-inspektori andmete järele 1912 a. oli Saaremaal 31 275 veist, kuna 1916 a. üleskirjutus fikseeris ainult 20 117 veist, kuid sel ajavahel pole teada põhjust nii suureks veiste arvu vähenemiseks.

Järgneval ajavahel 1920—1923 a. veiste arvu tõus on Saaremaal teiste maade tasapinnal. Veiste arv vähenes kõige enam 1918 ja 1919 a. eriti Saksa okupatsiooni ajal. Sunnivõtmised Vene sõjaväele ei puutunud Eestit tunduvalt. Enam kannatasid Vene sunnivõtmiste all Põhja-Eesti maad.

Teisel perioodil 1920—23 algas hoogus karja restauratsioon. Jõudsamalt edenes karja suurenemine Põhja- Eesti mais. 1923 a. veiste arv oli veel üldiselt umbes 5% võrra 1916 a. arvust madalam: Viru,- Viljandi,- Tartu- ja Valgamaal 9—10%, teisis—3—5%. Eriti hoogus oli sel ajavahel lehmade juurekasv—üldiselt oli lehmi 1923 a. 1920 aastaga võrreldes 37% enam. Lehmade suhe veiseist tõusis 1923 a. 62%, millises vahekorras isegi järgnevailgi aastail vaatamata lehmade järjekindlale juurekasvule, tagasiminek avaldus, 1927 a. oli veiseist lehmi 60,4%. Lehmade arv ületas juba 1923 a. 1916 aasta arvu.

Kolmas periood 1923—27 a. näitab karja suurenemises juba normaal-arengut. Sõjaajast tekkinud puudujääk on kaetud ning edasi kestab järjekindel karja suurendamine üle sõjaeelse normi. Sel ajavahel tõusis veiste arv 22,7% võrra, lehmade arv aga 19,6% võrra. Lehmade arvu suhteliselt vähem tõus on tingitud noorkarja suurest juurekasvust viimasel kahel aastal, mis loomulikult annab järgnevail aastail uuesti suurema lehmade arvu juurekasvu.

Loomapidamise intensiivne valdkond, mis oma alla võtab peaaegu kogu Pärnu,- Viljandi ja Valgamaa ning põhjapoolse osa Tartumaast, kujutab arenenud piimakarja valdkonda suhteliselt loomade arvule, kui ka toodangule. Põhjarannikul (Harjumaal) ja kagunurgas (Petseri) on veiste arv suhteliselt loomade üldarvule suur, kuid toodangu, eriti turutoodangu suhtes kuuluvad nad madalvaldkonda.

Üldiselt võib märkida, et Põhja-Eesti maade edusammud karjapidamises suhteliselt endisele seisukorrale on tunduvalt suuremad kui Lõuna-Eesti mais; karjapidamise seisukord oli Lõuna-Eesti toodangu ulatuse poolest Põhja-Eestis (peale Järvamaa) ees ja on seda üldiselt võttes ka veel praegu; kasutamata edenemisvõimalusi näib aga Põhja-Eesti mail enam olevat, põllumajanduslik maa on tunduvalt nõrgemini loomadega koormatud ja eriti rohumaade ulatuse suhtes on Põhja-Eesti paremas seisukorras. Põhja-Eesti rohumaad on küll vähem tootvad, kuid nende järjekindel parandamine ja harimine võib luua veel pinda karjapidamise laiendamiseks.

4. Loomasaaduste toodang. Loomade arvu suurendades on suudetud tunduvalt tõsta ka loomade tootmisvõimet; toodangu suurenemine ületab suhteliselt loomade juurekasvu.

Loomasaaduste toodang—*Production des produits animaux.*

99.

	1922—23	1923—24	1924—25	1925—26	1926—27
Liha—*Viande*					
Veiseliha ja vasikaliha (ton.)—*Viande de boeuf et de veau (ton.)*	17 368	18 109	17 018	17 305	17 749
Sealiha „ —*Viande de porc*	37 819	39 056	41 720	42 770	42 654
Lambaliha „ —*Viande de mouton*	18 752	7 825	7 150	8 455	8 157
Piim (maha arvatud loomadele antud osa)—*Lait (exc. le lait à la nourriture de bétail*	353 900	358 571	452 698	557 967	582 938
Munad (tuhandeis)—*Oeufs (en milliers)*	39 681	45 224	50 776	57 891	64 349
Vill—*Laine*	1 082	971	879	1 014	936
Nahad (arv tuh.)—*Peaux (en milliers)*	649	633	601	667	645

Loomasaaduste toodangu arengust nelja aasta jooksul näeme, et kõigeenam on rõhutatud piima, sealiha ja munade toodangu suurenemist: piimatoodang on tõusnud 53,4%, sealihatoodang 13,2%, munatoodang 46,0%. Nii on loomakasvatuses rõhutatud peaasjalikult nende harude laiendamist ja arendamist, mis eksportsaadusi annavad. Teiste alade toodang on püsinud enamvähem ühtlasel tasapinnal.

Loomasaaduste toodangu osatähtsus põllumajanduse kogutoodangus on suurenenud järjekindlalt. Kui kogutoodangu väärtusest kõrvaldame rahakursist tingitud väärtussummade suurenemise, saame arvud põllumajanduse

toodangu kasvamise kohta puhtal kujul. Toome siin põllumajanduse toodangu väärtuse, eraldi maapidamis- ja loomapidamistoodangu kohta, ka väärtkindlais kroonides; neis arvudes on rahakursi tõusu mõju juba nivelleeritud.

Põllumajanduse kogutoodang — *Production agricole totale.*

100.	Maapidamisest *Exploitation du sol*	Loomapidamisest *Élevage du bétail*	Kokku *Total*
	Milj. *mk.*—*En millions de mk.*		
1922/23	8 221	8 177	16 398
1923/24	9 346	9 835	19 181
1924/25	11 222	12 788	24 010
1925/26	11 879	14 996	26 875
1926/27	9 331	14 085	23 416
	Milj. kroonides *En millions de couronnes*		
1922/23	90,8	90,4	181,2
1923/24	97,3	102,3	199,6
1924/25	108,0	123,1	231,1
1925/26	118,0	150,0	268,0
1926/27	93,3	140,9	234,2

1922/23 a. põllumajanduse kogutoodangust andis maapidamine 50,1%, loomapidamistoodang 49,9%, mõlema haru osasuurus kogutoodangus on tasakaalus. Järgnevail aastail omas loomapidamistoodang järjest suurema ülekaalu ning 1925/26 a. vahekord maapidamis- ja loomapidamistoodangu vahel kogutoodangus on—maapidamistoodang 44,8%, loomapidamistoodang 55,2%, 1926/27 a. vastavalt 39,8% ja 60,2%. Loomapidamistoodang viie aasta jooksul on tõusnud 7 miljardit *mk* (42,8%), maapidamistoodang 1,1 miljardit—(13,5%). Põllumajandustoodang oli kõrgeim 1925—26 a. Järgneval aastal osalise ikalduse ning põllumajandussaaduste hindade suure languse tõttu vähenes põllumajandustoodangu väärtus, eelmise aastaga võrreldes, 3,4 miljardi *mk.* võrra.

Piimatoodangut, mis annab põllumajanduse kogutoodangust 22% ja loomapidamistoodangust 38,4%, on suudetud tõsta viie aasta jooksul 354 tuh. tonnilt 583 tuh. tonnile, mis annab suurenemise 57,7%.

Piimatoodangu jõudus suurenemine olenes suuremas osas lehmade arvu juurekasvust, kuid ka lehmade piimaanni tõusust. Keskmine piimatoodang lehma kohta on nelja aasta jooksul tõusnud 20,7%.

Kontrolli all olevate kogukarjade keskmine toodang (nl).

101.	Piima	Võirasva	Rasva %
1922/23	4 638	165,9	3,58
1923/24	4 566	164,6	3,60
1924/25	5 278	190,9	3,62
1925/26	5 600	203,2	3,63

Lehmade keskmise toodangu tõus on saavutatud sööda suurendamise ning tähtsal määral ka otstarbeka söötmise arvel, mille tõttu on tõusnud söödatasuvus.

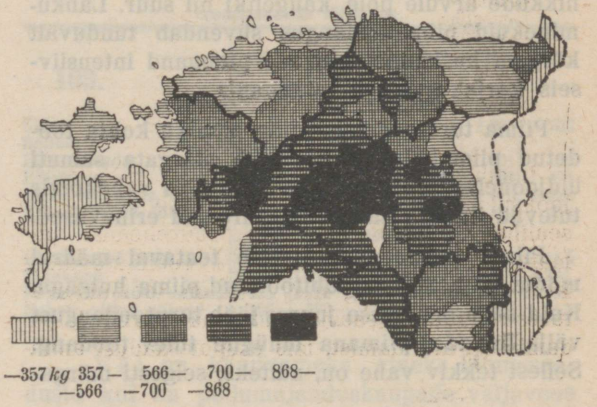
Kontrollkarjade keskmine söödatasuvus (%).

102.	Piima	Võirasva
1921/22	100	100
1922/23	109,3	110,2
1923/24	111,8	113,2
1924/25	120,2	122,3
1925/26	122,6	125,1

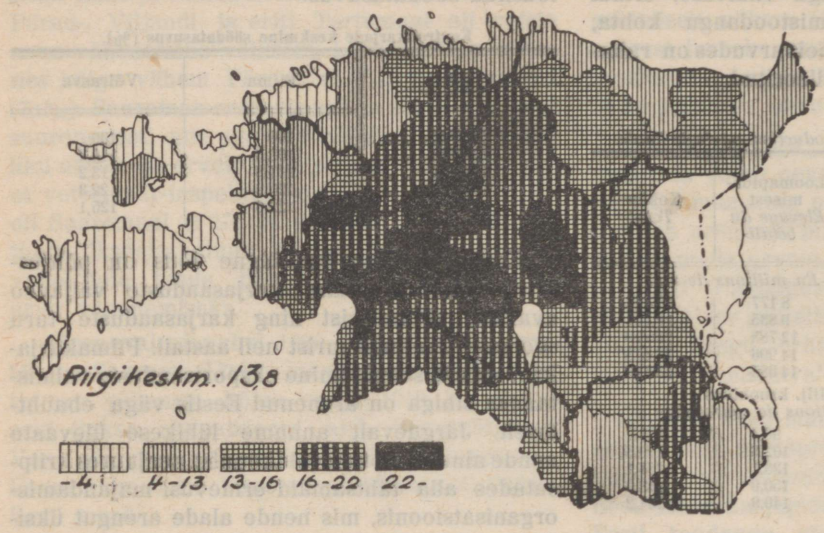
Karjamajanduse igakülgne tõus on põhjustatud suuremal määral karjasaaduste väljaveo avaraist võimalusist ning karjasaaduste turu soodsast konjunktuurist neil aastail. Piimakarjakasvatus ja seapidamine eksportsaaduste valmistamise sihiga on arenenud Eestis väga ebaühtlaselt. Järgnevalt anname lühikese ülevaate nende ainete tootmisvaldkonnist, seejuures kriipsutades alla tähtsamaid erinevusi majandamisorganisatsioonis, mis nende alade arengut üksikuis valdkonnis enam on soodustanud.

5. Piimasaaduste ja sealiha tootmisvaldkonnad. Loomasaaduste tootmise ulatus oleneb maaviljakusest kui ka maakasutuse ning loomapidamise organisatsioonist. Üldjooneliselt võib panna tähele, et arenenud piimakarjapidamise valdkonnad ühtivad kõrge põlluheinakasvatuse valdkonnaga, võttes oma alla Kesk- ja Lõuna-Eesti kõrgesaagi piirkonnad. Viimaseil aastail võis märgata põlluheinakasvatuse laienemist Kesk-Eestist põhja poole, eriti loode sihis, ning ühtlasi võis märgata seal ka jõudsamat piimatoodangu kasvu; piimatootmises jäävad nad küll veel Kesk-Eestist maha. Muidugi ei ole selles rööbastikus mõõduandev ainult põlluheinasaak, vaid kogu maakasutus ja majandamissüsteem, mis omane enam-vähem ühtlaselt põlluheinakasvatust rõhutavaile majapidamisile. Toome siin võrdluseks kartogrammid, mis iseloomustavad valdkondi ühelt poolt põlluheinakasvatuse ulatuse poolest ning teiseks piimatootmise intensiivsust.

Piimatoodang ühe maaelaniku kohta.
Production du lait par habitant rural.

Põlluheinakasvatuse valdkonnad. (Põlluheinasaagi % üldsaagist).
Régions de culture du foin des prairies artificielles.

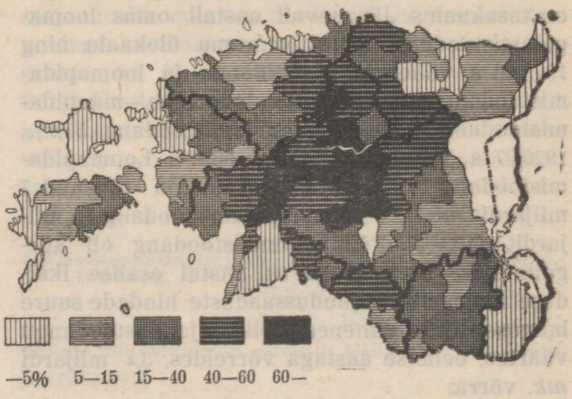
Arenemise rööbastikkus nende kahe tootmisala vahel on kartogrammel selgesti nähtav. Vähemad lahkuminekud põhjas—kartulikasvatuse ja lõunas linakasvatuse valdkonnis—olenevad juba nende alade mõjutusist majandamisorganisatsioonile. Suurem osa intensiivse piimatootmise valdkonnast kuulub ühtlasi põllumajandusliku maa kõrgeviljakuse valdkonda. Võib veel panna tähele, et arenenud piimakarjapidamise valdkonnad maakasutusliikide poolest enamuses on varustatud keskmise hulga põllu- ja rohumaadega. Väljapaistvalt põllurikkad (Kagu-Eesti) ning heina- ja karjamaarikkad (loode- ja kirdeosad ja saared) moodustavad piimatootmises madalvaldkonnad. Sellest on näha, et piimakarjapidamine on enam arenenud valdkonnis, kus maakasutusliigid (põllu-, heina- ja karjamaa) esinevad enam ühtlasis vahekorris.

Toodetud piimahulk maaelaniku kohta näitab valdkondade viisi väga suuri lahkuminekuid. Vahe toodetud piimahulgas elaniku kohta on miinimum- ja maksimum- valdkondade vahel enam kui kolmekordne. Veiste arvu suhe elanikkude arvule pole kaugeltki nii suur. Lahkuminekuid piimatoodangus süvendab tunduvalt kõrgem keskmine lehmade piimaand intensiivseis karjakasvatuse valdkonnis.

Piima turutoodangu ning elaniku kohta toodetud piimahulga vahel võib märgata samuti üldjoonelist rööbastikkust, kuid neis vahekorris tulevad ilmsiks ka mõned suuremad erinevused.

Piima turutoodangut võib teataval määral mõõta piimatalitisis läbitöötatud piima hulgaga. Kuid selle arvestuse juures jääb turutoodangust välja linnades piimana müügile tulev toodang. Sellest tekkiv vahe on, näiteks, selgesti märgatav Tartu, Rakvere, Pärnu ja Valga linnade ümbruskonnas. Pealegi on raske arvestada üksikuis piimatalitisis läbi töötatud piima päritolu. Järgnevas kartogrammis „Piimaüldtoodangust läbi töötatud piimatalitisis" tuli lugeda piima päritolu piimatalitise asukoha järele. Need asjaolud loomulikult üksikuis kohis, eriti lahkuminevate valdkondade piirel, tekitavad kartogrammil mõningaid ebatäpsusi, kuid see juures mitte nii suuri, et nad üldpilti muudaksid.

Piima üldtoodangust läbi töötatud piimatalitusis % - des 1925 a.
% du lait passé par les laiteries coopérat. en 1925 au total du lait.

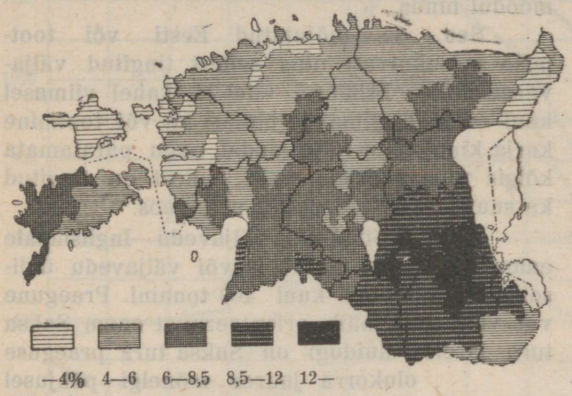

Kartogrammide võrdlusest on näha, et intensiivsemad piimatootmise ja -läbitöötamise valdkonnad üldjoonis ühtivad. Seejuures tuleb panna tähele, et valdkondade vahelised lahkuminekud läbitöötatud piima protsendis on väga suured; vahe miinimum- ja maksimum-valdkonna vahel on umbes kümnekordne, kõrvalseisvate valdkondade protsendi vahed ulatuvad 100 ja enam %-ni. Mõõduandvaiks piimasaaduste turutoodangus võime pidada valdkondi, kus läbitöötamisele tuleb 40 ja enam %-ti piima kogutoodangust, sest need valdkonnad annavad umbes 70% piimasaaduste turutoodangust üldse. Nende valdkondade territoriaalne ulatus aga ei ületa üht kolmandikku Eesti pindalast. Juba needki vahekorrad lubavad oletada veel laialdasi võimalusi piimakarja ja ühtlasi turutoodangu suurendamiseks Eestis.

Sealiha tootmises on kujunenud välja väga selgepiirilised valdkonnad. Seapidamise ulatus

näib olevat otsekoheses seos põllumaa rohkusega ehk rohumaade vähesusega; kus on vähem looduslikke rohumaid ja enam põldu, seal on seapidamine ulatuslikult enam arenenud.

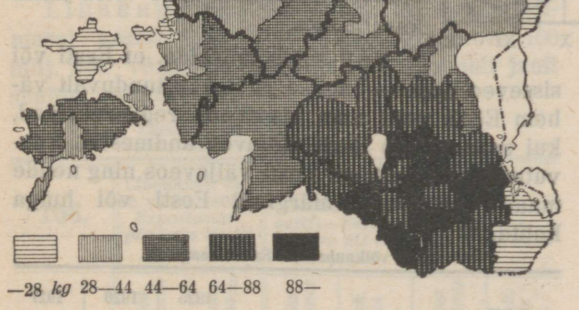
Sigade % loomaüksuste üldarvust.
Porcs en % au total des unités bovines.

Toome siin seapidamise seisukorra iseloomustuseks kaks kartogrammi: „Sigade % loomaüksuste üldarvust" ja „Sealihatoodang ühe maaelaniku kohta," millised annavad ühtlase pildi seapidamisest sigade arvu kui ka nende toodangu suhtes.

Valdkondade vahelised lahkuminekud on ka siin üsna suured—vahe miinimum- ja maksimumvaldkonna vahel on umbes 5-kordne sigade arvu suhtes loomaüksusile kui ka sealiha toodangus maaelaniku kohta.

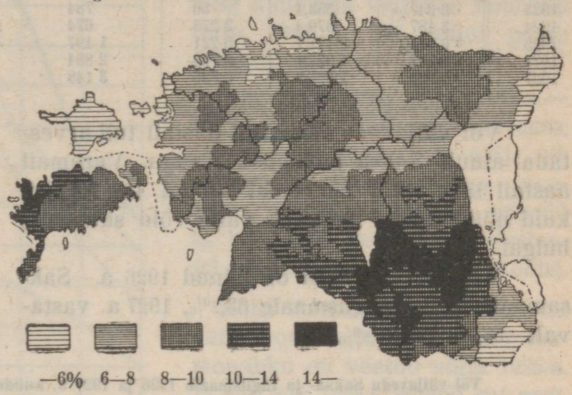
Sealiha toodang ühe maaelaniku kohta (1925 a. andm.).
Production de la viande de porc par habitant rural (donn. de 1925).

Sealiha turutoodangu kohta territoriaalset ülevaadet pole veel võimalik anda. Raudtee vedude järele otsustades on ikkagi ka sealihatoodangus mõõduandev intensiivsem seapidamise valdkond—Tartu-, Valga-, Võru- ja Viljandimaa. Tuleb tähendada, et eksporttapamaja ehitamine Tartus oli ajakohane samm; asudes intensiivsema seakasvatuse valdkonna keskel, vähendab ta veokulusid, on kättesaadav ümbruskonnale lihajätiste kättesaamiseks ning ühtlasi võib paremini reguleerida ka sealihaturgu. Need asjaolud peaksid lähemail aastail aitama tunduvalt tõsta selle valdkonna sealihatoodangut.

Piimakarjapidamise ja seakasvatuse vahekorrist annab kujuka pildi kartogramm, mis koostatud sigade arvu suhtumisel lehmade arvule.

Sigu 100 lehma kohta — *Porcs par 100 vaches.*

Piimakarjapidamise ja seakasvatuse kõrget seisu ühes-samas valdkonnas võib leida Põhja-Viljandimaal, Pärnumaal Karksi ja Halliste kihelkonnis, Valgamaal, Kesk-Tartumaal ning Võrumaal Räpina khlk. Mujal arenenud karjapidamise valdkonnis on seakasvatus, suhteliselt karjapidamisele, keskmine ehk keskmisest madalamal.

6. Loomsaaaduste kaubandus. Lähemaid kaubanduslikke sidemeid lääneturuga põllumajandussaaduste väljaveoks sõlmis Eesti alles pärast sõda. Enne ilmasõda eksporteeriti lääneturgudele Eesti põllumajandussaadusist suuremal hulgal ainult linu. Välja veeti piima- ja lihasaadusi suuremalt jaolt ainult Peterburi ja Riiga. Loomasaaduste väljavedu lääneturgudele algas laiemas ulatuses alles 1922 a. Turu võitmine, püsivate kaubanduslikkude sidemete loomine ning kaupade tootmises lääneturu nõudeile kohanemine sündis võrdlemisi lühikese ajaga—aasta 3—4 jooksul ja nüüd on Eesti loomasaadused Lääne-Euroopa turgudel juba üsna laialt nõutav kaup.

Loomasaaduste väljavedu.

103.	1922	1923	1924	1925	1926	1927
	milj. *mk.*					
Üldse	478	852	1 377	2 746	2 993	3 707
Sellest						
Elusloomad	75	134	96	163	101	149
Lihakaup	119	70	95	195	303	471
Piim, või, juust, munad	253	594	1 096	2 296	2 476	2 933
Nahad, villad, jõhvid	31	54	91	92	114	154
	tonnides					
Elusloomad (1000 tk.)	12,7	14,1	11,7	10,8	6,6	11,5
Lihakaup	2 140	1 012	821	1 470	2 076	4 224
Piim, või, juust, munad	1 425	2 729	3 923	7 764	9 603	11 105
Nahad, villad, jõhvid	355	530	602	504	560	711

Või on kandvamaks aineks loomasaaduste kui ka põllumajanduskaupade väljaveos

üldse. Või väljavedu kasvas 1 tuh. tonnilt 1922 a. 9,9 tuh. tonnile 1927 a.

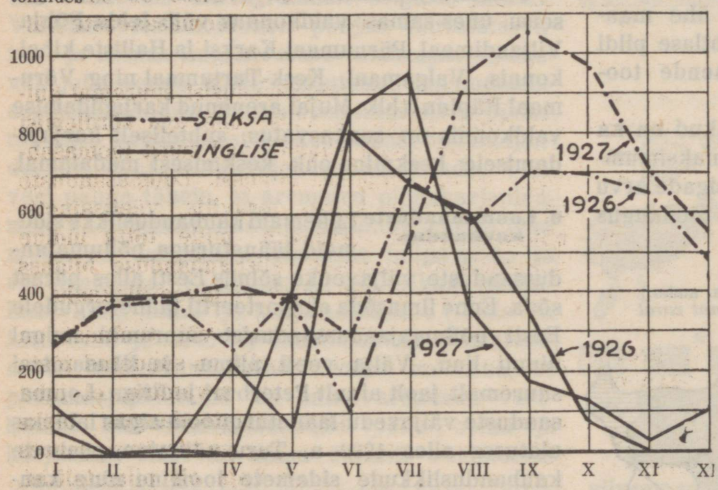
Või väljavedu 1922—27 a.

104.	Tonnides	Milj. *mk.*	Sellest (tonnides)	
			Saksamaale	Inglismaale
1922	999	211,7	10	234
1923	2 347	553,1	60	784
1924	3 187	979,4	2 273	674
1925	6 445	2 121,7	5 221	1 197
1926	8 691	2 377,1	5 770	2 884
1927	9 906	2 766,3	6 735	3 148

Või väljaveos viimaseil aastail tuli arvestada ainult Saksa ja Inglise turuga. Varemail aastail läks võid suuremal hulgal ka Rootsi, kuid nüüd Rootsi ise veab välja võid suuremal hulgal.

Väljaveetud võist on läinud 1926 a.—Saksamaale 66,4%, Inglismaale 33,2%, 1927 a. vastavalt—68,0% ja 31,8%.

Või väljavedu Saksa- ja Inglismaale 1926 ja 1927 a. kuude järele.
Exportation du beurre pour l'Allemagne et l'Angleterre d'après les mois en 1926 et 1927.

Saksa turul on Eesti või esindatud aasta jooksul ühtlasemalt kui Inglise turul; see juures on esimesel poolaastal või väljavedu 100 ja enam % vähem väljaveost teisel aasta poolel. Inglise turul esinemine on aga hoopis ebaühtlasem—kahe aasta jooksul on aasta esimese nelja ja viimase kolme kuu jooksul või väljavedu kas puudunud ehk olnud väga väikesel määral. Selle asemel või väljavedu aprillist septembrini on suur—juunis ja juulis tunduvalt suurem kui Saksamaale. See äärmiselt suur kõikuvus või väljaveos teataval mõõdul näitab, et Eesti võile Inglise turg pole veel kuigi kindlustatud. Pealegi näitab või väljavedu Saksamaale juunis tunduvat langust ning just sel kuul tõuseb väljavedu Inglismaale peaaegu maksimumini kuu kohta.

Või väljavedu Inglismaale sünnib aastaajal mil hindade seis sesooniliselt madal; see olukord on aga turu kindlustamiseks Eesti võile ning kindla tarvitajaskonna loomiseks ebasoodus. Ebaühtlane esinemine turul ning suurema kvantumiga esinemine just hindade sesoonilise madalseisu ajal nõrgestab tunduvalt Eesti või võistlusvõimet ning ühtlasi nõrgendab ka teataval mõõdul hinda.

See on mõjutatud Eesti või tootmise seisukorrast ning sellest tingitud väljaveost üldse. Esimesel viiel ja kahel viimasel kuul on meil piima ja ühtlasi ka või tootmine karja kinnioleku tõttu madal, nagu paratamata kõigis põhjapoolseis mais. Sellest on tingitud ka suur sesoonilikkus või väljaveos.

Siiski võiks või väljavedu Inglismaale enam ühtlustada, ulatub ju või väljavedu üldiselt ka miinimum-kuul 400 tonnini. Praegune või väljavedu näib orienteeruvat enam Saksa turu järele. Muidugi on Saksa turg praeguse olukorra juures mõnelgi põhjusel soodsam, ligem ja korralikum ühendus j. t., kuid peab pidama meeles, et Saksa turg on tunduvalt ebastabiilsem. Praegugi Saksas maad võtnud propaganda oma maa karjapidamise kaitseks ning karjasaaduste sisseveo piiramiseks näib olevat sihitud just peamiselt kõrgekvaliteediliste karjasaaduste suureneva sisseveo vastu, ja et sisseveetud võihulk vastab ainult umbes 20—25% kogu tarvitusest, kuna muu osa kaetakse omamaa toodangust, siis või sisseveo piiramine ei näi olevat võimatu. Neil kaalutlusil tuleks küll enam tihendada sidemeid Inglise turuga kuigi vast mõned ajutised soodsused sellé tõttu jääks kasutamata.

Veel tuleb märkida, et Eesti või sisseveo maad — Inglise ja Saksa tunduvalt vähem Eesti võid oma sisseveos registreerivad, kui seda näitab Eesti väljaveo andmestik. Kõrvutame siin andmed Eesti väljaveos ning nende maade sisseveos märgitud Eesti või hulga kohta.

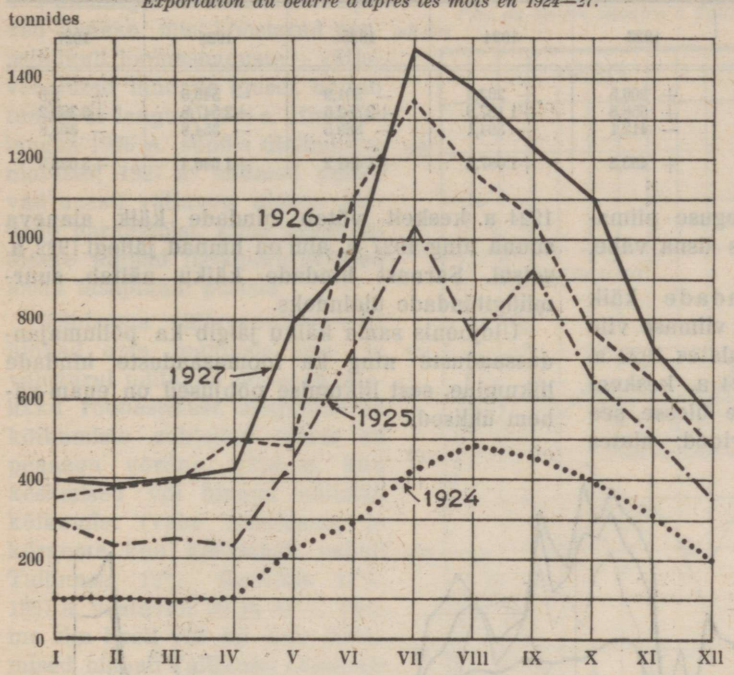
Eesti võikaubandus Saksamaaga kv.

105.	1925	1926	1927
Eestist Saksamaale välja veetud	52 210	57 704	67 354
Saksamaale sisse veetud	49 940	51 580	58 522
Vahe (Saksamaale sisse veetud (—) vähem)	— 2 270	— 6 124	— 8 832

Inglismaaga.

	1925	1926
Eestist Inglismaale välja veetud	11 970	28 840
Inglismaale sisse veetud	10 814	29 810
Vahe (Inglismaale sisse veetud (+) enam (—) vähem)	— 1 156	+ 970

Või väljavedu kuude järele 1924—27 a.
Exportation du beurre d'après les mois en 1924—27.

Saksa sisseveos on registreeritud kõigel kolmel viimasel aastal sisseveos Eesti võid vähem kui Eesti andmeil välja on veetud. Inglise turul on vahekord 1925 a. samane, 1926 a. on aga vahekord vastupidine. Millest see vahe on tingitud, on raske täpsemalt selgitada. Vahe tekitajaks võib olla nende maade ebatäpne või päritolu maa registreerimine. Arvatavasti mõned saadetised, mis laaditud ühes Soome võiga, on registreeritud Soome päritolu järele. Et see kordub aasta-aastalt ning vahe näib veel progresseeruvat, oleks Eesti huvides siin püüda nõutada täpsemat päritolu registreerimist.

Lihakaupade väljavedu on kolmel viimasel aastal (1923—26) kasvanud umbes 100 milj. *mk.* võrra aastas ja seda suuremalt jaolt sealiha väljaveo arvel.

Lihakaupade väljavedu 1922—27 a.
Exportation de la viande en 1922—27.

106.

	Lihakaupu üldse välja veetud *Exportation générale de la viande*		Sellest — *Dont*			
			Sealiha (igat sorti) — *Viande de porc (de toutes sortes)*		Veiseliha *Viande de boeuf*	
	Tonnides *En tonnes*	Milj. *mk.* *Millions de mk.*	Tonnides *En tonnes*	Milj. *mk.* *Millions de mk.*	Tonnides *En tonnes*	Milj. *mk.* *Millions de mk.*
1922	2 140	119,1	1 351	...	705	...
1923	1 012	70,1	510	30,1	554	27,1
1924	821	94,6	508	69,2	233	16,7
1925	1 470	194,9	919	141,5	302	25,8
1926	2 076	302,7	1 487	242,1	268	23,0
1927	4 224	470,8	2 628	357,8	1117	70,0

Tähtsamaiks väljaveoturgudeks Eesti lihakaupadele on olnud Inglise ja Rootsi. Inglise turule läheb pekon; Rootsi turule värske sealiha, veise ja lambaliha. Vähemal mõõdul lihakaupa on saadetud Soome ja Saksamaale.

Munade väljavedu tõusis 1925 a. 970 tonnini (159 milj. *mk*), kuid langes ebasoodsate hindade ning kindlama väljaveo kontrolli tõttu 1926 a. 705 tonni peale (92 milj. *mk.*).

Elusloomi veeti välja 1925 a.— 10.794 tk. 163 milj. *mk* väärtuses, 1926 a. — 6.568 tk. 100 milj. *mk* väärtuses. Elusloomadena veetakse välja peaasjalikult veiseid ja hobuseid. Suuremosa elusloomi (veiseid) on saadetud Rootsi.

Muist loomasaadusist väärivad väljaveos tähelepanu nahad; loomanahku on veetud välja 1925 a. 75 milj. *mk*, 1926 a. 90 milj. *mk* eest.

Üldjoonis võttes on näha tugevat hoogu loomasaaduste väljaveo arengus.

Sisse veetakse loomasaadusist suuremal hulgal ainult nahku ja villa, mis aga võrdlemisi väikese osa võrra vähendavad suurt loomasaaduste väliskaubanduse bilanssi. Loomasaaduste suur väljavedu katab teravilja, väetisainete, põllutöömasinate sisseveo, mille tõttu üldine põllumajanduskaupade väliskaubanduse bilanss näitab kõigil aastail suurt väljaveo ülekaalu.

Tähtsama väljaveoartikli—või tootmist on niipalju suurendatud, kuipalju on suudetud tõsta piimatoodangut. On ekslik arvamine, et juba varemail aastail Eesti piimatoodangust oleks võinud suure hulga ka praeguse tarvituse juures välja vedada ning ainult vaja oli piimatalitisi, et sedä olemasolevat piima ümber töötada. Tegelikult aga näitavad arvud, et võitoodangut on suudetud tõsta ainult piimatoodangu tõusu ulatuses. Küll aga laiendas piimatalitiste võrgu tihenemine piima realiseerimise võimalusi, mis õhutas karjapidajaid lehmade arvu ning ühtlasi piimatoodangu suurendamisele.

Kolme aasta jooksul 1923/24, 1924/25 ja 1925/26 on või veetud välja üle 1922/23 a. normi — 10571,5 tonni, mille valmistuseks tarvitati 265 tuh. tonni piima. Sama aja jooksul on piima enam toodetud 1922—23 a. normist kokku kolmel aastal 300 tuh. tonni. Sellest näeme, et 35 tuh. tonni kolme aasta jooksul 1922/23 a. enam toodetud piimast on läinud sisetarvituse tõusu katteks; iga samm, mis või väljaveo arengus võimalik teha, eeldab suhteliselt samavõrra piimatoodangu suurendamist. Realiseerimata võimalusi

Põllumajanduskaupade väliskaubanduse bilanss (milj. *mk*) (ülekaal = + väljaveo, — sisseveo).

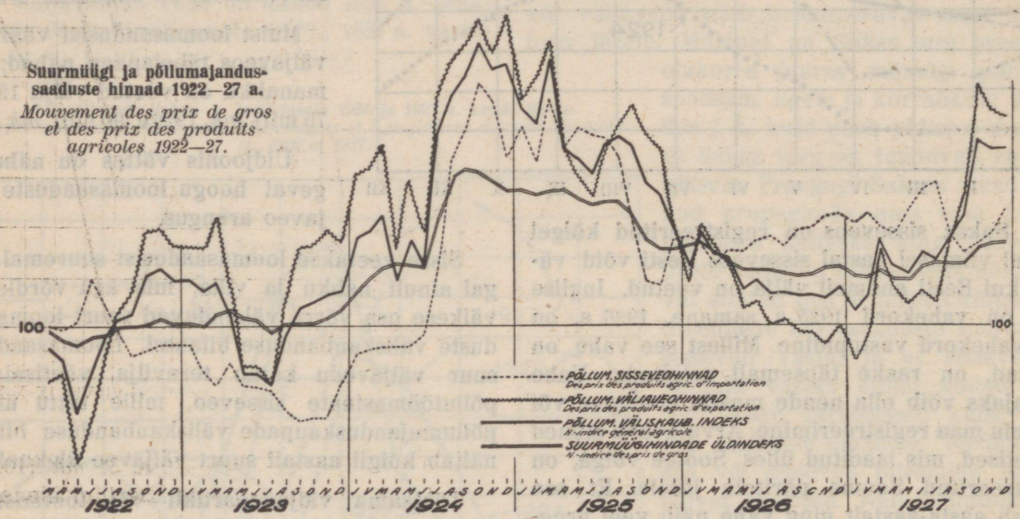
107.	1922	1923	1924	1925	1926	1927
Taimesaadused	+1 170,4	+ 206,5	+ 203,4	— 501,9	— 546,6	+ 2,9
Loomasaadused	+ 375,0	+ 658,8	+1 187,9	+2 352,6	+2 547,8	+3 385,2
Väetisained, põllut. riist. ja mas.	— 242,0	— 412,1	— 304,1	— 369,5	— 354,8	— 364,8
Kokku	+1 303,4	+ 453,2	+1 087,2	+1 481,2	+1 646,4	+3 023,3

või tootmise suurendamiseks praeguse piimatoodangu seisu juures on igatahes üsna vähe.

7. Loomasaaduste hinnad. Üldine hindade käik Eesti turul viimase viie aasta jooksul kujutab lookjoont: alates 1922 a. kerkivad hinnad aeglaselt kuni 1924 a. keskeni ning teevad siin veel järsu hüppe ülesse, see on hindade lookjoone tõusuperiood; alates 1924 a. keskelt võtab hindade käik alaneva suuna ning 1927 a. alul on hinnad jällegi 1922 a. seisul. Sarnast hindade käiku näitab suurmüügihindade üldindeks.

Üldjoonis sama käiku jälgib ka põllumajandussaaduste ning ka loomasaaduste hindade liikumine, sest liikumise põhjused on enam-vähem üldised.

Suurmüügi ja põllumajandussaaduste hinnad 1922—27 a.
Mouvement des prix de gros et des prix des produits agricoles 1922—27.

Tähtsamaks võrdlemisi suure hindade kõikumise põhjuseks oli rahaväärtuse muutumine. Teiseks tähtsaks hindade tõusu põhjuseks 1922 ja 1923 a. jooksul oli meie karjasaaduste hindade tasakaalustamine välisturu hindade tasapinnaga. Selle murrangu algust võib võtta täpsemalt 1922 a. viimasest veerandist. Varem oli meie põllumajandussaaduste, eriti karjasaaduste tarvitajaks ainult siseturg; kuid meie karjatoodangule on siseturg liiga kitsas ning seetõttu olid karjasaaduste hinnad tunduvalt madalamad välisturu hindadest. Ühes nende ainete väljaveo suurenemisega tõusid ka hinnad ning 1922 a. jõuavad või- ja lihahinnad välisturu hindade vahekorrisse.

Kui võrrelda Eesti suurmüügiindeksi käiku tähtsamate välisturgude omadega, nagu Inglise ja Saksa, näeme et 1925 ja 1926 a., mil *Emk* stabiilne, indeksite käik üsna rööbastiku sünnib; see tõendab, et Eesti turgu mõjutavad samad põhjused, mis välisturgegi, ning veel rohkem, Eesti turg jälgib, eriti eksportainete hindades, välisturu seisu ning omamaa toodangu suurus esineb järjest vähema mõjurina hindade käigus.

Loomasaaduste suurmüügihinnad 1922—1927 a.

108.	1922	1923	1924	1925	1926	1927
Või — puud	3 678	4 052	4 860	4 921	4 194	4 410
Munad—kast 1440 tk.	9 524	11 080	13 256	12 172	12 097	12 119
Sealiha — puud	1 103	1 508	1 574	1 861	1 870	1 436
Veiseliha— „	546	760	991	1 079	1 030	875
Põllumajandussaaduste hindade võrdkaalustatud indeksid:						
1) Üldindeks	100	101	127	129	107	115
2) Sisseveo-indeks	100	86	113	124	114	116,5
3) Väljaveo-indeks	100	107	136	132	104	115

Põllumajandussaaduste väljaveo-indeks, mis koostatud peaasjalikult loomasaaduste — väljaveoainete hindade alusel, näitab tunduvat langust 1926 a. Hindade langus 1926 a. sündis üleilmlikus ulatuses; 1927 a. andmed näitavad uuesti väljaveo ainete hindade paranemist, kuna sisseveoainete hinnad ligikaudu eelmise aasta tasapinnal püsisid.

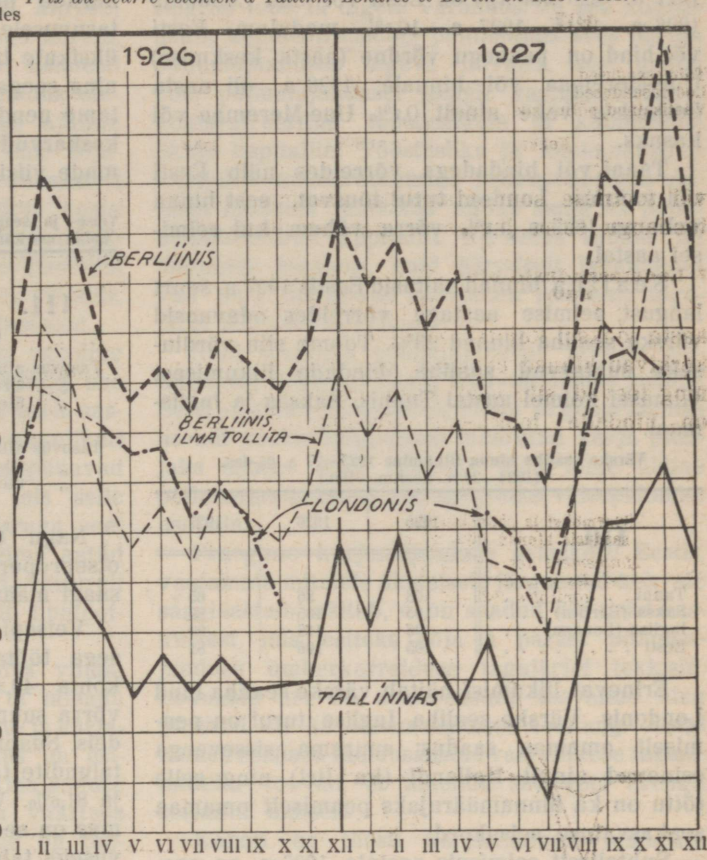
Tähtsama väljaveoaine—võ i hinnad oma muutusis sise- ja välisturul näitavad peaaegu täielikku rööbastikust, misjuures ka kõikumiste suhteline ulatus on peaaegu võrdne. 1926 a. kuu keskmised või hinnad näitasid kõikumist (vahe madalama ja kõrgema kuu keskmiste vahel) Tallinnas 12%, Berliinis 11%, 1927 a. vastavalt 30 ja 31%. Toome siin Eesti või *kg* kuu keskmised hinnad Tallinnas, Londonis ja Berliinis 1926 ja 1927 a.; kuu keskmised või hinnad on tuletatud madalama ja kõrgema noteeritud hinna keskmisist.

Tallinnas 1926 a. noteeritud võihind (aasta keskm.) vastab täpselt hinnale, mis on tegelikult sel aastal piimatalitusile või *kg*-st maksetud (257). 1927 a. kohta pole seda võrdlust veel võimalik tuua, sest puuduvad kokkuvõtted piimatalitiste aruandeist sel aastal.

Eesti võihinnad Tallinnas, Londonis ja Berliinis.
(*kg*. hind *mk*-des)

109.	1926 a.			1927 a.		
	Tallinnas	Londonis	Berliinis	Tallinnas	Londonis	Berliinis
Jaanuar . .	244	290	317	261	—	330
Veebruar .	281	309	332	279	—	337
Märts . . .	270	—	342	256	—	319
Aprill . . .	261	303	318	245	—	332
Mai	247	296	307	258	284	304
Juuni . . .	256	297	313	238	278	302
Juuli . . .	248	282	305	226	267	289
August . .	255	290	319	251	288	319
September	248	282	313	281	315	352
Oktoober .	249	265	308	282	317	345
November .	250	—	317	293	311	379
Detsember	277	—	342	274	—	333
Keskmine aastas . .	257	290	321	262	294	328

Eesti või hinnad Tallinnas, Londonis ja Berliinis 1926 ja 1927 a.
Prix du beurre estonien à Tallinn, Londres et Berlin en 1926 et 1927.

Inglise turul oli Eesti või hind 1926 a. 12,9%, 1927 a. 12,2% Tallinnas noteeritud hinnast kõrgem. Saksa turul (Berliinis) on Eesti või hind Tallinna omast kõrgem 1926 a.—24,8%, 1927 a.—25,4%. Eesti või hinna (keskm. aastas) vahe Londonis ja Berliinis oli 1926 a. 31 *mk* (10,6%), 1927 a.—34 *mk* (11,7%) *kg*-lt Berliini hinna kasuks. Selle vahe tekitab Saksa sisseveo toll—30 *mk kg*-lt. Aasta keskmised hinnad Londoni ja Berliini turul pole mitte täiel määral võrreldavad, sest Londonis pole kõigil kuudel Eesti või hindu noteeritud. Kui võtta keskmised ka Berliini hindades ainult kuude andmeist, millal on Eesti või hindu noteeritud ka Inglise turul, siis saame Berliinis hindade ülekaalu 1926 a.—27 *mk*, 1927 a.—33 *mk kg*-lt. See võrdlus näitab samuti, et Eesti või hindade vahe Londoni ja Berliini turul on väga ligidane Saksa sisseveotolli määrale, mille arvele see vahe ka tuleb kanda. Sellest näeme, et kumbki turg ei paku hinna suhtes Eesti võile erilisi soodustusi. Eesti või hinna vahe sise- ja välisturul (Londonis, millele peaaegu võrdub ka Eesti või hind Berliinis ilma tollita) oli 1926 a.—33 *mk*—12,8%, 1927 a.—32 *mk* — 12,2% *kg*-lt. See moodustub hoiu-, veo- ja ärikuludest. Maha arvates veokulusid (umbes 7,5 *mk kg*-lt) jääb järele muudeks kuludeks 25—26 *mk kg*-lt ehk 10% kaubaväärtusest. Siin olgu märgitud, et Austraalias ja Uuel-Meremaal ainult veokulud Inglise turule teevad umbes 8—9% kaubaväärtusest.

Taani või hinnaga võrreldes (1926 a.—324 *mk*, 1927 a.—325 *mk kg*) on Eesti või hind Londonis 1926 a.—11,7%, 1927 a.—10,5% madalam. Eesti või hind on peaaegu võrdne (aasta keskmise) Uue-Meremaa või hinnale; 1926 a. oli aasta keskmiste vahe ainult 0,7% Uue-Meremaa või kasuks.

Taani või hindadega võrreldes näib Eesti või väärtus Londoni turul tõusvat, sest hinna vahe on 1927 a. 1,2% võrra vähem kui eelmisel aastal.

S e a l i h a hinnad näitasid Eestis 1927 a. suurt langust; eelmise aastaga võrreldes odavnesid värske sealiha hinnad 23%. Toome siin võrdluseks suhtarvud sealiha hindade liikumisest viimasel kolmel aastal Taanis, Saksas ja Inglismaal.

Värske sealiha hinna liikumine 1925—27 a. %-des.
(1924—26 a. keskm.=100.)

110.	1925	1926	1927
Taani	108	86	65
Saksa (Berliin)	105	105	89
Inglise (London)	96	116	99
Eesti	105	106	81

Erinevat liikumist näitab värske sealiha hind Londonis. Värske sealiha Inglise turul on peamiselt omamaa saadus; suurema sisseveoga esinevad ainult Hollandi (ka Iiri) ning selle tõttu on ka hinnamäärajaks peamiselt omamaa seakasvatuse seisukord.

Suhteliselt eelmisele aastale 1927 a. on sealiha odavnenud peaaegu võrdselt Eestis ja Taanis; sisseveo maades on odavnemine vähem.

Hindade depressioon viimaseil aastail tõi Eesti põllumajandusele suuri raskusi; veelgi süvendas neid raskusi asjaolu, et need aastad olid kehvad saagiaastad, mil tootmiskulud paratamatult suured. Kuid vaatamata sellele, pole väljaveoainete toodang mitte vähenenud, vaid isegi tunduvalt kasvanud. Loomulikult osa väljaveo ainete juurekasvust neil aastail tuleb panna tootjate oma tarvituse piiramise arvele.

8. Karjamajanduse tasuvus. Eesti karjamajanduse areng, toetudes karjasaaduste väljaveole, suurel määral oleneb nende ainete tootmise tasuvusest. Et eduga võistelda ilmaturul teiste karjapidajate maadega, väljaveoainete tootmise tasuvus peaks olema teisist maist mitte madalam. Siin võime tuua mõningaid võrdlusi, mis iseloomustavad kaudselt karjapidamise tasuvuse vahekordi Eestis.

Ühekordne põllumajanduslik raamatupidamine, mille tulemused on saadaval 1925/26 a. kohta, ei võimalda otsekohe põllumajanduse üksikharude tasuvuse võrdlust; kaudselt on siiski võimalik ka neil andmeil tähele panna üksikharude positiivset ehk negatiivset suhtumist tasuvusele. Et talundite üldist tasuvust siduda üksikute talumajanduse alade arengu seisuga ning seega leida võrdlusvõimalusi, selleks kasutame nende alade seisukorda iseloomustavate keskarvude kõrvutamist talundite tasuvusrühmade viisi.

Veise- ja seapidamise kogusaak tulundus- ja saagimaa üksuse kohta markades talundite tasuvusrühmades 1925/26 p./m. aastal.

111.	Veisepidamise kogusaak	Seapidamise kogusaak	Veise- ja seapidamise kogusaagi summa
	Tulundusmaa *ha* kohta		
Tasuvus alla 0,1%	3 480	1 256	4 736
„ 0,1—6%	4 018	1 679	5 697
„ üle 6 %	5 204	2 448	7 652
	Saagimaa[1]) üksuse kohta.		
Tasuvus alla 0.1%	6 299	2 273	8 572
„ 0,1—6%	7 232	3 022	10 255
„ üle 6%	8 743	4 113	12 855

Nagu toodud arvude-reast näha, avaldub otseproportsioon veise- kui ka seapidamise kogusaagi määra ja tasuvuse %-di kõrguse vahel.

Veisepidamise kogusaak üle 6%-lise tasuvusega töötanud talundeis on tulundusmaa *ha* kohta 49,5%, saagi-maa üksuse kohta 38,8% võrra suurem, kui puudujäägiga töötanud talundeis. Seapidamise kogusaagi juures on nende talundite tasuvusrühmade vahe vastavalt 94,9% ja 81,0%. Veise- ja seapidamise kogusaagi summas on see vahe madalama ja kõrgema tasuvusega talundrühmade vahel kõrgema rühma kasuks tulundusmaa *ha* kohta 61,6%, saagi-maaüksuse kohta 50%.

Pole kahtlust, Eestis talundite tasuvuse aluseks on kõige enam arenenud veise- ja seapidamine. Turu depressiivne konjunktuur on siin toodud vahekordi peale 1925 a. vast küll vähe muutnud, kuid arvestades, et need muutused kõigis talundeis on mõjunud enam-vähem ühtlaselt, üldine veise- ja ka seapidamise tasuvus on vast veidi langenud, kuid talundite vahelise võrdluse üldtulemusisse ka järgnevail aastail see suuremaid muutusi ei näi olevat tekitanud. Peab tähendama, et üldised veisepidamise tasuvuse kalkulatsioonid tarvitatud sööda hinnangu järele turuehk muude hindade alusel ei või anda reaalseid tulemusi, sest suur osa veisesöödast pole üldse ilma arenenud karjata realiseeritav. Need kalkulatsioonid annavad ainult relatiivse tasuvuse, mis vajalik peaasjalikult subjektiivsel — veiste ehk söödaainete võrdlusel.

9. Järeldusi. Maailma karjamajanduse arengu käigus viimaseil aastakümneil võime panna tähele neid üldjooni, mis ära määravad põllumajanduse arenemissuuna lähemas

[1]) Saagimaa üksusis põllu,- heina- ja karjamaa on võrdkaalustatud üleriikliku keskmise toodangu järele vahekorris: põllumaa *ha*—1, heinamaa *ha*—0,25, karjamaa *ha*—0,15.

tulevikus. Kõik karjapidajad maad on tõstnud oma tootmisvõimet pärast sõda eriti kiiresti; igatahes tootmisareng üldiselt on olnud kiirem, kui samal ajal reaalne tarvituskasv. Esimesil aastail pärast sõda tõesti näis tarvitustõus olevat väga suur. Kuid tegelikult oli see ajutine sõja tagajärjel tekkinud puudujääk ehk sõjaaegne vähemtarvitus, mis esimesil rahuaastail tuli täita. See vähemtarvitus aga täitus aasta kolme-nelja jooksul ning siis oli jõutud stabiilse seisuni, ning varsi hakkas tunduma ilmaturul karjasaaduste pakkumise ülekaalu tarvitusest, sisseveoturud olid karjasaadusist küllastatud.

Kuigi on käimas kogu aeg maade vaheline võistlus karjasaaduste turul, ei avaldunud see kunagi nii teraval kujul, kui viimaseil aastail ja arvatavasti ka järgnevail. Loomulikult sarnasel võistluse järgul üksikud maad püüavad arendada seda põllumajandusharu, mis selle maa oludes tasuvam ning millise haruga seepärast teisil võistlus raskem. Nii nägime antud ülevaatest, et ookeanitagused maad võiturult näivad taganevat, andudes peamiselt lihatootmisele.

Võib panna tähele, et põllumajandus viimasel kahel aastakümnel mitte niipalju ei laiendu horisontaal-suunas—ekstensiivse põllu- ja karjapidamise poole, vaid üldiselt maailmas on esiplaanil enam vertikaal-suund—põllumajanduse kultuuriline süvendamine hulga ja väärtuse poolest kõrgemate saakide sihis. See on toonud maade omavahelisse võistlusesse uue teguri—suuremate tehniliste teadmiste ja oskuse vajaduse, kuna ekstensiivse tootmisviisi juures on peateguriks füüsilise tööjõu olemas-olu.

Intensiivse tootmise juures, kus tootmiskulud kõrged, on paratamata vajalik arvestada tootmise tasuvusega. Nagu varem sai märgitud, põllumajandussaaduste hindade kujunemisel on põllumajandussaaduste tootjail endil väga vähe võimalusi nende reguleerimiseks, tihti isegi minimaalse tasuvuse piires. Ka selle pahe osalinegi pehmendamine on võimalik ainult põllupidajate suuremate ühistegeliste ühenduste kaudu. Ilmaturu kaubandusest osavõtjailt mailt nõuab praegune majanduslik konjunktuur kindlat organisatsiooni. Üksik põllupidaja väljaspool ühistegelist organisatsiooni on praegusis turutingimusis täiesti võistlusvõimetu. Taani suur võistlusvõime karjasaaduste turul on suuremal määral tingitud just tugevast ühistegelisest organisatsioonist. Kaanada nisuturul on end juba maksma pannud ühistegeline „Wheat pools". Samuti ka kõigis teisis mais, kes karjasaaduste ilmaturul esinevad, on nende edu suurel määral tingitud heast ühistegelisest organisatsioonist.

Ühistegeline liitumine on põllumajandusliku kapitali kontsentreerimismoodus. Ühistegelisasutise kapitali ei moodusta mitte ainult tema käsutuses olevad summad, vaid ta kapitalistliku selgroo loob ta liigete varandus. Ja see kapitalistlik kontsentratsioon põllumajanduses on iga põllumajanduses tegeva huvides, sest muidu pole põllumajandusel mingit vastupanuvõimet kontsentreeritud tööstuslikule ja kaubanduslikule kapitalile. Tööstusliku ja kaubandusliku kapitali kontsentreerumine rahvusvahelises ulatuses lähemas tulevikus nõuab sama ka põllumajanduslikult kapitalilt. Ka selles suunas on liikumine algamas, kuid äärmiselt lahkuminevad olud takistavad saavutada reaalseid tagajärgi lähemas tulevikus.

Neid maailma põllumajanduse arengu üldtingimusi tuleb ka Eestil teravalt silmas pidada. Eesti on oma looduslikude olude ja geograafilise asendi poolest kõigeenam määratud karja pidajaks maaks. Pole mõeldav mõni teine üldine põllumajandusharu, millega võiks veisepidamist asetada.

Praegune karjamajanduse seisukord Eestis, vaatamata mitmele üksteisele järgnenud kehvale saagiaastale, näitab, et on saadud üle neist raskustest, mis esiteks sõja ja pärast põllumajanduse ümberkorralduse tagajärjel tekkisid. Loomade arv on aasta-aastalt kasvanud ning tõusnud on ka loomasaaduste toodang. Kuigi mõned osalised ikaldusaastad vast väikese tagasimineku toovad, ei tähenda see veel arengu seisakut üldiselt.

Kohati on tõesti karjasaaduste madalate hindade tõttu veisepidamises raskusi ette tulnud, eriti majapidamisis, kus ohtramalt ostujõusööte tarvitati, kuid see siiski ei madalda palju üldise seisukorra tasapinda. Peab tähendama, et need maad, kes oma karjatoodangu tõstmiseks suuremal hulgal jõusööta sisse veavad, viimaseil aastail hindade depressiooni all enam kannatavad. Eesti karjamajanduse toodangu tõstmine ei peaks mitte esialgu rajatama suure hulga jõusööda sisseveole. Esmalt tuleks ikkagi püüda võimalikult täielikumalt ära kasutada rohumaade saaki ning just rohumaade saagi suurendamist eriti rõhutada. Rohumaade saak on odav omamaa saadus ja selle saagi rohkus just eriti alandaks karjasaaduste omahinda ning ühtlasi tõstaks veisepidamise tasuvust. Praegu toodetav söödahulk keskmisel saagiaastal vastab umbes praegusе loomade arvu tarvitusele. Käsikäes loomade arvu suurendamisega peab tõusma ka põllu- ja rohumaade saagi hulk.

Karjasaaduste ümbertöötamisasutised, eeskätt piimatalitised, ei tööta veel mitte täie koormatusega, mis muidugi kõrgel hoiab nende ülalpidamiskulusid suhteliselt nende toodangule. Siin on tekkinud eksitusi peaasjalikult kohalikkude tegelaste puuduliku orientatsiooni tõttu. Kuid suuremaks paremuseks on siin, et piimatalitiste sisseseaded on suuremalt jaolt uued ja ajakohased,

mis võimaldavad valmistada kõrgeväärtuslikke saadusi.

Üheks tähtsamaks ülesandeks praeguse turu seisukorra juures ongi valmistada võimalikult kõrgekvaliteedilisi aineid. Võikaubanduses ilmaturul on just nende maade seisukohad enam kindlustatud, kes annavad kõrgemaväärtuslikku võid. Eesti väljavedu ilma turule teeb ainult 3% üldisest võituru mahust. Kui ka mõnede aastate jooksul suudetakse seda normi tõsta 6%-ni, mis ka välja teeks, ilmaturu mahu suurenemist arvesse võttes, umbes kolmekordse praeguse väljaveo, siiski on see norm nii väike, et tema mahutusega ilmaturul raskusi ei sünni, kui ta ainult kvaliteedis nõudmisi suudab täita. Vastuoksa, Eesti või ärajäämine ilmaturult, tema nõudeid mitte täitvate omaduste tõttu, võiks jääda ilmaturul tähelepanemata ning ei kutsuks välja tunduvaid muudatusi rahvusvahelises kaubanduses. Või väärtuse, kontrolli, kohaste hoiuruumide, transpordi jne. eest tuleb eriti hoolitseda ja hoolitseda järjekindlalt; seejuures kasutades ära iga väikest paremust, iga turu ja tarvitajate täidetavat nõuet. Aine kvaliteedi tõstmine peab saama esimeseks ülesandeks karjapidajale kõige enam, ja sel alal on meil veel väga palju puudusi. Ainult tugeva koostöö ja järjekindlusega on võimalik Eesti võile kindlustada turgu niivõrd, et ilmaturu konjunktuuri depressiooni järgul mitte seisukohta turul kaotada, mis paratamata tooks kaasa ka karjamajanduse tagasimineku.

Tähtsamaks, ühtlasi ka raskemaks ülesandeks on kergendada koormat, mis lasub põllumajandusel põllumajandussaaduste ja põllumajanduses tarvitatavate ostuainete hindade ebaloomuliku pariteedi tõttu. Rahvusvahelise majanduskonverentsi alamkomisjoni aruandes on toodud järgmised indeksid Eesti põllumajandussaaduste ostujõu kohta 1925 a.:

Põllumajandussaaduste hinnad (sõjaeelsega võrreldes) . .	109,1
Põllupidamise majandamiskulud	126,1
„ kodune tarvitus	248 3
Põllumajandussaaduste suhteline ostujõud:	
majandamiskulud	86,6
kodusele tavitusele	43,8

Need vähekorrad näitavad, et ka soodsa turukonjunktuuri juures, kui need vahekorrad püsivad, põllumajandusel väga raske on tootmistasuvust tõsta isegi vajaliku miinimumini; viimasel kahel aastal on siiski neis vahekorris tunduvaid muutusi olnud peamiselt ostuainete hindade alanemise tõttu.

Kõiki asjaolusid arvesse võttes, ei saa kahtlust olla Eesti karjamajanduse arenemise võimalusisse, ainult mitmed teed on vaja selleks tasandada.

Muidugi ei ole siin mõedud, et teised põllumajandusharud sööti võiks jääda. Kõigiti tuleb seejuures arendada ka muid loomapidamisharusid—eriti seakasvatust. Viljakasvatust tuleb samuti arendada, ainult sel mõõdul, et see loomatoitu vähendavalt ei mõju; tuleb süvendada teraviljakasvatust kõrgema saagi sihis. Teravilja kasvatamine turukaubaks ei tõota mitte kõrget tulukust. Linakasvatus selleks soodsais valdkonnis on tulutoov ja tasuv piires, milledes ta ei takista karjamajanduse ja seapidamise arengut. Eriti vähemais talundeis näib ta kasvatamine olevat suure töömahu tõttu soovitav keskmises ulatuses. Kui kergesti äparduv vili, võib ta laiemalt kasvatades ikaldusaastail majapidamise raskuseisse viia.

Eesti karjamajanduse arengus viimaseil aastail, vaatamata ümberkorralduse ajajärgu raskusile, on olnud tugevat hoogu ja edu, mis ka tuleviku võimalusi sel alal lubab hinnata positiivseina.

TÄHTSAMAD TARVITATUD VÄLJAANDED.

Rahvusvahelised.
Annuaire international de statistique agricole. Inst. intern. d'agriculture, 1922, 1923, 1924/25, 1925/26, 1926/27.
Enquête sur la production. Bureau intern. du travail, vol. I, II, III.
Annuaire statistique international 1926, 1927.
Les questions agricoles. Inst. intern. d'agriculture, 1927.
Le lait et ses dérivés. Inst. intern. d'agriculture, 1924.
Le contrôle des vaches laitières dans divers pays. Inst. intern. d'agriculture 1924.
Population et ressources naturelles. Société des nations, 1927.
La législation sur les cartels et les trusts. Conf. économ. intern., Genève 1927.
Rôle des organisations coopératives dans le commerce international du blé, des produits laitiers et de quelques autres prod. agricoles, 1926.
L'agriculture et la crise économique internationale. Conf. économ. intern. Genève 1927.
Bulletin mensuel de l'office permanent, Inst. intern. de statistique, 1924, 1925, 1926, 1927.
Les tendances monopolisatrices dans l'industrie et le commerce au cours de ces dernières années, Société des nations, 1927.
Bulletin de statistique agricole et commerciale, 1924—1928.

Ameerika-Ühisriigid.
Yearbook of agriculture, 1925, 1926.
Census of the United States taken in the year 1920, vol. V.
Monthly summary of foreign commerce of the United States, 1926, 1927.

Austraalia.
Summary of Australian Production 1925/26.

Belgia.
Annuaire statistique de la Belgique 1922, 1924, 1925.
Situation Économique de la Belgique 1925.

Helveetsia.
Statistisches Jahrbuch für die Schweiz, 1925, 1926.
Untersuchungen betreffend die Rentabilität der schweizerischen Landwirtschaft, 1921/22, 1925/26.
Landwirtschaftliches Jahrbuch für die Schweiz 1927.

Hispania.
Anuario estadistico de Espana 1924, 1925.

Hollandi.
Jaarcijfers vor Nederland, 1924/25, 1925/26.
Jaarstatistiek van den in-, uit—en doorvoer over 1925, 1926.

Inglise.
Annual statement of the trade of the United Kingdom, 1917, 1921, 1922, 1926.

Kaanada.
Sixth census of Canada, 1921.
Sixty years of Canadian progress, 1867—1927.
Prices in Canada and other countries, 1926.

Prantsuse.
Statistique agricole annuelle 1925, 1926, 1927.

Rootsi.
Statistik Årsbok för Sverige 1926, 1927.

Saksa.
Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich 1923—1926.
Monatliche Nachweise über den auswärtigen Handel Deutschlands, 1927.

Soome.
Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1925, 1926.

Taani.
Statistisk aarbog, Danmarks statistik, 1925, 1926, 1927.
Landbrugsraadets virksomhed, 1927.

Uus-Meremaa.
Official Year-book, 1925, 1926, 1927.

Vene.
На аграрном фронте, ежемесячный журнал, 1926, 1927.
Бюллетень Центрального Статистического Управления.
Вестник Статистики.
Контрольные цифры народного хозяйства, 1926—27.
Сельское хозяйство России в цифрах, 1923.

B-206